శ్రీ ర స్తు

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

విరాటపర్వము - జంగంకథ.

ఇది,

వే. కుప్పుస్వామి మొదలారివారి
డైమండ్ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడెను
చెన్నపట్టణము
1929

శ్రీశారదాంబాయైనమః.

విరాటపర్వము - జంగంకథ.

శా॥ శ్రీరారజ్యవిశాలవక్షు భుజగశ్రేష్ఠోరుశయ్యాసనత్ ।
కారుణ్యంబున నన్ను గావగదె [illegible] వాదవా ।
ప్రారంభంబును బూర్తిసేయుమాజని ప్రార్థించురతింగుమా ।
భారంబుల్ హరియించు దేవుగిరి [illegible] ॥

క॥ ఇష్టఫలములకులక్ష్మిని । అష్ట [illegible] వా ।
[illegible] సుధార్థము [illegible] ॥

క॥ శుభము స్తనిముందుగని [illegible] ।
రభిచుశఫల [illegible] ॥

గణపతి ప్రార్థన.

యమునాకల్యాణిరాగం - ఏకతాళము.

గణనాయకా గజరాజముఖా గణనాయకా
ఫణిరాజభూష హరిజనపోష॥ గ॥
సిద్ధిసాధకుడనిన్ను వేడినాద- ఇష్టసిద్ధి [illegible] ॥ గ॥
ఇలదేవుడా శ్రీశ బ్రోవగావె
శ్రీగిరినుత వెంకయామాత్యనుత॥ గ॥

కవివంశానుక్రమవర్ణన ప్రతిజ్ఞాదికములు.

రగడ.

శ్రీగ[illegible]లా రాధాలోలా శ్రితజనపరిపాలా
అగణితలీలానుధాగసపాలా అగణితగుణశీలా
దానవభంజన ఘనచంచేలా సతతముశోభితశాలా
దేవశైలా పురస్తుతశీలా వేలుగానలోలా
పంకజనాభ ద[illegible]నిధేగ్నై అంకితముగ్గాగా
పొంకముగానొక సత్కథచేయుగ పూనితినెట్లగునా
ప్రమదగణేశుని ముందుగమనమున ప్రార్థనముంటిని
కమలసంభవుని రాణిభారతికి నమస్కరించితిని

వాల్మీకివ్యాసవసిష్ఠాదులకు వందనమొనరించి
కాళ్ళబూనిబుధజనులవేడికా కాళిదాసులగొనియాడి
తిక్కనపోతన భాస్కరాది కవిధీరులనుతి జేసి
మక్కువతో మరిఛందోకర్తల మహిమానుదలపోసి
నాటకపాటకగాయక పరిపాలన వరులప్రశంసించి
కుటిలమానసుల నపహరించి భీమయ్యను వినుతించి
వినడివాడుపూర్వోపనగరంబులను విశదపరుతుముందు
అనఘులకెల్లను జనక యాగ్యమునా న్నగకులంబునను
ఆవని విలయునాక్ష్వేలవంశ శ్రీరాఘవుభాకగుచు
ప్రవిమలచిత్తుడు సీతికోవిదుడు ప్రబ్రహ్మానేత్రుడాయి
సేవితహరిపరతంత్రుడు శ్రీనరసింహదాసజనుడ,
దేవపితృతిధిపూజలొనర్చ్చ ధీవర్యుడుఘుడుడూ
హెచ్చుగనాంధ్రకవిత్వ నాటకము తెచ్చగి గిన నేటి
సచ్చరిత్రుడగు ధేనువకొండ పిచ్చయ్యకవివరుడు
తరుణీరత్నముకపరమాంబయును గస్యనుహెడ్లాడి
పరమపతివ్రతకనకమాంబయును భామామణియుండు
మారుని పేనుకుమారునిగాంచె గునమాంతకుల వరకుడు
పేరుగనాఖ్యామొనర్చును సుబ్బయ వెంకయాఖ్యులనగా
వరద వేంకయ చిన్నయాఖ్యులన వారియందు నేను
నరహరిభక్తుడ నార్యనమ్మతుడ నాల్గవతనయుడనూ
కవిజనమిత్రుడ వేంకయాఖ్యుడను గాయకవినుతుడనసు
తవిలియతగానములు రచించెడి ధన్యాసక్తున
భారత మొకటి ధ జేయుమనుచునను ప్రార్థింపజూచి
నేరచియింపగబూపతిదగము, దారకనృపకృతిగా
సీటుగవిభూతిరేఖలుదీర్చి పిలున్నటంగీల్ దొడగి
పేటురుమాలాల్ పేటుపాగల్ వల్లెవాటులొనర దాల్చి
జోడుగుమ్మటల్ దట్టి మువంతుము బాహుచామరియొకదు
పొడిమిగాచేబూనిసీతారాం భుజమున ధరియించి
గజ్జెలువానవ్వాలు అందెలు పసిముల ఘల్లని మ్రోయగను
ఝణతకయని నాట్యము సలుపుచు తంబురమీటుచును

సంగతిగా నీకథ వారికెల్ల ప్రసంగపూర్వకముగా
చెంగున దుమికుచు జంగంభీకథ జెప్పెను చోద్యముగా
శివమతస్థులకు జంగంబులకును జీవనధనమనగా
అవనిధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని అంకిత మొప్పగనూ
ప్రణవముతో శ్రీభారతము విరాటపర్వమగుకథనూ
రమణీయముగా మధురసోక్తిబర చమత్కారమునను
రగడలుదరువులు పద్యంబులుగా రచియించెదనిపుడూ
జగతిప్రసిద్ధంబయినది యీకథ యనుగుణముగ జేసినేను
పూర్వభాగము చెప్పలేక యీ సూక్ష్మంబున నా
సర్వజనంబులు యీకథార్థమును సంగ్రహించగలరూ
మును జనమేజయుడొక్కమాఱు ఘనముగాను మదిగోరి
ఘనవశి వ్యాస మునీంద్రునికరుణను బడసి వైశంపాయనునీ
దురితహరంబగు భారతమంతయు వినయముతో వినుచునూ
పరమపవిత్రులు పాండుకుమారులు పాపవిమోచనగోరి
ధేనువకొండమురారిని మానసమున ధ్యానము చేయుచును
మానసోత్సవముగా జనమేజయుమానసే ప్రశ్నించెనపుడు॥

వ. అపుడు జనమేజయుండు వ్యాసమహామునీంద్రునకు శిష్యుండును తదీయశిష్యుండగు వైశంపాయనునివలన వినుచున్న కథయగుటం జేసి వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె.

కథాప్రారంభము.

చంద్రవంశపావనుల శంతనరాజేంద్రుని పౌత్రులు
ఇంద్రప్రస్థపురంబుననుండిరి యిష్టభోగములతో
వృద్ధిగ సకలైశ్వర్యంబులతో సుఖమున దూగుచుండి
ప్రాప్తవశంబున కేడని తెలియక పాండవాగ్రజుండు
దుర్మదాంధునకు శకుని ఘటించిన జూదంబున నోడి
ధర్మరాజు తన రాజ్యము దుర్యోధనుని పాలుచేసి
అతివను గూడుక నన్నదమ్ములు అడవులకేతెంచి
అతిఘోరాటవులందు వసించుచు వెతలననుభవించి
భూదేవాదుల చుట్టుక బెట్టుక పూజలొనర్చుచును
ఖేదకరముగా వనవాసంబు ద్వాదశవర్షములు

సముచితంబుగ జరిపిరి పండ్రెండవవర్షమున
ప్రసాదమున గాంధర్వదేవతా ప్రత్యక్షంబయినా
పదమూడవ యేడజ్ఞాతవాసమునకు భంగము లేకుండ
పదపడి సన్నద్ధి చేసిన [illegible] బయసిరి పాండవులూ
అంతకు ముందుగ [illegible] నడిపులదిగుగుచునూ
స [illegible] సత్పాత్రి బ్రాహ్మణులగా
కుంతీసుత [illegible] చేస్తింగ [illegible] కోరి [illegible]
[illegible]
ధ [illegible] ధర్మసుత ధర్మప్రభుడూ
నా [illegible] ధే [illegible] పనక [illegible] పోసి

వ. [illegible] ధర్మరాజు [illegible] అజ్ఞాతవాస [illegible] భూసురోత్తములు [illegible] నవిన [illegible] ఇట్లనియె

కీర్తన,

[illegible] దేవి [illegible] త్తములారా [illegible] కలదూ॥ వి॥ [illegible] మేము [illegible] బ్రాహ్మణజన [illegible] అన్యోన్యమ్ముగ నుంటిమి॥ పి॥ [illegible] నాడిపోవలసె॥ వి॥ [illegible] పర్యాయముగ [illegible] ప్రార్థ [illegible] వి॥ ఆర్యులా [illegible] వదిగి [illegible] వలయు॥ [illegible]

కథ.

[illegible] జాయవలసె
[illegible] మా [illegible]
శుభముగ [illegible] గలవూ
ప్రభుడు [illegible] రాజ్యములు భద్రముగా నేలూ
ప్రాకటంబుగా [illegible] ఐశ్వర్యము బడయుదురిక మీరు
మీకు నెల్ల దైవములిక [illegible] మేలొసగుగాత
అనుచు పాండవోత్తము [illegible] బ్రాహ్మణులాశీర్వదించి
చను దెంచిరి [illegible] నిజవాసములకు చయ్యన తీరగనూ
తల,
[illegible]

నాటరాగము- ఆదితాళము.

వెడలిరి పాండురాజసుతులు అజ్ఞాతములుసల్పగ॥ వెడ॥ వెడలి పాండవులు కీడలిచంద్రులని పుడమిజనుల యేర్పడనిచందమున-గడగి యొకవర్షము గడగియు వలరిపుజాలార్జితముగుతుమనిదయాబూని॥ వె॥ క్రూరాత్ముడగు కురువరేణ్యునకు దెలియరానిగతి నాచరింపవలెను- యరణ్యమును విడచి గాతెరియు ధిష్ణరాదులవ్విరాటుపురముజేరగ॥ వే॥ భూదైతులు ధర్మరాజు సేననిజసోదరులు పాంచాలసహితముగ - భేదముగువనవాసంబు ద్వాదశాబ్దము లునల్పి తదుపరి॥ వె॥ భగతతులాభరణములగు కుంతిపరతనయులు ధగిధేకువగిరిపుర వాసుసత్కృపాకరుని వెంకటాచల వరదునిమది నరసమ్మునధీరులు॥ వడలిరి॥

కథ.

ఆస్మహాత్ములగువిప్రులదోడ్కొని యంతటధర్మసుతుడూ
తమ్ముడుధౌమ్యుడుద్రౌపతితానును దగ్గిరచటనుండి
మందగమనమున వెడలిరి ఘోటకస్యందనముల నెక్క
అందరుగూడుకకోశమాత్రపు దరుగు దెంచిరిపుడు
భానుడుగ్రుంకగనచ్చటనిల్చిరి పాండవేయులపుడు
మానుకసిద్ధుగనల్పిరి సేటివమనుజవరులు లేచి
అప్పాండధర్మసుతనాథవుండు తామాచరించుపనిని
తప్పకతెలపికాచారమునొందుచు ధనంజయునిజూచి
మనమేప్పుడమిరాయింగతిసిదోడ్కొని చనుదెంచితిమేన
జనులకుకుంతీతనయులమనికొంక చెప్పగపనిలేను
యక్కడకేగినకౌరవరాజుల వేగులవారలకు
చక్కగదెలియగవచ్చును దీనికి సదుపాయంబేమి
అనినధర్మరాజేంద్రునిగనుగొని యర్జునుడిట్లనియె
మనుజనాథమనపాలికిదైవము మంచివాడుగనుక
నిర్మలచిత్తుడగుటనీకు సత్కర్మములకుమెచ్చి
ధర్మదేవతావరములొసంగి దానచేసిమనము
యెందునతిరిగినమనమనమని తెలియుగ నెవరికెలవిగాకు
యుండుసందిమిమింతిభయంబును నందగ నేమిటికి
పదుమూడయేడజ్ఞాతము జనపదముగగడుపుదము
విదితముగాకురుదేశముచుట్టుగ వెలయుదేశములలో

శూరసేనపాంచాలనుకథ సౌవీరదేశమందు
అరయబాహ్లీకసాళ్వమత్స్యదేశాదులసిరిమించి
ఘనముగజనులకు వృద్ధిసుభిక్షము గలిగియుండుననుచు
పనిబడినేనువిన్నవాడనై పలికితినరనాథా
యీదేశంబులలోపలనీమది కిష్టమైనయెడకూ
భేదములెన్ననిపలికినతమ్ముని మోదముతోజూచి
ధర్మతనూజుడుమురచితినిదినము దైవవరంబుననూ
తమ్ముడసివిపుడానతిచ్చిన ధర్మదేశములలో
నాకుజూడగామత్స్యమహీపతి సమ్మానపాడనుచూ
ప్రాకటముగధర్మాత్ముడరివుల భీకరుడిపుడిందూ
ఆతనికొలువునకుబోవుట నాసమ్మతమనిపలికెనానూ
హితముతోనర్జునుండు ధర్మజునకిట్లనినుతించె
అన్నాయేమనువాడవు మనప్రాప్తానుసారమన్నా
అన్నికష్టదశలెవ్వుడుమనపై అనుభవింపవలసె
రాజరాజమహారాజేంద్రుడు రాజపూజితుడవు
రాజసూయహయమేధయాగములు తేజముమీరజేసి
ధారుణిలోపలకీర్తిసుకృతము ధన్యుడవైవడసి
పేరువహించినదొడ్డవాడవు బహుసుకుమారుడవు
సన్నుతికెక్కినధర్మపరుండవు సత్యాచారుడవు
పన్నగనాశ్రితవిద్వజ్జనులకు వాంఛితమీవవూ
పట్టుగమీరతిభోగిభూసుర పతిపాలివీవూ
యెట్టివాడవై యొరులకుసేవ యిపుడెట్లుగొలచెదవూ
నిన్నుమేముసేవింపుచునుందుము మన్ననసేయగనూ
అన్నానివాళనరునకుబాసిన నవుటనోర్వగలమా
అనుచువిషాదమునొందినగనుగొని నయ్యాజాతవైరి
అనుజానకిట్లనిపల్కె ధేనుగిరి హరినిమదినిదలచి

వ॥ అట్టియెడధర్మజుండు తమ్మునినెమ్మనంబున బుట్టిన జట్టినజాలిం దుఃఖించుచనినిగాగిటనుంచుచు ప్రస్తుతకార్యనిరూపణ దిశమెరయనిట్లనియె,

కం॥ సన్యాసివేషమునరాజన్యుని। గనియిపుడునేనుసభ్యత్వమునన్।
మాన్యుడనై పుణ్యకథ। విన్యాసముకరత్తుమతనివేడుకదీరన్।

ఆనందభైరవిరాగము-అటతాళము.

వినరా చెప్పెదను వగవగనేటికి వినరా చెప్పెదనూ॥ వి॥ అనువుగాని వేళనధికులమనరాదు జనుకాలమొకరీతిజరుపవలసియుండు- వనజభవప్ర త్యనజయాదులకనుభవించదీరదిపుడు-ఘనులమనిశంకించినీచపనులకొడబ డకున్న చెడుదురు॥ వి॥ ధృతివిడజలదు కాగలపనికిప్రతిగూడుకగదు యతివేష ముననేను-హితమతినైమత్స్యపతికేరికొలుతునమ్మదము వాటిల్లగా- శ్రుతు లు శాస్త్రపురాణములు బహుగతుల యితిహాసములు దెలుపుచు- సతతము నురాజేంద్రుమనమునకతివినోదము లాచరించెద॥ వి॥ ఖ్యాతివేడెదనూ అ తనికిధర్మనీతిచెప్పెదనూ-చాతుర్యముగనేను పాదపకులాముచు భూతలాధి పుని ముప్ప్రీతచిత్తునిజేతు - జ్యోతిషంబునవిపుణుడనగ భూతభవిష్యద్వ ర్తమానప్రహేతువులు వర్ణించిపూర్ణజాతకము లేర్పరచువాడను॥ వి॥ కొ లకువనుందురంకుడనని పిలుచుకొందు చెలగిసాముద్రికశాస్త్రలక్షణుడై- వెలయాగకరపాదతలములుబరికించియిలను ధీరువకొండ హట్టగానిలయునగ మురవైరికథలన చెలిపివెంకటదాసవరదునిదినదినముగొనియాడగలనిక॥ వి॥

వ. అమ్మహీధవుండు నీవెవ్వరివాడవని యడిగెనేని నయ్యుధిష్ఠిరునా స్థానపండితుడను వారరణ్యంబు పాలగుటచే నిట్లగుచుదెంచినాడననివిన్నవిం చెదనని భీమసేనుండూాది ధర్మజుం డిట్లనియె.

క థ.

ఈగాంభీర్య గుణంబుగలిగిన యిమ్మహాబలుండు
సౌగంధికమునకై చనియక్షుల సంహరించిమించి
ద్రుపదరాజసుతకోరిన పువ్వులపుడు దెచ్చియిచ్చె
కపటమానసుడయినజటాసురు గర్వమణచియుందు
ప్రాకటమునను బకాసురుని బట్టిగూల్చినాడూ
యేకచక్రపురి జనులను బ్రోదిన భీకరుడీఘనుడూ
లాక్షాగృహమున మమ్ముందరిని రక్షించినవాడూ
లక్షణవంతుడు వైరిసూదనుడు రాజకుమారుండూ
ఆకటికోర్వగజాలడు యీఘనుడమితభామగాడూ
చేకువచెడి భీముండౌరులను కేలిపుగొల్చువాడూ
ఆమనసెట్టులవచ్చును యితకుల నుదగిచాలడిలదూ
భీముని ఆకలి గుర్తెరిగన్నము పెట్టువారెవ్వరుపో

నిబ్బరస్తుడతి నిర్మలచిత్తుడు నీతికోవిదుండు
గబ్బితనంబుననుండుగాని యేకర్మమెరుగడితడూ
గట్టితనంబున దిగులెరుంగకను చెలగుచున్నవాడూ
యిట్టివాడుమన భీముడుయితరులనెట్లుగొల్చువాడూ

భైరవిరాగం-అటతాళం.

అకటామన భీముడతి భీకరాకారుడౌ కసికొల్వనోపునా- వికటాసంకటవిషమౌ సమయావర్తమునా కంటకులౌ ధృతరాష్ట్రసుతులూ- కడుమర్మములు సకలవిధముల వెతకి కాంచదరికను మనమతిజాగ్రతగ- వారికిసనవృత్త్యులమైచరించక నకౌటిలవ్యాఘ్రయుడౌ ధర్మసమ్మతు॥ క॥ లాక్షాగేహదహనమునకు ప్రాణరక్షకుడితడౌ యెమ్మెకు - అక్షీణబలుడు తాసపుడు కిమ్మీరాది రాక్షసులనుదకించెను రహింపించెను అ॥ దీక్ష కీచకదైత్యాదౌ దరికణక్షితి బడగూల్చెనితనికటాతమున- యేకచక్రపురంబయు తుంగబైధగనుపర్థిల్లె॥ అ॥ మునిమూశిజనిర్మ్లదిస్తితులూరిన గానుడువాని చిత్తగతులు కుసుమ సౌగంధికాసూత్యనిగానన్నగవచ్చు పుడమిజనులకవార్యుడూ నిజశౌర్యదుకడుదుమైసౌగంధికంబున గడగియక్షులనదరిపించచములడచి - కృష్ణకుచములయియునుసునుములుబసిచనుదెంచిన మహాబలుండకటా॥

వ॥ ఈమహాబలవంతుడగు భీమసేనుండమ్మహీకాంతుని జేరి గొలువడపిదగతులెరుంగకుండా వర్తించుట దుర్లభంబని చింతాభరస్వాంతుండై యున్న ధర్మజుంజూచి నిట్లనియె॥ (కథ)

వినవయ్యవోయన్నగారూ నావిన్నపంబునొకటి
కనిబడినాకై చింతశాయగాజనదిపూనవయ్యా
కంటకులగుధృతరాష్ట్రతనూజులగానకుండునట్లు
వంటవాడనై నేను మత్స్యభూవరుని జేరిగొల్తు
వాటముగావ్రద్రమములుగూర్చియు వంటచేయగలనూ
పూటపూటకొకరుచిమెక్కువగా పొంకుపరిచెదయ్యా
కిమ్మనగనంజాడువండి మత్స్యభూకాంతునికనుదినము
సమ్మతిగాభుజియింకబెట్టెద సంతసమలరగనూ
చిత్తమురంజిలునట్లు దినదినము చిత్రవిచిత్రముగా
క్రొత్తక్రొత్తరుచు లేర్పరుచుచుసతి కోరికదీరగనూ
అవనినాథునికత్తిగొడ్డలియ్యా మనుచునడుగవయ్యా

వివరముగానాచేరను భూపతి విభ్రమమొందగనూ
అరుదుగ షడ్రసములపాయసాదికరములు వండునేమిధుర్యమర
సరసాన్నంబులు శాకపాకములు క్షణమున జేసెకనూ
స్థిరముగానావనిదీర్చియుడవిని వరుగుదెంచియుండూ
శరభసింహశార్దూలంబులు మదకరులబట్టి తెచ్చి
సలలితంబుగా జూపెదభూపతి సంతసమొందగనూ
మల్లుసీగతిహరించెదజనపతి మనమున మెచ్చగనూ
అన్నిటసామర్థ్యుడని నరవరులచ్చెరు వందగనూ
మన్నించగ రాజేంద్రునివైరుల మదమడంచగలనూ
చేకొనిమును పటివంటవారల చెలిమి జేయగలనూ
సాకల్యంబుగనందరితోనే సంభాషింపుదునూ
బాహుబలంబున గొప్పవృక్షములు బట్టి పెళ్ళగించి
సాహసమొప్పగ వంటకట్టెలకు చక్కగవిరచెదనూ
పరగనూరుపుట్లయిన ఘడియలో పాకము చేసెదనూ
ధరలోవంటల వారలయితేసికి సరిరారనిపింతు
వలలాకుండనే పేరువహించెద వారందరితోనా
యిలను ధేనుగిరిశౌరిని మనమున దలంచుచుందు నెపుడు

వ. అన్నా వన్నా ధరణీకాంతుడు నీ వెవ్వరివాడవని యడిగెనేని పాండవాగ్రజునకు బానిసంబు చేయుచున్న వాడనని తెల్పెదననిన సంతసించి ధర్మజుండు బీభత్సునాలోకించి యిట్లనియె.

కథ.

సకలలోకముల విజయముచేసిన సవ్యసాచియపుడు
అకుటిలచిత్తుడు సురలకజేయుం డమితబలాధిపుడు
ద్రుపదుడొనర్చిన మత్స్యయంత్రమును దునిమివైచినాడు
నృపవరులచ్చెరువందగ ద్రౌపది తెచ్చియిచ్చినాడు
ఖాండవనముదహించి వహ్నిచే కిరణాబడసినాడు
దండిబలాఢ్యులకాలకేయుల ధరణీగూల్చినాడు
అమరేంద్రుని సింహాసనమున కాసీనుండాయె
కమలభవాదులు గానని శంభుని కారుణ్యమువడసె
చిత్రసేనుడగు గంధర్వుడును చిక్కబరచినాడు

నా॥ మా॥ యీగాంభీర్యము యీతనిశౌర్యము-నాగరికంబున నకులుడో
చూను॥ మా॥ ఆకుటిలా భావమున అతిశయిల్లుచు మన-నకులుండు నిల్చునరవ
తిరాల్యాస॥ మా॥ యిలను ధేనుపగిరి నిలయుడాశౌరియె- కలడు వెంకటాచ
లకవినుతుడేచల॥ మా॥ ద్రి॥

వ॥ యీబాలకుండితరిమాపుల నెట్టుగొలువగలడని విషాదంబు నొందిన ధర్మజుంజూచి సహదేవుం డిట్లనియె

క థ.

పొడుపీడసి నాకనిచింతల వనియేమిటికన్నా
యేవ్వురిమీరగా గోపవేషమున భూపాలునిగొలుతు
పశువ్రలమందలు కాయనేర్తును బాహుబలంబుననూ
కసిమసంగిన దండిమృగముల కడిసికూల్చగలనూ
లేగలగుంపుల గట్టివేయగా బాగుగ నెరుగుదును
గోగణంబులకు చీడలుపీడలు గోటమాటగలను
కడుపడివంజలు జూపగదాయలు గట్టిబిడగలను
బడుగుపశువులను సెలపెయ్యలతో బలుచేయగలను
కలవరమొందెడు నత్రావులను గట్టివేయనేర్తు
చెలగుచుమందలు వేలకోటిగా గలుగజేయనేర్తు
భూమీశుడునను మెచ్చగనావుల పోషణ జేసెదను
ప్రేమతోతంత్రీ పాలకుడనగా పేరువహించెదను
యొక్కడివాడవటంచునన్ను రాజేంద్రుడడిగినన్ను
యొక్కువమందలు గలిగినధర్మజు డేలువాడనందూ
ధేనువశేషములమురారిసిమనమున మానకదలచుచును
మానవనాథుని గొల్చెదశత్రులు గానివిధముననూ

వ. ఇట్లుపలికిన సహదేవుని పలుకులకు పరమానంద హృదయుండై పాండవాగ్రజుండు ద్రౌపదినాలోకించి యిట్లనియె.

క థ.

ధీరుడగున పాంచాలమహీపతిగారవంపుతనయా
నారీరత్నము ద్రౌపదియేమన నేరను తరలాక్షీ
పరమపతివ్రత యొరులమానసము యెరుగజాలదబలా
పార్షము సేవింపుచు భర్తల యాజ్ఞయున్న సాధ్వి

కరమరుదుగ దానొంటిగనున్నది గాదుముద్దురాలు
ద్వారకనియానగరంబు యీ చెలిపురులగానకుండ
ఏమివృత్తిచేవుండనోపునో మెరుగజాలననినా
భామామణిపాంచాలియుధిష్ఠిరుపాదములకు మ్రొక్కి
కస్తురగంధివాలునలేచి యాకొంతేయునిజూచి
అన్నాడేమనిపల్కుచున్నది యాద్రౌపదిదేవి

వ॥ ఈమహాపతివ్రతయగు నిదియెట్లు వర్తించగలదని చింతిపుచున్న ధర్మనందనునకు సాష్టాంగదండప్రణామంబులాచరించి ద్రౌపది యేమను చున్నది.

కథ.

తేటపడంగా నాసవిస్తారము దెలిపెద ప్రాణేశా
ఏటికినీకువిచారము నీవిపు డితరులెరుగకుండా
రాణివాసమున జేరిమహీపతి రాణినిగొల్చెదనూ
ప్రాణపదంబుగ నెక్కువనేనా భామామణికడనూ
పొందుగపరిమళగంధములందుదు భూపాలునిసతికి
అందముగా సకలాభరణంబులు సతిపకుదాల్చెదనూ
మెరయగమణిమయహారంబులుబహు మెప్పుగగూర్చెదనూ
విరులసరంబులు గూర్చెదనింతులు విభ్రమమొందగనూ
ఏణిలోచన మత్స్యమహీపతి యింతికురులుదువ్వి
నాణెముగా జడవేసిపూలసరు లమరింపక నేర్తు
యీదీయనస్సైరంధ్రిననుచు రాజేంద్రునిసతియింట
పాతివ్రత్యమునడిపెదభూపతి భార్యసంతసింప
ననుసెవ్వరిదాననుచు నానాతియడిగ నేని
మును నే ద్రౌపదిప్రాణసఖిమణి ననుచువిన్నవింతూ
పనిపడితేనువకొండమురారిని పార్థనమొనరింతూ

వ॥ అని యిట్లు విన్నవించిన ప్రాణవల్లభివచనంబుల సించి ధర్మరాజు తమ్ములతో యిట్లనియె.

కథ.

చిచ్చులవిడిగానుండగనేటికి వినుడితమ్ములారా
యిచ్చటనుండగరాదుయింక యీముచ్చటలేమిటికి

భైరవిరాగం-ఝల్వతాళం.

ఎవరికైనా తరముకాదన్నయ్యా - మనజాడ దెలియ। ఇవ్విధమున మనమందరము - పువ్వులలోని దోష్కృనియెడి - రాటుపురముజేరగాని। ముప్వురిలు - వేల్పులరోనిజ్వానుమతి జనములో। నవ। నిర్మలమతివగుటనీదు నత్కార్యమునకు - మెచ్చిధర్మదేవత వరమొసంగిన - ధరకతమున - నేము నమర్మములను - భేదించను। నవ। కార్యనజ్ఞాత - చర్యమున - తతివార్యము లేదని - ధైర్యముతో ధేనుకై లేసునిమర్యా - దనుగొనియాడుచు - దుర్యోధను - నిలగూల్తును।

కథ.

తదుపుసేయగాతగదు మత్స్యభూపతిని పురంబునకు
వెడలిపోదమిక లెండు లెండు వేవేగంబున మనము
సకలవేషములతో దవర్షకులజనులవలయు మనము
సపరివారసైతముగానుండను సమయముగాదికసు
సారధులనుతురగంబులరథముల ద్వారకకనుపుదము
వాదక ద్రౌపదిపరిచారకులను వంటలవారలను
పాంచాలభూవరుని పురమునకు బంపవలయునిపుడు
అంచితముగ మనజాడలు పేరులు నడిగినవారలకు
యుండెందుబోయిరో కౌంతేయులమెరుగమనగవలయు
ఇందువరుగు మనవర్తమానముల నెవ్వరువినదగదు
అతిరహస్యమిది బయలుపరచవలదనుచు దిట్టపరిచి
అతివేగంబున వీరులనందరి నంపవలసియుండూ
అగ్నిహోత్రములు ద్రౌమ్యునిపరముగ నప్పగించనతెను
యాజ్ఞసేనలో మనమేగురమే యేగవలసియుండు
ఘనముసమిటులుండుటకార్యము కాదనిధర్మజుండు
అనియావిధమున పలికినసోదరు కానిముదమలది
ప్రత్యేకతమలమ పరిచారకులునుకడు వేగముబిలిచి
యొక్కడికారలనక్కడబంపిరి చక్కగపాండవులూ
అంతటద్రౌపది ధౌమ్యసహితముగ కుంతిదేవినుతులూ
కొంతదూరముమరుగుదెంచి ధౌమ్యులనుకొనియాడుచునిలచి
మనమున ధేనువగిరిగోపాలుని మహిమ లెన్నుకొనుచు

వ॥ అప్పుడుధర్మజుండు తమరథరథ్యసారథులాదిగా ద్వారకాపురం బునకుంబంపి ద్రౌపది పరిచారకులనువంటవారలను ద్రుపదుపుటభేదనంబు నకుం బనిచి పురోహితుండగు ధౌమ్యసహితముగా పాండవేయులు కొం తదవ్వరుదెంచి ధౌమ్యులకు ప్రదక్షిణనమస్కారం బొనర్చినంజూచి ధౌ మ్యుం డిట్లనియె

కాంభోజరాగం- అటతాళం.

ఏమిసేయగవచ్చు యీశ్వరా - సంకల్పమిట్లు గావలసియుండె-యు ధ్ధిష్ఠిరరాజు- ఏడేడులోకములేల - ప్రాపూనస్యచేయాలసంచరించగవల సెనె॥ ప్రకటితమైనట్టి-భరతవంశమా మె - పారావారచంద్రులైన॥లా భూపతులాచే- సన్నుతులను బడిసిరకట- యీమహాసీయులోకనిగొల్వగ వలసె॥ ఏ॥ అగాధగాధేశువాద్రీ గోపాలుని - కారణమునకు కర్తరాజేం ద్రులుతరిచారుకాట తెలియుయీరారాజు వెంకటరాయవరదునిమహిమ॥ యేమి॥

వ. అప్పుడు ధౌమ్యుండత్యంత చింతాభరస్వాంతుడై తన్ను తాన యుపశమింపుకొని నిట్టూర్పులు నిగుడింపు పాండవేయుల దిక్కుమొగం బై యిట్లనియె.

కథ.

రాజరాజ మహారాజపూజితులు రాజేంద్రులుమీకు
రాజసేవ ధర్మములు దెలిపెద వరాకుమనివినుడు
రాజనగళ్ళకు దీటుగట్టగ రాదుమందిరములు
రాజుకుసరిగా వేషము వేయగరాదు కొఖరుండు
జనపతియొరులకు కోపమేలో సేయదలచియున్న
విషయావార్తలుయొరులకు జెప్పుటతనకుప్రాణహాని
అవనికాంతునిసభలోపెద్దగ నావరించగరాదు
సవినయంబుగా కొలువువారిపై చాడిచెప్పరాదు
యెప్పుడురహస్యని అజ్ఞచేయునోయేమనునోయనుచు
ఒప్పుగభూపతిముఖమును జూచుచునుండవలయుబుధుడు
హెచ్చుగనృపవరు డాజ్ఞసేయుచుని చిచ్చునైనచొచ్చి
చెచ్చెరధరణీకాంతుని కార్యముచేయవలసియుండు
అధికునిసభలోనుండి సేవకుడై సమానవుండు
అతిప్రసంగము చేయరాదు మాటాడకుండరాదు

సమయోచితమగు సంభాషణము సలుపవలసియుండు
భూపాలుని సముఖంబున భారము జూపినమువరాదు
ఏపని నాజ్ఞాపించిన క్షితిపతి 'గుదాయ జెప్పరాదు
ఉర్వీనాథుని సీగుణంబుల నుగ్గడించరాదు
సర్వస్వతంత్రము గలిగినతనమధికరించగరాదు
మనుజపతేజ్యుని మనసును దెరిగి మంచితనంబునను
వినయముగా భయభక్తులతో నతి వేడుకలలరగను
కార్యంబునకై కొనికాలము గడుపవలయు మీరు
కూరిమితోడను మత్స్యమహీపతిగొల్చువారు మీకు
నా నేర్చినవిధమంతా దెలిపితి మానవపతులారా
ధేనుపకోదమురారి కరుణమీ పైనయెట్లుకలదో

వ॥ అనియిట్లు తమకు రాజసేవకధర్మంబు దెలిపిన ధౌమ్యునిజూచి పరమానందహృదయుండై పాండవాగ్రజుం డిట్లనియె.

గీ॥ మాకు తగు రాజసేవధర్మముల నెల్ల । విశదముగ దెల్పినాడవు విప్రవర్య । చెలగి భవదాజ్ఞ నొర్వానమెలగువార । మనుధేనుపకోండ చూభవునికృపను ॥

వ. మహాత్మా భవదీయానుమతంబులైన నృపసేవకధర్మంబుచే అజ్ఞాతవాసంబు గడిపివచ్చెదమంతవరకు అగ్నిహోత్రంబులు భరియింపుమని ప్రార్థించుచు పాండవేయులు ద్రౌపదీసహితముగా హులిపహు సర్వపురోహితుం బ్రదక్షిణనమస్కారంబు చేసినంగని ధౌమ్యుం డిట్లనియె.

కథ.

జననాథోత్తములార ధర్మమే జయమగునమ్ముతిరి
ఘనమగు నాపదలోన ర్చిన సంపద లనుభవించగలరూ
సకలదేశములు నేలిన ధర్మజు సంతసించుగాక
అంటాశత్రుసమూహము మీచేత హతమై చెడుగాక
శాశ్వతమగు రాజైశ్వర్యంబులు శాసింతురుగాక
విశ్వములో భవదీయకీర్తులును వెల్లివిరియుగాక
మేలుచేయగ పాల్పడిరై వహుయీవాడగుగాక
రాలగ మీకును యిష్టఫలంబులు సంభవించుగాక
అనుచు పాండవేయులను పురోహితుడాశీర్వాదించి
వినయవిధేయముగా కౌంతేయుల యనుమతులనుబడసి

కోరివిరాట్పురి చేరుటకై బహుదూరము నడచితిమి
డాసిచెడియున్నది పాంచాలియిక నడువజాల దికనూ
అనుకులీసివా నడుగుబెట్టవో యాజ్ఞ చేసినిపుడూ
మోసుకరమ్మని పలికిన అన్నకు మ్రొక్కినలుండపుడూ
భాసురాంగియగు ద్రౌపదిదేవిని బట్టియెత్తుకొని
కొంతదూరము మోసి తెచ్చి తానంతదించిననూ
అంతకసూనుడు సహదేవునితో నతివను దెమ్మనగా
అతడుకొంత దవ్వొత్త తెచ్చితా నలసియున్న వేళా
అతిరయమునగని ధర్మతనూభవు డర్జునునంటుబిలిచి
బాలుడుమనసహదేవుడు మోవగజాలడుకోవికనూ
బాలామణియగు కృష్ణను దెమ్మిక పట్టముదాపునకూ
అనినఫల్గునుడగు పుష్పలతాంగిని ఘనముగ నెత్తుకొని
అనుజన్ములంతోగూడ విరాట్పురి కనతిదూరముననూ
చెలువమైన శృంగారవనంబును చేరంబోయియుందూ
నలతినశీతలోనికి తాతలమున నలుసబంచెనపుడూ
వనసమీపమునవున్న మత్స్యభూవరునిపురముజూచి
తనివదీఱమ్ముని కిట్లనిపలికెను పాండవాగ్రజుండూ

వ. అప్పుడుఅర్జునుండుద్రౌపదీ దేవినిబహుశీతోపేతంబయిన సరోవరంబు దాపుననొకవృక్షంబు క్రిందదించి మార్గాయాసములుదీర్చుకొనుచున్న విరాటపర్వంబుజూచి యిట్లనియె.

క. చక్కనిచిక్కనిమేడలు, యుక్కౌదండముకరము లివికోటంబుల్,
దక్కగనాపురికిగిన, చక్కగదెలియవగు ధన్యనలహారిసాక్షి.

వ. ఓయితమ్ములారా రాపట్టముసామీప్యమునకువచ్చియున్నాము యిప్పుడుమనమీ వేషములతో బాణతూణీర ధనుర్ధారులమైయానగరంబు జేరబోయితిమేనిమనమహానీ యాకారంబులుజూచివీరుపాండురాజకుమారులని సకలజనంబులు దెలియుటకునిస్సంశయంబయియుండుకావునమనయాయుధంబులయిచటనొకనిజన స్థలంబున దాచిపెట్టిమారు వేషధారులమైయాపుటభేదంబునకు జేరబోవుదముసోదరులారా అంతఅర్జునుండిట్లనియె.

గీ. ధారుణీవరనీదు చిత్తంబుకొలది, నవధరింపుముకరణార్థు లనగమేము
చెలగిభవదాజ్ఞచొప్పునమెలగినార, మటవిధేయుకొండమ్మరారికృపనూ.

వ. అనిన ధర్మజుఁ డిట్లనియె.

గీ॥ మనకు నాయుధపంక్తులు మఱియుఁ గలవు। అన్నిటియొక్క యెత్తుగాం డీవ మగిదియొకెత్తు। అట్టిమహానీయసాధనంబట్టియున్న। సవ్యసాచని దెలియ నిస్సంశయంబు॥

వ. ఈగాండీవము పార్థునిచేతనుండెనేని అర్జునుండని తెలియుటకతి సులభంబగుయుండు యిమ్మహానీయసాధనంబు లేతావుననుంచిపోవుటకు ప్రాణంబొప్పుదైనను కాలము గోలది మెలంగ వలయునని భీమసేనుంజూచి ధ ర్మజుం డిట్లనియె.

గీ॥ తమ్ముఁడా మనకై దువల్ దాచుటకును। మఱుగుకను గొనుమిక కా లహరణమేల। పట్టణము జేర బోదము పవనతనయ। ధేనుపాద్రీశుడగు వాసు దేవుకృపను॥

రాగం - అటతాళం

గాండీవమును నెక్కడించక రములాడవే- ధందనమున కమనపటల భాస్కరుడు భాస్కరంబిరె। గాం॥ కడుసమాది నిమమున్న కణ్వమానిగేహ మందు బొడమిన వేణునాగ్రముసు బకసినకమలజావధించిన। గాం॥ యొరిగినా సహాయమునను సురలవనముల నటుదహించిలఅరుదనినను మవ యుశ్శావరు దుకరుణానొనంగినగుణ॥ గాం॥ వనజాక్షుడు ధేనుపశైలవాసుదేవుడవుడుచా లానినియకకని వెంకటచలవినుతుడు ఘనముచుచుమెచ్చిన। గాం॥

వ. ఇట్లు ధర్మజుండు ఆనతిచ్చిన భీమసేనుడతి త్వరితగమనంబునంజ నినలుదిక్కులుంజూచి నొక్కతావున ప్రేతభూమిగిన ఘోరారణ్యంబునందు స మీపవృక్షంబుజూచియీ చెట్టుపై నాయుధంబును పెట్టిపోవచ్చునని యూ హించి నిజసోదరుల నాచెట్టువద్దకు రమ్మనిపిలిచి ధర్మజుంగాంచి భీమసే నుం డిట్లనియె.

కథ.

ధరణినాథమన ఆయుధపంతులు దాచిపెట్టదగిన
మరుగుననున్నది జమ్మిచెట్టు రవిమండల మంటుచునూ
నిక్కవశాఖలు ఆకశమేమో ప్రక్కలించునయ్యా
చొక్కముగా నలుదిక్కులు పేరుపై చిక్కువెనచినట్లు
రూపము లెన్నోలతల మొత్తము రాశిజేసినట్టు
ఘోంపములాతులు ముండ్లుపట్టమై జూడ భయంకరమై

మనమున ధేనువగిరిగోపాలుని మహిమనుతలపోసి
తనకు యోగ్యమగు పుణ్యాశ్రమమున ధౌమ్యుడందునివసించె

వ. ఇట్లు కౌంతేయులదీవించి అచ్చటనొక పుణ్యాశ్రమమందు అగ్నిహోత్ర సహితముగా ధౌమ్యుండు నివసించె తదనంతరంబు

కథ.

అవ్వాడు ధౌమ్యుల వీడ్కొని పాండవులతివను కూడుకొని
విపులముగాగలయాళ్ళ మార్గముగడచి వేగముననూ
పరగుననుడ శార్ఙ్గవశోత్తర భాగంబున వెడలి
తరిమిన దివిరటువర పాంచాల భూదక్షిణభాగముగా
శూరసేన సాళ్వాది దేశములుం జూచుకొనుచు దర్లి
జోరుజేయుచు కాళిందీనది తీరంబరయుచునూ
పశ్చిమదిక్కున కెదురుగనడిచిరి పాండురాజసుతులూ
మత్స్యదేశమున కనతిదూరమున మహాదరణ్యముననూ
కడువేగంబున జొచ్చియితరులకు కనుపడరాకుండా
అడవులమార్గమునందు విరాట్పురికధిముఖులై వెడలి
రమణీయంబులు కాంతారంబులు రయమున దాటుచునూ
కమలాకరములు కొండలు వాగులు ఘనమగు వృక్షములు
ఘనసారంబులు కర్జూరంబులు వన కాంచనతరులూ
పనసంబు జంబీరవృక్షములు బదరిభూజమూలు
మాతులుంగ హింతాలరసాలత మాలవృక్షతతులు
చూతకేతకితకామ్రాత భల్లాతవృక్షతతులు
కుందకురంటఫలాశ భూజములు కోవిదారలతలూ
మందారంబులు పారిజాతములు మదనమహీజములు
కుందరాశములు సింధువారము కదలిఫలతరులూ
చందనమరువక మల్లికతరువులు చంపకవృక్షములు
పొందుగపుష్పఫలోపేతంబై భూజములొప్పగనూ
అందమైన కాంతారమునందు విహారమృగంబులనూ
శరభసింహ శార్దూలమృగంబులు తరుచర బృందములూ
కరణీకరంబులు హరిణీసముదయ కారుమహిషములనూ
ఘోరమైన వ్యాఘ్రములు ఖడ్గకకంఠీరవముఖ్యములు

మారుమూలరుభల్లూకమృగంబులు మార్జాలములనూ
పులుగులమొత్తమున్నని చెప్పగ నలువకైనతరమా
కలకంఠంబులు మదురామళిములు గండభేరుండములు
నీలకంఠములుజక్కవపులుగులు నీరుకుక్కుటములు
పాలకకుంతలగరుడబృందము సాళ్వపుడేగలనూ
బకములుపరికలు కాకముకములుశుకపికనికరములు
సకలజంతుజాలములు కానలోకివిగనూయగనూ
మించిరియొకరినొకరికిచట కిలుపించిదనుచునపుడు
పంచపాండవులు దాటిరివనములుపాంచాలిసిగూడి
ఖ్యాతిని శేషగిరి శ్రీగోపాలుని చరితమెచ్చుకొనుచు
అతిత్వరితగనునముక సేగిరపు దన్నలుదమ్ముళ్లునూ

గీ॥ వనవిహారమ్మృగంబుగ వైఖరియును। అమితమగుపక్షిజాతిబృందములసొంపు। తరులతాపుష్పఫలసరోవరము లాది। గనుచుసంతసమున పాండుతనయులపుడు॥

వ. అప్పుడుకౌంతేయులు పాంచాలిసహితంబుగా కాననమార్గంబునబోవుచు నెడనెడనన్యాహారంబులశరీరయాత్రలునడుపుచు తిరిమించను చున్నసమయంబున మార్గాయాసంబున నడువజాలకభర్తలకు నమస్కరించి ద్రౌపదియిట్లనియె.

రాగం - ముఖారి - అటతాళము.

నడువజాలనీ యడవులలో నేనునడువబోతే
కాళ్ళుగడగడవడకి తడబడుచున్నవి॥ నడు॥
పరితోచక లేదుదాహమగ్గలమూ యెవరుగులిడగ దెరలనెత్తురురులుచుచున్న
వికరములలో॥ న॥ పాదలురాళ్ళుముండ్లెదురుదాకగ నాదుపదయుగములెద
ములైనరములుచెదరికదలకగసివ్వవ్వా॥ నడ॥ కలగాదునాకనులుచీకటిమై
యుల్లమునఝల్లుమని ప్రాణములిల్ల డిల్లుచున్నది॥నడు॥ ఆయాసముదోచెత
ర్యానసెమంద కాయుమంతయుడస్సెనెంతటరాయువరదాదు ద్రోపదె॥నడు

వ. ఇట్లు నడువజాలక విలపించుచున్న పాంచాలినిచూచితనమనంబునకరుణయు ఖేదంబునుజనిగొనుచుండధర్మరాజునకులునితో యిట్లనియె.

కథ.

కూరిమితమ్ముడవినరా మాద్రికొమారక మనమిపుడు

కాఠిన్యంబై పక్షిజాతుల కయినన లవిగాదు
ఘోటముగాభూజాంతరాళమున గాలయినజొరదూ
పట్టపగలు గాఢాంధకారమీచెట్టుమీదదోచ
ఇట్టిఘోరంబయినదిమీకడ కెవ్వరు రాజోరు
కట్టిలిధేనువగిరిగోపాలుని కరుణను ప్రార్థించి
గట్టిగమనమీచెట్టునశరములు పెట్టిపోదమయ్యా

వ॥ అన్నామనమీచెట్టుమీద నాయుధములుంచి పోదమన్నపుడు.

కథ.

ధర్మతనూజుడుశమీభూరుహము దాపుచేరినిలిచి
తమ్ములగనుగొని శరచాపంబులు దెమ్మనితీసుకొని
శవాకారముగ నాయుధంబులను చేర్చిమూపుగట్టి
అవల్గయున్నదియనుచునవ్వీ కినియచ్చటబడియున్నాను
చచ్చినపసరపుచర్మమునప్పాను చెచ్చెరవొలుపించి
కచ్చితంబుగాచర్మమాయుధపు కట్టుకుపొదిగించి
తుమ్మికించినదొకటీనుగనక్కడ చూచిధర్మజుండు
నిష్కళ్రియగాప్రేతను దెమ్మనినిజముగ దెప్పించి
ధర్మజాదపుపాడ చెట్టుకుచుట్టు ప్రదక్షిణమొనరించి
బ్రహ్మవిష్ణుభూతేశ్వరాదులను ప్రార్థనయొనరించి
ధర్మదేవతనుభూసభంబును దలచుసన్నుతించి
సకలదేవతలసప్తదిక్పతుల సన్నుతించిమీద
అకుటిలచిత్తుడజాతవయిరి తానతిరయమున లేచి
శరచాపంబులుమోపునెత్తుకొని చెట్టుమీదకెక్క
తరుచుగ శాఖలుకలిగినకొమ్మకు పరగప్రేలగట్టి

రాగం-మధ్యమావతి- అటతాళము.

ఓ మహానియ్యసాధనులారమీకే ప్రియకృనూ సామాన్యముగనిందు సంచరించుజనులు యీమహిమీద నున్నవి యేమిటోయనిచూచువారికిపాములయి కనుపించకున్నను తామరసంభవునాజ్ఞవున్నది॥ఓ॥దివ్యాయుధములారాదివ్యకారములారా లెవ్వరితమనభాస్కరు నికిరణములారా అవ్యయప్రభులారా యీశ్వరునానమీకది సుమ్మునాకునునవ్యసాధికడకన్నోరుల

తు-సాధ్యపదజనదీనసురలు। ఓ। రారానీవేళలో క్రూరాత్ము లెవరయి
నమొగిబిల్వగ తారిమారొక్కనదలచి- వీరరౌద్రాకారులగుచు సమీరత
నయుడుమిముగ్గై కౌన-జారవచ్చినమీరకృత్యాకారులై కనుపించవలదిక।
ఓ। సంకటమగునీవమునంవత్సరము గడతిఅంతితప్పకవచ్చె యాకలోనుం
డుడుశంకలేటికి మనుశైలము విలయము హరుడగు- వెంకటాచలపందితు
నిపదపంకజంబులు సాక్షిమీరి।

కథ.

ఒక్కాగకొంతేయాగ్రజుడప్పుడు వృక్షముదిగివచ్చి
తప్పక్రమొక్కుచు చెట్టునకుపురల ప్రదక్షిణమొనరించి
ఘనుడగుధేనువగీగోపాలుని కారుణ్యమునుదలచి
అనుజులకిట్లనియానతిచ్చె నపుడయ్యజాతవైరి

వ। తమ్ములారా ప్రేతచర్మములచేతగట్టబడిభయావహంబై దుర్గంధంబయియున్న దీనిదరివ్వరు రారు. దాయుసి సమీపంబుననున్న పశుల కాపరులనుబిలచిధర్మజుండిట్లనియె.

చ। ఇదిశతవృద్ధమాజనని యిప్పుడుమృత్యువు జెందునిట్లుచే। యుదుముకులప్రయుక్తమగుచున్న సనాతనధర్మమిత్తెరన్న। గదహానకర్మముల్లమదిగానిదిగామమునిశ్చయించియా। మొదలిటివారొనర్చు విధమున్ గానియాడితిమేమునీయెడన్।

వ। ఓబాలకులారా శతవృద్ధయినమాతల్లి చనిపోవుటచేత నీచెట్టుమీద పెట్టిపోవుచున్నాము. మేమొక సంవత్సరమునకువచ్చిదహనక్రియలాచరించువారము యిది మాపూర్వాచారంబని కపటంబులు దెలిపియొకగొల్లకరు నవ్వానుచు ద్రౌపదితోడ్కొని బయలుదేరిరపుడు।

కథ.

ఆయుధంబులనుభద్రపరచి వారచ్చోటునువాసి
ఆమొలనాగనుగూడివిరాట్పురి కభిముఖులయి వెడలి
అందరుగమునై పోవుచ ధర్మజుడనులజూచియును
మందమధురసల్లాపంబులతో మఱియునిట్లనియె
అనుజులారమనమజ్ఞాతవాసం బాచరించు వేళా
మనలోమన మేగురమురహస్య వర్తనములభించుటకు
జయుండు మొదలు జయంతుడువిజయుడు జయత్సేనుడనగ
జయద్బలుండను పేర్లువరుసగా జెల్లవలయుమనకూ

యుత్తరులువినకూడనివియగుపేర్లతిరహస్యమునను
అతిముదమున పాంచాలియెదుట నిల్పుచు దెలుపుకొనుచు
అంతటపాండుకులాబ్ధిసుధాకరు లన్నలుదమ్ములను
సంతసమలరగ పుణ్యనదీజల స్నానంబులు జేసి
దేవపితృఋషితర్పణములు పూజావిధులొనరించి
సావధానముగ నిష్టదైవముల సంప్రార్థనజేసి
ధరనుధేనుగిరిశ్రీగోపాలుని దలచినుతించి
అరయవిష్ణు బ్రహ్మాదిశంకరుల నభినుతిగావించి

వ. ఇట్లఖిల దైవంబులఁగొనియాడి తదనంతరంబున కౌంతేయాగ్రజుండు ప్రాఙ్ముఖుండయినిలచి నిటలతటఘటితాంజలియై నిర్మల చిత్తంబున ధర్మదేవతలందలంచి యిట్లనియె

గీ. తండ్రినాకునీవు దయతోడనిచ్చిన, వరముచిత్తగింపవలయునీవు
తరుణమయినదింకతడవేలరక్షించు, మన్యధేనుగిరిమురారి దయను.

క. ఆకాశంబున యక్షిణి, యాకారముఁజూపి నామయందుఁ జమ్ములకున్
జోకనుబ్రతికించితివవు, నీకుఁబ్రమొక్కెదను ధర్మదేవతగుటన్.

వ. అనితానుమున్నుయూపసురనరటిదేరనడగినవాకునొక్కసరోవర తీరంబున ధర్ముండుతనకు జేసినయన్నవదోపవిన్నవించి నమస్కరించెనపుడు.

కథ.

ప్రాకటంబుగాధర్మతనూభవు డేకచిత్తమునను
లోకాధ్యక్షుణి యక్షిణిరీతి ననేకవిధంబులగా
ధర్మదేవతనుప్రార్థింపగను తత్ప్రభావముననూ
ధర్మతనూజుని కున్నయునికితో తత్సమయంబునను
ధాతువస్త్రములు విభూతిరేఖ దండకమండలము
చేతఛత్రమును కాళ్ళపాదుకలు జింకచర్మముమర
ధర్మరాజు సన్యాసివేషమున దనరుచుండగాను
తమ్ములుజూచియిదియాశ్చర్యంబని తలచుచున్నవేళ
అందరికన్నివిధంబులవేషము అమరగనైనపుడు
అందుకుసంతసమందిరి పాండవులన్నదమ్ములును
దైవకటాక్షం బిదియనిదలచుచు దైన్యంబులతోను
వివిధములదేనువగిరిశౌరిని వినుతిజేసిరపుడు

వ॥ ఇట్లు తమకు ధర్మదేవతా కారుణ్యంబువలన నజ్ఞాతవాసంబు చరిం
చుటకు తగిన వేషంబుల ఘటియించెనని మహాసంతోషయుక్తులై యుండి యా
సమయంబున ధర్మజుండు తమ్ములతో నిట్లనియె.

గీ॥ తమ్ములారమనకు ధర్మదేవతకృప, వలనతగిన వేషములు ఘటించె
నింటికమొక్కడొకడుగా పురిచేర, కుంతిధేనుగిరిమురారిదయను.

వ. తమ్ములారా నేనుముందు బోవుచున్నాను మీరొక్కరొక్కరు
గారండని తమ్ములకానతిచ్చి ధర్మతనయుండు బయలుదేరివచ్చునా సమయం
బున విరాట్రాజు కొలువిచ్చియుండె.

రాగం - అరభి - ఆదితాళం

కొలువుశృంగారమై యున్నాడు విరాట్రాజమౌళి॥ కొ॥ కొలువు
తీరసభికులను తారహారకలువలుదొర చెలువమర జనపతుల కొలమొనుగువర
గరవశాలువలు మైరంబుకుళియు చమణిమయ హారాకంకారయుక్త కనకకిరీట
మొప్పుశిరమున తరణికరణిమెరయ దరణివగుడదె॥ కొ॥ ప్రవిమలమంతుల
సుమంత్రులాశ్రితులు పౌరాణిక వైతాళిక హితవరకవి నటచటగాయకులు
నుతింపగ నవరత్న ఖచితసింహాసనమున॥ కొ॥ శ్రీయుతుడగుధరధేనుపుగిరి
పురికేరిచరితములువినుచు వెంకటరాయసుతుని చేయకానియనమున॥ కొ॥

వ. విరాట్రాజు కొలువిచ్చియుండెనా సమయంబున తనసభకరుదెంచి
యుధిష్ఠిరుంజూచి భూవరుండు తనసభికులతో నిట్లనె

రాగం-దర్బారు-అటతాళము

ఎవరోయి మహనీయమూర్తి యింతప్రవిమలమగు తేజస్స్ఫూర్తి-న
ఖండమండలాధినాధుడనజెల్లు నవనికాల్ నడకతో నడుచుచున్నాడు- వివ
రమేమొ తెలియదు మువ్వురిలో నొకడనగనపుడు॥ ఎవ॥ గాత్రము తనుజాన
నిక యాయచత్రచామరములు లేక ధాత్రివల్లభుడవడా దైవయోగంబున
యాత్రసేవకుడనగ పాత్రుడయినను దెంచదూత్రవంతుంశితని వెంటను వేత్ర
హస్తులు లేక యున్నా॥ ఎవ॥ తొవరికిరీటము లేని శిరమువన్న దరిగిన దాక్ష్యర్య
కరము కరికింకమణిమయాబరణావిముక్తునికరణిగన్పడచూడనడుగరాదు
వినియురమునను ముత్యాలసరములుకరువులున్న వినరసిచూడు॥ ఎవ॥ భూ
పాలుడిదియేమొకానియిట్లు రావసేంద్రుని వేషము బూని శ్రీపతియగు దేవు
శైలగోపాలుని తేసాకుదలచుచు తీవ్రముగామనకు దాపుచేరగవచ్చు వెం
కటదాసవరదుని నమ్మియున్నా॥ ఎవ॥

వ. అనియిట్లు [illegible] యుధిష్ఠిరుండాది [illegible] మత్స్య [illegible]

కథ.

తాక సేం[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

కథ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
వేద [illegible]
[illegible]
[illegible]

చాలగనన్ను యుధిష్ఠిరుం డేలుచున్నవాడూ
కాలకర్మగతివలనను కొందరు ఖలులు నన్ను గెలిచి
బలవంతంబున కపటజూదమున బన్నినసేనోడి
అలయక నాదుగృహంబుల ధనమును అపహరించినాడూ
వారిచేత పరిభూతినొందుచు వనవాసము సలిపినాడూ
వారికపూర్ణ్యలోనొక సంవత్సరము ప్రవేశము నుంచవలసి
దుర్మదాంధులగు భూపాలకులను తొలగి తొలగి నాను
నిర్మలమతివని సీముఖంబున నిలువవచ్చినాను

రాగం - సురటి - ఆదితాళం

పరివైమన్మోలు మాయెతీనుసిహింత - మతివిన్నను గొల్చెద వి దమధ్య సుపతికిని సంధ పతినై నుతింపలుపనాని నూతనోత్సాహ స్నేహితులు మంత్రులతో ప్రీతులై నేను సభను నలంకరింపుచు భవగను మతంబుచు ప్రతంబని దలంతు॥

ప॥ కసిబడిసోపస్రిజము లుం మొదలగు ధనకాబుంబని యధీనముగా
నొనరించి నిర్భయముగను సకలదినములను గోలి చెడవినుముగా॥

చ॥ దినకరుచిరనవ పుసింహాసనమున వసింపుచు ధరణీవరి
మనుదనియగనుచు రాజ్యసుఖములను సేవించుచు సుఖించుచు నేజన॥

చ॥ కరులు హరులుగల పరిజనముసు షోడశ లాంధిగాను
సకలాభరణంబులు సురభిగణంబులు నిరతము సరిపడి విధమాల వేడితి॥

చ॥ ధరసురభివసుంధరధరవరపురదానముచేసి హరుబరిచరిసుర లేర
అనుదుగానిన్న రళి- వెంకటాచలవరగుసిగన పాదములను గాంతు సు॥

కథ.

అవనీవర సన్యాసికి నాకీ యభిలాష మేలా
వివర మెరుంగని వానికి రాజ్యము సిద్ధమునా కేలా
రామనుజో త్తమభోగము లెల్లను నోకపర్ష ము నేను
భూమినీశ యునమునూ యే భుక్తమును నాకు నింగలదిపుడు
యీ విధమున నేనుండి పురాణము లేర్పడ వినిపింతూ
వేవిధముల దేవునకిని శౌరికి వినుతులుంగావింతూ

వ॥ ఇటుల కపటికిన ధర్మజాని కలుగులకు పరమానందహృదయుండయి విరాట్రాజులకు యిట్టులనియె॥

గీ॥ సీమనోంగా పసుగనుండు భూమిదేవి। అనుదినమునకు బతియించిన

జాలు । సకలదురితాపహంబుగా సత్కథలను । దెలుపుధేనువగిరివాసుదేవు మహిమా॥

సంధి- గీ॥ మత్స్యధరణీశు విప్రుడు ధర్మజుని । మెచ్చియున్న తావనమి చ్చికూర్చుండబిలచె । సపరివారంబుతానునుస్త్రీ [illegible] గ । [illegible] వేళలో భీమసేనుండువచ్చె॥

రాగం - పంతువరాళి - అటతాళం.

భీమసేనుడువచ్చెను [illegible] భీమసేనుడువచ్చెను- భీమసేనుడు వచ్చె భీమకాకారుడు- భీమ [illegible] ॥ భీ॥ చిత్రవస్త్రము మేన చెలువుమీరగనప్పి- [illegible] ముచేతను, [illegible] ॥ భీ॥ చుట్టన మొక చేతబట్టి ఖడ్గము [illegible] పడలెను [illegible] ॥ భీ॥ నల్లనియొ డలు [illegible] పిల్లగ [illegible] ॥ భీ॥ మొ ద [illegible] యూడె॥ భీ॥

వ॥ ఇట్లు [illegible] భీమసేనుడు [illegible] సభికుల [illegible] విరాటుం డిట్లులనియె॥

రాగం ఆనందభైరవి - అటతాళం.

[illegible] వచ్చెదె [illegible] ॥ [illegible] సప్తదీవులనేల [illegible] దెంచుచున్నా [illegible] ॥ డె॥ [illegible] ము [illegible] లాలఘుతగంబయునకౌను [illegible] ॥ మొ॥ [illegible] మానమ- [illegible] భీక [illegible] నెంచవలదా॥ మొ॥ [illegible] పరిపూర్ణ [illegible] యుడు పరులకభేయుడుధీరయు [illegible] నల్ల [illegible] యుడయిచనుదెంచు [illegible] ॥ డెవ్వడో॥

(కథ)

[illegible] వచ్చెపురుషు [illegible]
త్రిభువనములలో [illegible] ధీయుడొ [illegible]
ఘోరాకారము [illegible] పోయె
అపురాపీనివిశాలవక్షమే మద్భుత [illegible] దూ

ఆకర్ణాంతంబయిన నేత్రములు ఆజానుబాహువులును
భీకరుడీమనుజుండు ఇచ్చట కే శౌర్యముగలడో
నరుడనియీబలవంతుని నామదినమ్మజాలనయ్యా
ధరధేనుగిరిశ్రీగోపాలుండెయగ వలయువీని

వ॥ ఇటులననమస్కరించి భీమసేనుంజూచి విరాటుండిట్లనియె॥

క॥ ఎయ్యదినీదేశము కులమెయ్యదినీనామధేయమెయ్యది చెపుమా।
మొయ్యకొచ్చినకార్యము। నెయ్యదియో ధేనుగిరీశ మెలకువగాన॥

వ॥ ఇటునడిగిన మత్స్యభూపాలుంజూచి భీమసేనుండిట్లనియె.

రాగం- హిందుస్తానికాపి - ఆది.

సూపకర్తృడందురయా- నన్ను సూపకర్తృడందురయా॥ సూపోదనములుజేయువాసాఫల్యముగను మత్స్యసోపేతముగను చేతు సాటినారు లేరా॥ సూ॥ చాలగామసాలబెట్టి గోళించినట్టిగారె మేల్ ముద్దగలిపితిన్నచాలున ని పాండుసుతులు॥ సూ॥ నూరుపుట్లబియ్యముసంభారములతో సియ్యముగా నాపేరు జెప్పినంతలో సుమాారమాల తెయ్యాగుణాంగ॥ సూ॥ దండిదండిపిండి వంటలొండనాటువటిభూమండలమున లేరటంచు పాండుసుతులు మెచ్చి నన్నా॥ సూ॥ మురువకిధేనుపళ్లెండమునగోపాలునివదిగో నెరనమ్మి వెంకటరాయ వరదాసిగోసియాడినన్నా॥ సూ॥

(కథ)

దేవ నా వలజాతివాడనా తెరగల్లని వినుమా
ప్రారణ్యంబుగమునుపాండుపుత్ర సప్తక్రతంబునసం
మాన వేంద్రుడగు ధర్మరాజు సన్మానంబున బడసి
అన రేంద్రునకుబానసంబునే నాపంచులవాడ
మల్లుతనంబున నోర్వపడసిన మన్నదొరలవద్దా
పెల్లుగ జెలగుచు నావలలాంతకు డనే పేరువహించితిని
జాణతనంబున నన్నను జగతినాధునాకు
దుర్మదులగు కౌరవ్యులేగ్చిన దుస్తాంత్రంబుననూ
క్షత్రవశంబునకుంతీతనయులు కానలపాల్ గాగా
వుండను పాయములేక నేను భూమండలమున తిరిగీ
దండివాడవని నన్ను గొల్వగ దరలివచ్చినాను
నిక్కమునన్ను ధరింపగల్గితె నిల్వనుడుచు జెప్పు

యుక్కడిమాటసితలచితివేని గ్రక్కునబామ్మనుమా
జోకతోనిటులనిపలికిన భీమునిజూచివిరటుటపుడూ
పాకము చేసేరొద్దినసికి సీచెపాల్పడ నేమిటికి
నాకలిమికి రాజ్య[illegible] [illegible]నాథుని జేసెదనూ
యేకచక్రముగ నేలుమనిన కొంతేయుండిటులనిరౌ
లంగోటికనలకు సామర్థ్యగా [illegible] పర్వ్యచేనూ
సమ్ముతిసాలరగ [illegible] చూ [illegible] ర్పగచి
భూజనర్ప్యబలవ [illegible] మేమసతి పౌష్మనిసిలవిన్నా
నాపేరంబుబొబ్బలైన [illegible] పారూ
[illegible] తె [illegible] డకే [illegible] బ్రగ [illegible] రద్దయ్యా

వ॥ అయ్యా [illegible] నో భీమ్సబ్రు [illegible] టుపలె [illegible] టవాంత్రికధిపుడవై యుం [illegible] మన [illegible] [illegible] వనం [illegible] రంబా॥

రాగ-[illegible]-అది.

పే [illegible] న క్రిడి [illegible] పచ్చ [illegible] మైన [illegible] కట్ల [illegible] మైజ [illegible] పట్టి పై [illegible] చి [illegible] పౌడమిచెస [illegible] భుజముల [illegible] తొడగి [illegible] రాత్రా [illegible] చేసి [illegible] నాట్యము గడపగ॥ పే॥ నొదుట [illegible] పదము [illegible] భావ ము జేసినతిలపై [illegible] బెట్టి [illegible] కట్టు [illegible] బెట్టు [illegible] బంగరు [illegible] పూసల [illegible] సఖులల [illegible] దురు [illegible] జేయుచు॥ పే॥ నా [illegible] రించగలసొమ [illegible] తను [illegible] ధరించి [illegible] ధరించి [illegible] రేఖ నొదుటనుంచి శ్రీవలముకు పొ గడరగ [illegible] సిది ప్రాకటముగ కన్నులు యొప్పిదముచు [illegible] ర్పారియు [illegible] దీప్పిన నరులా రా [illegible] గాతులు నవ్వగ॥ పే॥ వ రగాంభీర్య నాగరికము [illegible] ధరిధేను [illegible] మరికిత [illegible] గున పురిచేరగా నరులచ్చె [illegible] వేషముధరించెను హారిగా ద లపగ నరుడవు [illegible] రగా [illegible] మదుగుపడిన మార్తాండుని పగిదినపు [illegible] గప్పిన [illegible] పాల్కడి [illegible] గె వెంకటాచల వరదుని పదసంస్మరణము చేయుచు॥ పే॥

కథ.

అప్పుడు పార్థుడు వెడలెను జనముల కాశ్చర్యంబుగనూ
గొప్పిదమగు కాళిందమదూలగ గొప్పచీరెగట్టి
శీకరకరముల ప్రశస్తమగు చౌకట్లమరించి
దేశువబడగా కన్నుల కాటుక తీరుగ దిద్దుకొని
ఘనమగు దేహము కాంతికిమాటుగ కంచుకంబు దొడగి
బనిబడిక తము మెట్టెలంతగా పయ్యెద సవరించి
పవరణా వెడలగ చెవులకు మర్చెను పవడపు జొత్తులనూ
చక్కగదీసెను పాపటనెలపై నెక్కరించవటుల
చక్కనిగాంభీర్యాతిశయంబులు చిక్కువరు మరొని
మించుబాదవగా మరుగున వెడలెమార్తాండునిభాతి
అంచితంబుగ నివురుగప్పిన అగ్నిహోత్రురీతి
వేడుకార్థమగు వేషధారియగు విష్ణుదేవ్రుడనగా
బేడిరూపమున విరటుని గొల్వగ భీభత్సుడు వచ్చె
ప్రభుడగు ధేనుపకొండపురాటిని భావంబున దలచి
సభవారెల్లను జూడగనటునిటు సంచరింకదొడగె

వ॥ ఇటుల బేడిసనంబు రంజనుదెంచి యచ్చట సంచరించుచున్న అర్జునుం జూచి భూవరుండి ట్లనియె॥

మ॥ పసితా వీమపుంగల్గి యున్నయది బిల్వంబాడు చందంబు గాఁ గను నిరూపింపమహాను భావతయు సద్గోమత్వము గాఁ గాజసం బును శోభిల్లెడు నెవ్వడో యొకజనత్యాజ్యాందు క్రీడార్థమి కొనరం దాల్చినరూపుగా వలయు మీ రూహింపుడో నట్లగుఁ॥

వ॥ ఇటు లనేకవిధంబులుగా ఊహింపుచున్న పార్థుండాయెడ జను దెంచి విరాట్రాజుంగాంచి యిట్టులనియె॥

క॥ కన్నుల కొల్వఁగ వచ్చితి। కన్నియలకు నాట్యగురువఁగ పోవుదు విద్వ। న్మతమహత్మంబు బ్బ। హన్నల యను పేరు వాఁడ నటుని వాఁడా॥

వ॥ ఇటుల పలికిన పార్థుని పలుకులకు విరాటరాజు డిట్లనియె॥

కథ.

అహా నీ మహనీయ్యరూపమున కాశ్చర్యంబాయె
బాహుదండములు దీర్ఘత్వంబగు వరువగు వక్షమునా

పున్నమచంద్రుబోలువదన మంబుజదళములుకనులు
ఉన్నతంబుగనిరెండవ మరుడనియెన్న వచ్చునిన్నూ
పోడిమిగాసర్వలక్షణములతో పొందుగనిర్మించి
వాడిచెందగానిన్నువిధాత్రుడు వేడిచేసెనయ్యో
మత్స్యదేశమునకధిపునిజేయు దమనుచునిన్నుజూచి
నిశ్చయించితిమీమాయత్నము నిష్క్రియాత్మైపోయె
అనినమత్స్యభూకాంతునిగనుగొని అర్జునుడిట్లనియె
వినవయ్యా జననాయక యేసుభి విన్నవించువాడా
పనిబడినాకదనాడరూపమున పరికించినలేదు
పనికిమాలిమొగపోడిమియున్నది పద్దతులనుతప్పి
నపూర్వకృతకర్మవశంబు శాపమొకటిగలిగె
భూపాలోత్తమధరలోనేను నపుంసకుడనైతి
పుడమిజనంబులు నవ్వగరాజ్యము భోగమునాకేలం
చడుతులకభినయనాట్యముచెప్పగ బ్రతుకుచున్నానేను
అభిమతములకే నర్తనాడగానన యభ్యసించినాను
అభినయంబులనునృత్యముశైశవ మాదిగాగనేను
కోరికలరగదండలాసకము కొండలికొలుదలబుస
బేరణంబులనకళలనొయంగుడు బ్రేంకణమొసగుదును
పన్నగశృతవాద్యము సంగీతములన్ని నేర్చినాను
ఇన్ని తెరంగులశిక్షయొనర్చెద కన్నెలకు నేకూ
ద్రావతినన్యానంబునుయనునే నాపుర్కంబున్నాదూ
యేపుమీరగానాట్యగురువునని యెన్నబడినవాడా
మంచివాడవనినిన్నుగొల్వ జనుదెంచినానుభూపాలా
వంచనేమిలేదాజ్ఞయొసంగుము వలసినట్లుయనగా
వినిధరణీవరుడత్యాతురతననిజ తనయనురప్పించి
వినయముతోడబృహన్నలకప్పుడు వనితనుజూపించి
మహీధేంచవగిరి శ్రీగోపాలునిమహిమనుప్రార్థించి

వ॥ అయ్యా బృహన్నల యీతరుణి ముద్దులపట్టిదీనిపేరుత్తరని చెప్పుచుందురు నీవు నేర్చిన విద్యలన్నియు దీనికి [illegible]నునిమనవి పూర్వక

ముగా వుత్తరవాక్యంబా బృహన్నలచేతి కొప్పగించి యింకా కొందరకన్ని
యల రప్పించి అందరిని బృహన్నలతోడ నాట్యశాలకు బంపించిన తద
నంతరంబా॥

ఉ॥ ఉంః జముల్ సముల్లసన చారువిలోచనల్ నిజోజ్వలాం।
గంబునకిరీటిదోధన మూఖులుగా జనుదెంచి దైవ। యోగంబున భూ
విభుండదుర। గంబులుదేంగ బంచిమాడిగ॥

వ॥ ఆస్థానము చేర జనుదెంచి ఘోటకంబుల నరసుచున్న న
కులుసింగినంగొని భూవరుండు సభికులతో నిట్లనియె॥

క॥ తురగ బులుగాచినీధ। బరయుగ తదశ్వ విద్యయుంగానిపుణత॥
స్ఫురణముగలవాడగుబ। ధుర్యమూర్తి కగ్రగణ్యుండగునెపుడున్॥

వ॥ అని యనేకవిధంబుల యుగ్గడింపుచున్న విరాట్రాజు జనకులకుం
జనగుదెంచి నకులుం జిట్టనియె॥

దరువు.

అశ్వశిక్షకుండాదును రణపాలకుల నశ్వశిక్షకుడ గాగు॥ అశ్వ వి
ద్యానిపుణుడను భవదశ్వములకే నాటకరువుగానిశ్వస్థి భరింపనోపగలవి
శ్వమున నేరుబడసితి॥ ఆ॥ నాటనుంచిరి వేదయుధిష్ఠిరు సూయపాలు అట
కరవినవాడను ప టుయంగగ పాండునాతు వనాంతవు పాపాగ ధర జూ పా
టివాడంట ంచువినిపిబాలుదేగ బ్రతుకనిచ్చితి॥ అ॥ కడుంచా త్రికణ చుపు
లూరణ రంగగమ వు తొురులు సిలన పుణుడి పాగ శిక్ష నోపు
దునదురు వేరి లంగసుకుగ విద్యాపిడుడు కోశిగజాలోకుల గాపుసుగచె టు
నేర్పించెద॥ అ॥

కథ

అవనీపల్లభ తెలిపె వినుమీ నశ్వశిక్షకుడనూ
ప్రవిమలమతియుగుధర్మ తనూజుడ పెంచిన సూతుడనూ
ఆరాజేంద్రుని గుఱ్ఱంబులకే అట చెప్పినాను
కారుణ్యంబును దామగ్రంధియని పేరబరగినాను
వారలకునయులలక్షణంబును వారు ప్రమాణములూ
కరమగురూపముగర్భములింగిత కారణములుకొన్ని
వాయసమూవాములవయసు ప్రమాణములడిగినవివరింపు
నవముగ యేజాతికి యేశిక్ష నాటజెప్పనలెనూ
పొందుగగరపుచుగ అగ్ని బులన పోషింపగ నేర్తూ
అందముగా తురగంబుల్లనెల్ల పసందుసేయగలనూ

బద్ధశ్వములకు వాయుగమనముల బద్ధతి నేర్చెదనూ
యుద్ధములోనా చేతజూడగ విరుద్ధ బయిదోచూ
అనియావిధమునబలికినగనుగొని అశ్వశిక్షకునితో
ఘనముగసన్మానించిమత్స్యభూ జనవరు డిట్లనియె
పురుషముఖ్యునిగరవపుచ్చెదా బరసిచూడగానూ
తురగశిక్షకుండనుచు నెంచగా దోచలేదునాకు
నీదువున్నతము నీ సౌందర్యము నీగాంభీర్యమునూ
నీదువయ్యారమునీదు రాజసము నీముఖవర్చస్సమూ
నిన్నుజూడగనఖిలరాజ్యములు నేలుటకర్హ్వతవూ
యున్నగనీచంబశ్వశిక్షవని యేటికిగోరితివి
ధీరవర్యనీకయినచందమును దెల్పెదవినవయ్యా
కోరికతోయువరాజువనగ నాకొలువులోనుండూ
సకలధనంబునకధిపతివగుటకు సమ్మతించుమనగా
నకులుడుయిట్లనిపల్కదొడంగెను నరనాథునిచూచి
అవనినాథులయొద్దగతాలకు నాటజెప్పవాకు
యువరాజ్యమునాకేటికియీపని నోపజాలనధిపా
దిమ్మరితనమునదేశదేశములు తిరిగియలసినేనూ
ధర్మజునంతటివాడవంచువిని దాపుజేరి నేను
సుమ్మాటికినిష్టమాయనా మమ్మునిల్పుమయ్యా
సమ్మతిలేదనిమాటకుశీఘ్రము పొమ్మనిసెలవిమ్ము
నరగునవెళ్ళెదనాజ్ఞనొసంగుము నరవరేణ్యయిపుడు
ధరనుధేనుగిరిశ్రీగోపాలుని కరుణమెట్లుగలదో

వ॥ ఇట్లు పలికి నకులునింజూచి విరటుడత్యానంద భరితాంతఃకరణుండై యిట్లనియె॥

గీ॥ మానవోత్తమనీయభిమానముగను। అశ్వశాలలకధిపతివై రదీను।
పరిజనంబులనీయాజ్ఞబరగుచుండ। హరులరక్షింపనేగుము పురుషముఖ్యా।

వ॥ విరాట్రాజిట్లానతిచ్చి నకులుండునుగుఱ్ఱముల సావళ్ళజేరితత్పరిజనంబుల కధినాథుండై చెలగుచుండె నట్టియెడ॥

క॥ పావనశాంతత్వమునిజ। భావంబునసూత్న్యతనయును ప్రకటంబులుగా।
నావిధుడుమనుజవేషం। బై వచ్చెను శిఖిశరీరమయ్యెడుననఘా।

కథ.

కోరికతో సహదేవుడాచ్చెను గోపవేషమునను
పీరునిభుజమున పెయ్యలదామెని వ్రేలుచునుండగను
తలుగులు పొదివా చంకనునిడుకొని కొలగోలనుబూని
కలువులు తలతాళ్ళు స్కంధంబుగా మొలకుజుట్టుకొని
అంబటిదుత్తనుగండ్రగొడ్డలిని నపుడు చేతబూని
కంబడిముసుకమరించిమత్స్యభూకాంతునిసభకేగి
మహిసధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మహిమనుదలపోసి
సహదేవుడిటులవిరటుని సంప్రార్థన జేసి

వ॥ ఇట్లుగోపవేషంబున చనుదెంచినంబాధి భూపాలుం డతినిరూపాతిశయంబునకు వాశ్చర్యంబందిచూచుచుండ సహదేవుండు మందస్మితసుందరవదనారవిందుండగుచుమత్స్యవసుంధరా కాంతునింగాంచి వందనంబాచరించి మందమధురసల్లాపములతో నిట్లనియె

రాగం - ముఖారి - అటతాళము.

ఆలాగాపరినిరాజేంద్ర - సేనాలగాపరిని॥ పాలసముద్రమువంటి పసులమందలు గాచి కాలకర్మము గెలది నీలాగువచ్చితి బాగా మన్నించి ధర్మజాడేలువాడను పేరుతంత్రిపాలుడందురు మత్స్యధరణిపాలకా నినుగొలువ వచ్చితి॥ ఆ॥ నరనాథా వినుమా సీకనూమందలను గాయుమనుమా- అరమరేటికి మొదవులది వృద్ధిగా పాడిగరుగ తెన్నడు బీడారికేర రాకుండ సురభులను తెలిగెలిగి మెసములు గరుపకుండక లేగలు పలు తెరగులను రక్షించిన అల్లె నరసికా చెదరను దినమునునే॥ ఆ॥ కంచిగోవులను బెదరులు దీర్చికట్టి వేసినను పంచకల్యాణుల మించిన దయతోను పెంచి మందలుగా గలిందడ నాతోతు పండులిముపై గాలి నాఘ్రాణించి నంతనే గొడ్డలయినను అంబిలంబుగ చూలిరైతు ప్రసవించునే పోషించు మందలు॥ ఆ॥ పులులంచు రావు నా పేరంటె పొదవల్లిపోవు- దూరి బడుగుల నేదరిచేల పెయ్యలాత్రికి దోలగి వారెకు నేర్పు గలిగి మేపల నేర్తు సలలితంబుగ శేషగిరిపురిసలయుడు పరమపయి పెంచులుదలంచుచుండుదు వెంకటాచల దాసవరదుని నమ్మినాడము॥ ఆ॥

కథ.

నరనాథోత్తమగొల్లపడవని నమ్మజాలనయ్యా
గరవపుచందముజూడగరుండవ మరుమనగవచ్చు

రాజవిలాసవిరాజితంబుసీ రాజసంబుజూడ
రాజమాన్యుడవు రాజరాజసుతా రాజకుమారుడవు
అరయుమత్స్యమహీతలమేలుట కర్హుడవయియుండి
కోమరాలినవతుమంగళులుగాచే కుత్సితంబు బ్రతుకు
కోరగానేటికినిజముగధరలో గొప్పవాడవీవ
వీరోత్తమసేవకుచందముననే విన్నవింతునవుచూ
ఉత్తమసాహసకృత్యాలాయుధము మొత్తంబులుకొన్ని
సొత్తుగనీపాల్ జేసెదసేవక సంతసములరగనూ
యిప్పుడు నారాజ్యంబున నీమదికిష్టమైనచోట
గొప్పనిలయమొకటేర్పరచుకొని కోమరులిగులగాను
నాదుబలంబులకెల్లను సేనానాథుడవై నీవు
మోదముతోనివ్వుండుమనిన మత్స్యభూధవునిజూచి
తహతహజెందుమతనమున నడిదియువక్రాంబకను
సహదేవుండిటుబల్కె మధుర సంభాషణములను

రాగం - హిందుస్తానికాఫి - ఆదితాళము.

నేనోపనేనోపను సేనాధిపత్యమేనోప నేనోప నేనోపనుమానవేంద్ర నీకు సమానమైనవిల్లుబన్నా మానుషగాని ముండగాతే కానిపోనిమాట లేలా! నే॥ తెల్లవారివేళను వేవేగ లేచికళ్లుబ్బియున్నదోమాత్రను చల్ల జొనుకొని సద్దికెల్ల దాగి పాలముదిగి యిట్లుబట్టచేతగాని గొల్లవానికేల నయ్యా! నే॥ కీలారితనమునకు గోపకులువాతో చోలారుఘనమునకు అలమందగాతు బాగా పాలుపిండి నెత్తుకొని గాల్ తలకట్టిసంగరాలు జేయనెంతవాడ॥ నే॥ కచ్చుమోకములగూలుపు - పోగవేటుకతులమచ్చి కతోబిల్లుకు - పచ్చిపాలుతాగినోటి పిచ్చికేసునాచేసి నచ్చిరిమోమాటముగ పట్టి పిచ్చిగొల్లవాడనయ్యా! నే॥ భూరిసంచాయుడను మొండగాలికి మూరు మసితేసివాడను - ధారుణీధేనువగిరిమురారిని సేవింతుగాని నేరనిఅధి కారమేల- క్రూరధర్మమరుగనయ్యా! నేనోప॥

కథ.

నాసేర్చినవిధమంతయుచెప్పెద మనవి వినవయ్యా
హీనకులంబునబుట్టినవాడను భూనాయక నేనూ
అడవిమూర్ఖుడనున్నృపులవద్ద సేనాధిపత్యమేలా
జడయుకపాలములుదిదిగనువానికి సౌఖ్యము లేదంటి॥

నాగరికవ్యవహారకాండమరి నాతని కాదయ్యా
గోగణంబులనుగాచుక బ్రతికే గొల్లవాడనేను
మన్ననతోడుత ధర్మజాదాపుల మంతగాచినాను
వన్నగనన్నతికరుణతో నేలిరి పాండురాజసుతులు
కరుణతోడనన్నేలినరాజులు కానలపాలయిరీ
దరితోచక నేనే దేశములు తిరిగితిరిగియలశి
ధర్మజుడంతటివాడనుచు నీ దాపుచేరినాను
నిర్మలమైనిన్ను కొలిచెదను నిక్కముగా నేను
శ్రీపతియుగుధరధేనువగిరి గోపాలుని సత్కృపను
నీపశుమందలుగాచుక బ్రతికెద భూపవర్య నేను
మరియిటుబల్కిన సహదేవుని మత్స్యనృపవరుడూ
కరమరుదుగలిగగోవులమందలు గాచువారికెల్లా
అధిపుడవయినీవుండుమనితా నపుడు మాద్రిసుతుడూ
పృథివిపతికినమస్కరించితా నధికసంతసమున
ధేనువశయిలమురారిమానసమున ధ్యానము జేయుచును
ధేనుగణంబులగాయుతనికి సహదేవుడుజనుదెంచె

రాగం - మధ్యమావతి - అటతాళం.

వెడలెపాంచాలధేహీతనయా-సైరంధ్రి వేషమున॥ వె॥ పడతిపావడకుపచ్చనిధరించియు కడుకుచములపై పల్కులముడచి నిజనడువడినదుర్గతోడవు తొడిగియుడిబడవడగ పడినివగితినడుగులిడగ పుడమికడునలనకృతిగడంగెనని దోడంగగను ద్రౌపది॥ వె॥ తరుణిహీతమంటి నీళశిగతిపురయాపరిబార కర్వ్రరేఖ పరిణీతనప్రతిమరాయుని రసమాకబరిధరమును వచ్చియుగరవపుచందము మరుగుపడక తలోదరినరికురుల్ కరమున గొనిధరణి వరుణి తరుణికివ్వదలచియు గరంబవలపురాబు జొరనరుగగ॥ వె॥ తొలనాగ దేనుపశంయిలమురారి దేవరులచార్యమణి చెలువామృగనీజనములుగుజేరి కలుములచెలిరూ యేవిములకూతురో నలువసతియుగాకయిలసు దీనిసరి నెలతలుగలరా కలికినినింపులచెలివలె రాజిలుననగా నలరుబోడమదిఁజెలగి వెంకటాచలవరదుని పలుమారుగొనియాడుచు॥ వె॥

కథ.

రమణీమణిపాంచాలితనయ సైరంధ్రివేషమున నూ

ప్రమదముతో పతులరిగిన పయిలుదేరిపోదూ
తప్పగనరనిదేచారము దమరుచున్న దెపేడనూ
పిప్పగోళ్ళచిక్కుడిమేలా కొప్పుగనవరించి
కురుచగుమూపుకుపుట్టములనపై కుచ్చిగధరియించి
గురుకుచములపై వల్కలాజినము గొప్పవమిటి వేసి
మంచినవయ్యాదనగము దూలగా మేల్ముసుకమరించి
పంచపాండవులభార్యవిరాటుని పట్టమునాశేర
ఇంతియొప్పిదమొయిల్లప్పిన యిందునికళయనగా
కాంతిరూపుపెనుమంచుబరగినీ కమలదళంబనగా
దీనభావమునపాగలో వెల్లడి దీపకళీభంగి
కాననంబునదధూళిబోరియు తిలకంబువిధంబునను
తరుణీమణియుదిరాకకాంతియుని రొయిదు తెసుంగకుంప
నరసమయినతనముజ్వమును మరుగుపడిగనపుడు
ఇందునిభాననగంధకారికా చందంబునుదాల్చి
మందగమనమునరాజబజారున మానినిమణిరాగా
ద్రౌపదిగనుగొనినాపురికాంతులు ద్వారంబుననిల్చి
ఈపెయెవ్వరాచూతమురమ్మని యింతులుయిట్లనిరి
నూరబొట్టుగారచ్చమ్మ సుబ్బమ్మరారెచూతాము
వారణాశివారెంకమనరసమ వట్టెశేషమ్మ
తిప్పావఝ్ఝులఅచ్చుకిచ్చమ్మ అనిమళ్ళలక్ష్మి
చాయబొట్లవారాదెమ్మపిచ్చమ్మ చంద్రమౌళిగపురూ
వచ్చిపులునువారక్కమ్మచుక్కమ్మ భారతులమ్మక్క
పేర్లబొట్లగారప్పమ్మకప్పమ్మ పెద్దబోగులాంబా
అప్పావఝ్ఝులనాగమ్మజోగమ్మయార్ధాలకోటు
చాయబోట్లవారాదమ్మపిచ్చమ్మ చంద్రమౌళిగారూ
బుచ్చికొండవారబ్బమ్మ దిబ్బమ్మ భువనరిఅన్నమ్మ
సోమయాజులకొండమ్మ మామోదరులమ్మా
శీమతంబుమాలమ్మ శివగిరిశంకరమ్మా
వకరికొకరూరమ్మనిపిలుచుచు వనితలంతగూడి
ప్రకటిల్లముగనిటుబల్కుదొండగిరి పాంచాలినిజూచి

ఇంతులారయీవింతలాడినను ఇట్లుసృజించెనో కా
కాంతలకే భ్రమగల్గుచున్నది యెంతచక్కదనమో
నారీరత్నము జగన్మోహనాకారమనగవచ్చు
నాకాంతాయీరేడులోకముల కద్భుతముగా మ్నగ్న
భామలారయిది రోహిణియని మదిభావింపగవచ్చు
గాములరేతువరించిన ఛాయను గాదలంపవచ్చు
అనసూయాదేవనుచు జెప్పగనరమర లేదమ్మా
వనితయరుంధతియనుటకుయిక నూ వంచన లేదమ్మా
యీకమలాననవరగతాక్షర లోకులలోనింతా
గాకమనుష్యులలో దీనిసరి కాంతామణిగలదా
సుందరాంగియిది ధేనువగిరిపురి మందిరమ్ము వెలయు
నందకుమారుని ప్రార్థనయును నరుగుదెంచెనపుడూ

వ॥ అనియిట్లు పురకాంతలు పాంచాలి చక్కదనంబున కచ్చెరువందుచుగుంపులుంగూడి చంపకగంధియను ద్రౌపతినిజూచి యిట్లనిరి॥

యమునరాగం - దర్వు - ఏకతాళం.

ఎవ్వరిదానవో వివరింపనీ వెవ్వరి కువలయనేత్రి కులనామము తెల్పు॥ య॥ సారసాక్షి నీవూరి పేరేమో కాని సారెకు జెప్పు పేరేమి భామిని॥ య॥ మొదపుశైల శ్రీమదన గోపాలుని పద భక్తితోను బరదెంచి నా వూ॥ య॥

వ॥ ఇట్లాడుచున్న యింతులంజూచి కొరతలేని స్వాంతమున కుంతి కోడలేమనుచున్నది॥

కథ.

ధరలోకులమును దాచనేలనే దాసిదాననమ్మా
పరిచారకమును జేసియూళ్ళలో బ్రతుకుచున్నదాన
ఎక్కడమన్ననగల్గియుంటె నాకక్కడ నేయూరూ
ఒక్కచోటనావూరుగలదనుచు టక్కులాడగలనా
బోటులార సైరంధ్రికులంబున బుట్టినాను నేనూ
మాటలేటికి నా పేరిలలో యలినియనుదానా
పడతులార నెలజీతము లెల్లను భర్త్యముడుగనమ్మా
కడుపుకూడు బెట్టికట్టజీరయిచ్చి కారుణ్యంబుననూ
నన్నుభరించినవారియింటిపను లన్నిజేయుగలనూ

యున్నా పురయువతులటుగనుండనే యుండగనోపుదును
కొమ్మలార మీరెవ్వరైన రమ్మనరేమమ్మా
సమ్మతిగా నా నేర్పువిధంబున సకలపనులు జేతు

రాగం - ఆరభి - ఆదితాళం

శ్రీరామ రామయీ వ్యూరివారొకరయిన రారా - రామ - నన్ను చేరని వ్యాపమేమి సేయుదునవాయింక। రామా। ధరణీశు రేంద్రిలతరుణులు వినుడి నాతల్లులారా పరిచారకము చేసి పంచాననయా, ఉదపంతులారా। రామా। శీతాంశుముఖులారాజీవము ఖుప్వగలరూ చేడెలారా ప్రీతితో పెట్టిన పిడికెడన్నము చాలు తరుణులారా। రామా। రారాకన్యాలు రమ్మని పిలువార రమణులారా రామా॥ రాజయువతులు నన్ను నిలువగ లేరూ మకు వాలా రాధరను శైల శ్రీహరి నిన్ను నమ్మితి రామ రామ నన్ను దరిజేర్చు వెంకటాచానసన్ను। శ్రీ॥

కథ

అనిన ద్రౌపతిని గనుగొని భామిను లాశ్చర్యంబునను
ఘనముగ నిట్లని పల్కిరి తమలో వనితలంతి గూడీ
యేమిచోద్యమిది సమ్మవచ్చునా యింతులార మనమూ
భామామణి యొకరింటి వద్దలా బానిసంబు చేయూ
పొట్టకూటికై యుండుట నిజమా యింటనుండ రాంగి
గట్టిగ మనమిక నమ్మజెల్లదిది వట్టిమాటలమ్మ
చెలుగుచున ఘడుపురాంగనిట్లన చెప్పకొనుచు మదిని
యిలధేనువ గిరిశౌరివిధము తెలియావలయునసిరీ

వ॥ అనికనుంగొనుచు పౌరాంగనలు మునసరికొనుచుండ పాంచాల రాజనందనయా రాజమందిరంబు చక్కగ నరుగు సమయంబున.

కథ.

మణిమయ సౌధాగ్రంబున చిత్తరుమహాలు మీదనుండి
ప్రణయ సఖులతో గూడి సుధేష్ణ ప్రమదముతో నప్పుడూ
రాజమాజారము కెదురుగవచ్చే రాజముఖని జూచి
తేజములరగ నింతులజూచి సుధేష్ణయిట్లని యె
మెక్కడిదో యీతరుణీరత్నము చక్కదనముగొనర
మెక్కడినుండిది యెక్కడికేగ నిక్కడికొచ్చినదో
కోకిలముసుబాడలుంచినట్టియా శాకులచందమున

యీకలకంఠునిబట్టిరీతరుణులు మూకలుగూడుకొని
సుదతులారయీభామనుయీయిటు కదలనివ్వరేయ
పదపడియిచ్చటి కేగినవారిని పారదోలిమీరూ
చేడలారాయిపుడీమె నిచ్చటికిదోడుకరారమ్మ
వేడుకనాతరలాక్షిసనే జాడవలయుననగా
అపుడనుధేష్ణపొమ్మనిచెప్పగ నతివయొజనుదెంచి
ద్రుపదరాజనందనుగూడుకొని యేతెంచిరివారూ

వ॥ ఇట్లుచనుదెంచిన పాంచాలరాజనందనంజూచి కేకయరాజనందన యేమనుచున్నది.

సీ॥ యెవ్వరాజగమనసీవెవ్వరిదాన వేతలితండ్రులెవ్వరేతరళనేత్రి। నాతినీకులగోత్రనామధేయములేమినీవున్నయూరేదినీరజాక్షి। కాంతలకీధాత్రి మగల్గానజాలు నిన్నెట్లుసృజించె నాడిందువదన। నవమోహనాంగిరాదివిజకాంతవోగాక మానవకన్యవామగువనీవు। యిందువచ్చిన పనియేమి సుందరాంగి। మందిరములంకరించెనీచందమునకు। విస్మయము దోచె తెల్పవే వింతలాడి। ధరనుధేనువకోయిలశ్రీవిహారినీమహిమా।

క॥ తల్లీపరిజనకల్పక। వల్లీసైరంధ్రియింక వచ్చితిమదిరం।
జిల్లగనినునేగొల్చెద। చల్లగదయనేలవమ్మపల్లవపాణి।

రాగం - దర్బా - కీర్తన - ఆదితాళం.

రాజముఖిసైరంధ్రిని-రమణిరో నన్నేలుమా। రా। రాజీవనేత్రిమణి మయవిభ్రాజితగాత్రిమునునేరాజనగళ్ళలో మెలగుచునూ। రాజకాంతలకు పూవులొనర్చెదు। రా। అతివరోవినవమ్మభవదనుమతి మెలగెదకొమ్మ - నను నీసుతిలనవిహితమతినతులితముగనుతి తతివరనతిలగయికొనునిదే। రా। పల్లవపాణిమత్స్యధరావల్లభురాణీ-నీమదిరం జిల్లునుపనులెల్లను నావల్లను గానసుల్లసమునతల్లిదయగొను। రా। ధర్మావరునినతినవ్నాగరించుమని శరణన్నాదరించుమని శరణన్నాదరాకేటికినను ధరించి కృపగనుజననీగనుజననీ। రా। ధరనుదేనుగిరిపురీనివెలయుమురహరుని కరుణవరమభాగ్యవతియగుచు రిగియరుగుదెంచితి వెంకటాచలవరదునిమరినెరనమ్మినవాని। రాజ।

దోహరా.

దైవకార్యచయమ్ముప్రాప్తముదప్పబోదునిశ్చయము-ప్రావీణ్యంబుగ రాజనగళ్ళలోపరిచారకమునుజేసిరి-భావంబునధేనుగిరిశౌరినిప్రార్థనములు

గావించి॥ ద్రౌ॥ ఘనముగ బ్రతికినదానను నను నీ కారుణ్యంబున నేను వనరగని టుపను దెంచితి మీకడకుం దుమను టయో॥ మేలూ భయభక్తులతో నిన్నగొల్చెద భామరో నీకడనుండి ప్రియముగు పనులను జేసెద నీపేరు వినగ బహుసంతసం డీ॥ ద్రౌ॥ వ॥ ద్రౌపది మత్స్య భూపాలుని భార్యతో నేను మీ యింట నుండి పరిచారికంబు చేయుదునని పల్కిన సుధేష్ణ యిట్లనియె॥

సు॥ ఓ భామినీ నీ విటు జగన్మోహనాకారంబుగ నుండి నాయింట పరిచారికము సల్పనెడ లోకులు నన్ను నీ పరిచారికగా వింతురు అదియుగాక నినుజూడగా నాడవారికే భ్రమగల్గుచున్నది పురుషులు సహించుట నాశ్చర్యమాయెమ్మా॥

రాగం - కాంభోజి - అటతాళం.

నినుజూచి నా మొగుడు ననువిడనాడకె ఘనముగ మన్నించునా వనితరో యీ చక్కనిదన మొదుగలదమ్మా జననాయకుడు మనుపేమనసు నెత్తనివాడు॥ నిను॥ మగువారో నిను గూడి యీ రాజేంద్రుడు నన్ను వగదానిగా జూడజాలగ వృషాలిన ధరణీధవుని జూచి కంతమగని జూచి తెలసకునుట్ట బుద్ధిహైనట్టు॥ నిను॥ పనివారు గలరిందు పని లేదు మాకు నీవను కూలించవె పోవమ్మా కనకాంగి నీ దాసిరతనము నేగోరుట తలనుకట్టదు తాళ్ళు తా దెచ్చుకున్నట్లు చిత్తరుబొమ్మ నీ చిత్తము మగవారి చిత్తము కరిగించదా మత్తేభగమనసీమా యీ మాటల చేత తొత్తును చు వచ్చిదో రసాని నయ్యో వు॥ నిను॥ ఇలను ధేనువ శయిల-యిందిరాధీశుని - పలుమారు వినుతింపుచు - కులుకులాడి నన్ను గొలువవచ్చితి వింటువలదు వెంకటాచలవరదుని సాక్షిగా॥ నిను॥

రాగం-దరువు-అటతాళం.

యెంత మాటడిగితివమ్మా-రాజకాంతాల॥ది మంచి ఘన మేనటమ్మా॥ యం॥ వింతలాడి నీదు - విభుడే గాదజుడైన మంతనమున నాతో మాట్లాడగలడా॥ యం॥ యింతిరో వినవమ్మ నేను ధరణి కాంతుల- యిళ్ళలా ఘన మొంది నాను-యంతటి వనిదానగాను- దంతియానరో బుద్ధిమంతురాలను నేను-కుంతికోడలి చేత-గొని యాడబడితి॥ యం॥ పుట్టింది సైరంధ్రికులమను - తాలిగట్టిందినను దేవగంధర్వ బలమను- పట్టింది పతిభక్తి ఫలమూ-యెట్టు మీరి వరులు బట్టుటకిక ను- నేను ట్టిగట్టుక నదుచూ-నూగుచున్నానా॥ యం॥ సింధూర వైరి సంభ్రమతులు-ఘనులు గంధర్వులు తివ్వరు గలరూ- మత్పతులు బాధులాప్తువా శేహితులు-అంధులై నన్ను నిర్బంధ పరచినవాని నందులు వెదలించి చంపా

దురమ్మా॥ యం॥ యీకాలమహిమెంతొకాని-వినవే కోకిలవాణి- పాపకృత
శేసువానిలోకులుపొడగాంచిరేని - కోకిలమునుగన్న కాకిమూకలరీతి -
వాకిలచేరనిత్తన్నులవలెను॥ యం॥ మునుధేనువగిరి-కమలపతినిగొలిచె యుద్ధ
ఘుమునోపారులయనుమతిని-నినుగొల్వబందువచ్చితిని- అనుకూలమైతె న
న్నాదరించగిరమ్మా- వనిత వెంకటాచల-వరదుడుమహిమ॥ యంత॥

వ. అనియిటుల దేవజారికంతయును సందియంబు దెలియం బలికిన ద్రౌపదీసతింగాంచి సుధేష్ణ యిట్టులనియె.

కథ.

యెందమానవతి యెంతపతివ్రత యెంతసుగుణవమ్మా
యింతనాథవని తెలియకనిన్ను నేనిట్టుబలికినాను
నన్నుతాంగినే దెలియకనిన్ను నేనన్నమాటలన్ని
కన్నడగానిమనమున పెట్టక మన్నించగదమ్మా
ఆలాగైనాయింటనుండుమా కనుకూలంబౌను
బాలామణినీవుండినచాలును పనులు జేయవలెనా
యిన్నిదినంబులు శుభముగ నచ్చట నున్నదానవమ్మా
పన్నలాడినీ వున్నచందమున విన్నవించవమ్మా
పరిచారికమువ్వరికి జేసితివి భామామణియందూ
పరగదెల్పుము ధేనువగిరిగోపాలునిదయంబోనూ

వ. అని యిటుల పలికిన సుధేష్ణపలుకులు చిలుకల కొలికియగు పాంచాలి యక్కలకంతి॥ యిట్టులనియె.

కథ

పలికెదశౌరివిన ద్వారకానగరంబుననేనూ
తొలుతదాసినై రుక్మిణిదేవిని గొలిచితిన్నాళ్ళు
సత్యభామకడపరిచారకమును సల్పితిన్నాళ్లు
అత్యాదరమున ద్రౌపదిబిల్వగ నంతటజనుదెంచి
యింద్రప్రస్థపురంబున ద్రౌపది యింటచేరి నేను
చంద్రవదనపాంచాలిదాసినయి చెలగుచున్నదాన
కన్నతల్లివలె ద్రౌపదినన్నది గారవమున పెంచి
యిన్నిదినంబులు తనసమానమున నేలెనుతరలాక్షి
పరువుగ బ్రతికిన దాననునీచపు పనులకునేజాల

తరుణిరో వినుమా రాజకాంతలకు తలలు గట్టగలను
విరులు సరంబులు గ్రుచ్చగ నేర్తును పరిపరి విధములుగ
మెఱయగ సకలాభరణంబులు మేలుతరముగ నొనరింతు
కలపములలరగ నేర్తును పరిమళ ఘుమ్ముఘుమ్మురనగ
పలకంబున కళలొల్క గా బహువిధ తిలకంబు దిద్దు
యుట్టిపనులలో నేర్పరి నై బల్ గుట్టువ మెలగుచును
గట్టివారు సైరంధ్రికులంబున బుటినాను తల్లి
మట్టుగ తెరిగితి నాకేగిలలో మాలిమియు నిదాన
కట్టడి గుణముల దానగాను నేరట్టుయుం గనమ్మ
సింధువైరిపరాక్రములావని ప్రసిద్ధులు రణశూర్లు
గంధర్వులు నాకేవురు భర్తలు గలర ధాత్రిలోన
కుచ్చితాత్ములగు కత్పసమూహము కుచ్చితరంబునను
నుచ్చరించి నా భర్తల రమ్మని మాయజూదమాడి
అతితంత్రంబున నోడుబుచ్చి ధనమును హరించు వేళ
పతుల చెంగటను పగతుల చేతుల బట్టియీడ్వబడితి
అంతట పరిభవమొంతి నామనోహరులు గూడి నేను
పంతు కెక్కిన ద్వాదశాబ్దములు వనవాసము సల్పి
అకుటిలచిత్తుల నామనోహరుల యనుమతులను బడసి
యొకవర్షము నే బ్రహ్మచర్యమును వ్రతము సల్పనలసి
ద్రౌపతి యంతటి దానవనుచు నీ దాపుచేరినానూ
నీపనులన్నియు చేయుదు నెవ్వరు రావని లేదమ్మా
దండిగ నీమది కిష్టమయితే నన్నుండమనుచు చెప్పు
తెందియు నీకను కూలము గాదేని వెళ్ళుమనుచు చెప్పు
ధరదేనువగిరి శ్రీగోపాలుని కరుణగలిగియుంట
పరివారికనై మంచితనంబున బ్రతుక నేర్తునమ్మా

వ. అను ద్రౌపతిసంభాషించి సుధేష్ణచిత్తంబున నత్యానందభరితాంత। కరుణారాలయి యమ్మోహనాంగి యిచ్చటనున్న జాలునని పరిచారికంబునకు ద్రౌపతి నుండుమనుచు యానతిచ్చె తదనంతరంబు।

క॥ ఇవ్విధమున నయ్యైవురు। నవ్వాలతియు సకలజనుల కజ్ఞాతముగా। న వ్విరటు ప్రోల ప్రమదము। నివ్వటిల వసించిరుచిత నీచత్వమునన్।

వ॥ అనినవిని వారలనర్తనంబట మీఁద చెల్లినతెఱంగెఱంగింపుమని జనమేజయుండడిగిన॥

క॥ కమలభవవినుతచరణా। కమలామణిరమణ దురితకల్మషహరణా।
విమలహృదయరవితరణా। సముచితమతి ధేనుగిరి ప్రసన్నాభరణా॥

క॥ పృథివీదుర్భరవరహార। పృథులగుణోద్ధార సకలభువనాధారా। ము
ష్టికటభసంహారా। బుధజనమందార ధేను కుధరవిహారా॥

గద్య॥ ఇది శ్రీగోపాలకృష్ణకరుణాకటాక్షవీక్షణాలంకృత సకలకవిజనమిత్ర ధేనుపకొండ తిమ్మయామాత్య పుత్త్ర సహజపాండిత్య వెంకటాచల నామాత్యప్రణీతంబైయున్న శ్రీమహాభారత విరాటపర్వము నందు ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శుభమస్తు.

విరాటపర్వము - ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరామమణిరమణుని। వారకభజియింతు నాదువాంఛలు దీరం।
శ్రీగౌరీసుగొల్చెద। గౌరవమున ధేనుగిరిమురారి దలంతున్॥

కథ.

శ్రీధేనుపగిరిరాయ యదుకులక్షీరాంబుధిసోమా
రాధాకలపుంసీమా నాగుణాపరాజిత గుణసోమా
గోకర్ణ మా రాజగదాధారా గోకులకుంభారా
పాతకదూరా సరమోద్ధారా కుబ్జచిత్తచోరా
దానవకోరకచంద్రాదానప దమనపూర్ణచంద్రా
వానవవినుతఉపేంద్రా హరి ఎరదానకీర్తిసాంద్రా
కరుణాకరసురమాసకృపాలా కాంచనమృదుచేలా
ధర ధేనువగిరి శ్రీగోపాలా మురళిగానలోలా

వ॥ దేవా జనమేజయునకు వైశంపాయనుండిట్లనియె.

కథ.

మనమున సంశయమేటికి తెల్పెద జననాయక వినుమా

బనిబడివిరటునిపట్నము జేరగ పాండురాజసుతులు
పనులకునజ్ఞాతంబగుకాలము జరిపిరెట్టులనిన
వినయముగాభయభక్తులతోడుత విరటునిగొల్వనకు
పాండవాగ్రజుండపుడుమత్స్యభూపాలునికొలువడసి
పండితజనములకధినాథుండై ప్రభుస్థానమునను
నొప్పగపరమానందకందళిత హృదయుండయియుండె
వొప్పుగ పర్వసంచారగణంబులకు మేదినీశ్వరునకు
ప్రమదముప్పతిలునట్టివినోదము లమరజేయుచును
సమయముగని వివిధోక్తులుమధుర ప్రసంగములాడగను
అచ్చెరువందుచుమత్స్యమహీవరు డిచ్చినధనములను
దెచ్చిదమ్ములకు నొసగుధర్మజు డిచ్చగానుమదిలో
ధరనుధేనుగిరిశ్రీగోపాలుని కరుణకుపాత్రుండై ॥ శ్రీ॥
విరటునిగొల్వగసాగెధర్మజుడు వేడుకలలరగనూ
వంటలవాండై భీమసేనుడపు వసుధాధీశునకు
కంటికింపుగకమ్మనిరుచిపాకంబు జేయపరచి
యేవుమీరగరాజుకుభోజన సౌఖ్యంబొనరించు
భూపాలుడుతన మనమునమెచ్చగ సూపాద్యక్షుండై
తగినప్రశంసోపేతంబయిన పదార్థంబులలోన
మిగిలినవంజాడు మొదలగుకూరలు మేలగుభక్ష్యములు
అమ్మునెపానగయికొనియన్నకు తమ్ములకుబెట్టి
సమ్మతితోడను మత్స్యమహీపతి సన్మానముబడసి
మనమునధేనువగిరిగోపాలుని మరువకదలచుచునూ
వనితవడిభీముడువిరటునింటలా భాసిపంబుసేయు

వ. మారుతసూనుం డివ్విధంబున మెలంగుచుండె.

కథ.

నరసుడుపార్థుడు లేడిరూపంబున విరటునిదయబడసి
తరుణులకభియనాట్యగీతములు గరపుచుబొగడొంది
హార్షముగనిమత్స్యధరావరు డద్భుతమందగనూ
వరమణిహారములాడిగమెలగు వస్త్రాభరణములు
దెచ్చిముదంబునపాండవమధ్యముడు బహుమతికేంగను

సహాస్యంబుగా తనసోదరులను రయముగనిచ్చుచును
ధరను ధేనువగిరి శ్రీగోపాలుని దలచిసన్నుతించి
నరుడు బేడిరూపంబున మత్స్యభూవరుని కొలుచుచుండె॥

వ. ఇవ్విధంబున పార్థుండు విరటునింట కన్యల కభినయనాట్యంబులు చెప్పుచు కపటవర్తనంబున మెలగుచుండె.

కథ.

నకులుండశ్వశిక్షకుని వేషమున నరపాలునిజేరి
ప్రకటితముగ తురంగంబులకాటల పలువిధములగరుప
హయశిక్షానిపుణుండనిజనరు లాశ్చర్యమునొంది
ప్రియముగనిచ్చి ధనముసోదరుల బిలపించిపెట్టి
ఉత్తముని ధేనువగిరి శ్రీ పురుషోత్తము ప్రార్థించి
మెత్తదనంబుల నకులుండు విరటుని చిత్తవృత్తికి మెలగె

వ. ఇట్లు నకులుడు విరటునిగ్గొల్చి కొలువడసి మెలంగుచుండె.

కథ.

గొల్లనివలె సహదేవుడు ధరణీవల్లభుకటచేరి
సలలితంబుగ ఆవులగాయక సమ్మతించినిలచి
పాలనుజేసెను విరటునిమందకు వేలకొలదిగాగ
చాలప్రియంబున రేపులుమాపులు పాలుపిండి తెచ్చి
అన్నలకందరికిచ్చుచు జనము కనుపడరాకుండ
తిన్నదనంబున మత్స్యమహీపతి మన్ననబడయుచునూ
మహినిధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మహిమను బొగడుచును
సహదేవుండావిరటుని గోవులసంతసములగాచె

వ. ఇత్తెఱంగున సహదేవుండు విరటునినగరంబున ప్రవర్తింపుచుండ నంతపాంచాలిసుత మత్స్యమహీపతి భార్యవద్దచేరి.

కథ.

అంచితంబుగ పనులు జేయుచు నతిమోదంబుననూ
పతులనుజూచుచు తరుణీరత్నము పాతివ్రత్యమున
తనమువధేనుకొండమురారిని సన్నుతింపుచుండె.

వ. ఇట్లు పాండవేయులు తమతమ నిర్ణయ వర్తనంబుల మెలంగుచు

సకలజనంబులకు హృదయరంజనం బొనరించుచు తాల్మిగల్గి భయభక్తుల
సుఖంబుననున్న సమయంబున.

కథ.

సకల పరిభవముఁగొల్వఁగా విరటుఁడు సభామంటపమున
ప్రకటితంబుగ మంత్రులాశ్రితులు పరివేష్టింపఁగను
పండితముఖ్యులు మోదములలర్పఁగ నందఁజేరిపొగడ
పాండవాగ్రజుండపుడు తనపురో భాగంబుననిలచి
గౌరవమున సమరోక్తులు నలుపుచు గాచియున్న వేళ
కోరికలలరగ మత్స్యమహీపతి కొలువయియుండఁగను
వీరుఁడు శూరుఁడు వివిధదేశసంచారుఁడమితబలుఁడు
ఘోరాకారుఁడు సింహవిక్రముఁడు కుత్సితాత్మకుండూ
గిల్లిజగడము దెచ్చుతోర్వగల మల్లముఖ్యుఁడొకఁడు
వెళ్ళలవచ్చినవిరటుని సభికుల భీతినొందగాను
మత్స్యమహీపతివద్దనున్నయా మల్లవర్గమంత
యాశ్చర్యముగా వానిగనుంగొని నిశ్చలతనులయిరి
మచ్చికతో నెకగయినవానితో మాటలాడరయిరి
విచ్చలవిడిగా మల్లులుకన్నులు వచ్చిచూడరయిరి
అత్తరు నేలకువంచు తలలుపై నెత్తనేరరయిరి
చిత్తములను భీతిల్లుచు మల్లులు చిత్తరువులరీతి
తెల్లబోయి యాయుండగవచ్చు నా మల్లముఖ్యుఁడపుడూ
యుల్లాసంబున సభాస్థానమున నుప్పొంగుచు నిలచి
మిడుగురులదరగ రాజును గనుగొని మీసముదీటుచునూ
కడుభీకరముగ నిట్లని పలికెను పుడమీపతితోనూ
క్షితినాథోత్తమ నానవిస్తారము చెప్పెదవినవయ్యా
అతిబలాఢ్యుఁడను నాకు పృథివిలో ప్రతివీరుఁడు లేఁడూ
మదపుటేనుగను తుండముఁ బిప్పి మహినిపడగవైతు
కోడమసింహమును బాదివపట్టినె గుద్దిచంపగలనూ
అతులితంబుగా యారొకనినాపై నాజియొనర్చుటకు
చతుస్సాగరవలయితమగుభూచక్రమందు వెలయు
సకలదేశములజూచివచ్చినా నొకఁడయినా లేఁడూ

ప్రకటముగా బాహాస్ఫాలించినా బారినిల్వగలవా
మాళవకేకయభోజమగధ నేపాళదేశములనూ
చోళకళింగపుళింగగాళముల యాళదేశములనూ
కేరళపాండ్యజేవ కాశ్మీరదేశములనూ
శూరసేనకురుపాంచాల సౌవీరదేశములనూ
అంగయుగంధరబర్బరకన్నడ ఆంధ్రదేశములనూ
వంగవిదర్భకుభేష్మస్వచ్ఛమై బంగాళంబులనూ
కొంగణకుంతలమరాటలాటములు కోసలుదేశములా
టంకణనిషధత్రిగర్తఘూర్జరి కరకరు దేశములూ
ఇన్నిదేశములు తిరిగి గెల్చెద నేర్పుమీరగానూ
నన్నెదిరించిన మొనగాండ్రను నే గన్నజాడగానూ
మంచిదినీనముఖంబుననుండెడి మల్లులలోనన్నూ
మించినవాడొకడయిననన్ను నెదిరించగలిగితేను
తక్షణమున నాపాలికి తోలుము ధరణీవరచంద్రా
శిక్ష చేసి నే నఖిలరాజుల ధిక్కరించినానూ
వసుధాధిపులను మల్లయుద్ధమున వంచనచేసితిని
అసమాఖ్యులనమితబలాఢ్యుల నపహరించినాను
అనినశేషగిరి శ్రీగోపాలునికైన తెలుపబోను

వ. అనియిట్లు మిట్టిపడి బెట్టిదంబుగా బలికిన జట్టిమల్లు నీవచనంబులు విని వీనినెట్టెదుర నిల్వరో పుకురని తమ మల్లులసమూహము భయకంపిత మూర్తులు దాల్చియుండుటగని మత్స్యమహీవరుండు వేడ్కప్రమోటువడి అత్యంత ఆశ్చర్యంబున చింతాభరసాంతుండయి యున్న విరాట్రాజుం జూచి కంకుం డిట్లనియె.

క॥ వీనినిమార్కొనజాలరు। దానికిదగువానిధర్మతనయునిపురిలో। నానానియుద్ధలంపటు। నేనొక్కనిగంటెనిప్పు డిందులనితడు॥

వ. అతండు యిపుడు మహానసంబు సేయుచున్న వలలుండనువాన్ని మల్లుని మక్కువదక్కనివ్వక చక్కంబెట్టి స్మక్కంచగలడని పలికిన యుధిష్ఠిరు పలుకులకు పరమానందహృదయుండై మత్స్యమహీవరుండపుడూ.

కథ.

అతివేగంబున విరాట్రాజు తనహర్కారులబంపి

హితమతితో వలలాంకుని తోడ్కొని ఇప్పుడురమ్మనగా
వారుబిల్వగ పరుగునవచ్చె సమీరనందనుండు
కోరికతో నృపవరునిగని నమస్కారమొనర జేసి
ఏమిపనో నాకానతిమ్మనుచు భీముండు పలికినను
వేమరువలలాంకునితో సభ్యుడు విరటుడిట్లనియె
ముచ్చటవేడ్క చెప్పెదవినుము రచ్చ జేయువేళ
వచ్చినమల్లుని వలలుండ గెనలగ నొప్పన నీవు గాంతో
కంటుదు దెల్పగ బిలచితివే వేకార్యమేమివీని
నుంకణగింపుమాటన్న గనుంగొని మారుతాత్మజుండు
అపరిమితంబుగ మల్లజరచి శాహాప్పళించి నిలిచి
సపరివారము రాజు మెచ్చగ సంభ్రమమున నిలచి
దండిమగండగు మల్లముఖ్యునకు గుండె ఝల్లనగా
ఖండితంబుగా సింహనాదమును గర్జన జేయుచును
కండ్లగోలంకులనిప్పులురాలగ కరువలినందనుడు
పండ్లుగొరికియామల్లుల కనుగొని పటురౌద్రముననూ
వక చెయ్యిజూతామురమ్మనిమల్ల వంచన చేయుగను
పకపకనవ్వుచువచ్చినమల్లుడు పవనసుతుని బిలువ
మల్లముఖ్యుడను భీమసేనుడునుమర్మభేదములను
చల్లదంబులను కాళికోటలను చక్కగ బిగియించి
అంతట భీముడు మనమున కౌంతేయాగ్రజునకు మ్రొక్కి
గంతువైచి బేరణము జేసి ప్రేంకణమున బొబ్బచును
మ్రొగ్గలువాలుచు పాముదండెబలు మొగ్గుగ దీయుచును
యగ్గలంబుగా సాదన చేయుచు నినలన దచుడు
గజలాస్యమునపరిపిగొట్టుచు కరతులంవిదళించి
భుజస్ఫాలన జేయుచు భీముడు భావమున మ్రొక్కి
తిరిగిపొమ్మనెడుమల్లముఖ్యుడా వీననాజ్ఞబడసి
ఇరువురొకరికొకరెదురుగవచ్చి కరస్పర్శ జేసి
మరలుదుసద్దరుభూతలము మన్ను మొదటతీర్చి
కొంతమన్నుపై జల్లుకొనుచు బహుకోపాలోపముం
తోగంతులనొండొరుల దెసకులమకరములు వైచుచును

ఎట్టకేలకా బోనగాండ్లిద్దరు యలలుదీరినిల్చి
బుట్టినగనుగొని భీముసేనుడలు దిట్లనుచుబల్కె
భీతిలేకనన్నెదరిగెల్వనా పేరెరుంగవటరా
భూతలముననతిబలవంతుడ ననిఖ్యాతినొందినాను
తెలియగవున్నావేమో వినరావలలుడనాపేరూ
కలహామేఁరయొకవినిమనములోని గర్వమడంచెదను
అరభీకరుడను మేరుధీరుడను ఉద్భూతవిక్రముడా
ధరణిఆకాశముదిక్కుబట్టినేతాళమువై చెదనూ
అతిశూరులగనియుండు చందమిపుడావాఁశతయిచ్చినానా
ప్రతివీరుడావైనాతో సరిగాబటులుదేరినావూ
గెలుపలేవునాకుత్తరిగింగిట తొలగిపొమ్ము వేగా
వలవడితేనిను వదలిపెట్టనని తెలియుమునిక్కముగా
ఎల్లవారుదినుచుండగాతానపు డిట్లుపలికిననూ
మల్లుడుయేమనిబల్కెదొడంగెను మారుతసూనునితో
ఖోటితనంబునమాటలతోనిట్లుప్రొద్దుపుచ్చనేలా
కూటిమొద్దగాదెరగవేయునా చేటుగనుగొనుమూ
అనియిట్లుపలికిన మల్లునిగనుగొని యనిలతనూభవుడా
కనలికోపమునమల్లుచరచియా కలుషాత్మునిదాకి
పకపైచినవాడంతటలేచియు పవనతనూభవుని
కసువడిభుజమునదాకుచు భీమునివడబిక్క
పట్టినపట్టొదలించక భీముడు బాహుబలంబునను
అట్టహాసమునన బిగొని సభవారచ్చెరువొందగను
ఇద్దరుజేసెడిపాదఘట్టనము ఇద్దరిహుంకృతులూ
ఇద్దరిబలముగుముష్టిఘాతములు ఇద్దరిబెంగుటలూ
ఇద్దరొనర్చెడుసింహానాదములు ఇద్దరిరోషములూ
వియుద్ధమనమున నెగరుధుమారమువిక్రమమునుజూచి
భయభ్రాంతులై సభవారందరు పలకకుండిరపుడూ
కరికరిగిరిగిరిదాకుచుచలమున పిరుదియ్యనిరీతి
హరివారికలబడిపోరుచు నిరుదెస తెలియగనిచందమునా
ఘోరముగానావోఁ మూర్కొనిపోరాడినరీతి

తారసిల్ల వ్యాఘ్రద్విరదంబును మారుమసలినట్లూ
అనిలసుతుడుమల్లుడుపోరినపోరితి ఘోరంబయ్యె
వసిబడియిట్లు బెనంగుచుచలమును పవననందనుడూ
మహిని దేవగిరి శ్రీగోపాలుని మహిమనుదలపోసి
హాహ్యాకేయని భీకరణామునమల్లుని నడసిపట్టెనప్పుడూ

వ॥ మఱియునసేకగతులనాజెట్టులు కొండొకసేపు వినోదంబు సేసి భీమసేనుండప్పుడు॥

గీ॥ కచ్చయుమరబెట్టి కాళ్ళును చేతులును। క్రేలమత్తగజము లీలమీర యము। ముష్టిబలాపునరయ ముష్కాన వాతను। నెత్తుగొలంకమల్లు నెత్తివైచె॥

కథ.

మారుతాత్మజుండతి రౌద్రంబున మల్లునిబడవైచె
మారులేక పొర్లించుచు వీపునమెట్టి చేసినిలచి
మిట్టిపడితివే జెట్టిరనంబిపు డెట్టులాయెననుచూ
పట్టినపట్టునువదలక భీముడుపట్టుచున్న వేళా
పరిభవపడియామల్లుడు ధరపై పొర్లాడగనూ
అరుదుగ భీముని బాగగుచు సభవారావాకారమున
కడు భీకరమున వచ్చిమల్లుడు గర్వపడ బెనంగెను
పడినవానివిడిపించగ భీముని ప్రార్థనసేయగను
పరిభవపరిచితివిడువవచ్చునని పవసుతనూభవుడూ
పరువుగనింతలుధరలోనాగురు తెరిగి తెగిగిననుచూ
మల్లుడుమల్లనివదలిపెట్టగా వాడంతట లేచి
అలుకదక్కి తలవంచిలజ్జచే పరిగెమల్లుడప్పుడూ

వ॥ యివ్విధంబున మహాబలుండు బట్టి జెట్టిమల్లు నెట్టనగెల్చినం జూచి విరాట్రాజు మెచ్చితనకిచ్చిన ధనంబులచ్చటియర్థిజనంబులకు బంచిపెట్టి నతని నాసనమునకుజనియె నంత నొక్కనాడు మత్స్యమహీవరుండు॥

కథ.

నంతసమందు చపలలుండగ బలవంతుడచుచునెంచి
యంతఃపురంబుననింతులుచూడగ నాశ్చర్యంబుననూ
ధరణీకాంతుడు విలలురమ్మని పరగిబిల్వనంపె
శరభములను వ్యాఘ్రములను గజముల శార్దూలములను

కలచిమృగంబుతోడ బెనంగిన సకలజనముదూచి
వింతగయున్నదిచూడరయ్యా బలవంతుడెవ్వడనుచూ
మంతనమునతమలోన తామువలుమారుచెప్పుకొనుచు
ఘనుడుకరువలినందనుడప్పు ఆజనపతిమెచ్చగనూ
దినదినమొక్కవినోదము చేయుచుధీరత్వంబునను
మానవేంద్రుడగువిరాట్రాజు సన్మానంబుబడసి
మానినిమణిసిగూడకయుండెనుమంచితనంబునను
పరమసుఖంబుననుండినేర్పుతో పాండురాజసుతులూ
అరుదుగగతికయిదినములుకొరతగ సబ్దముగడుపుచునూ
హాటపరాక్రముడు మత్స్యమహీపతిమరిదికీచకుండు
కరమరుదగతానొక్కనాడు సోదరినిబిలుచువాడై
మహినిధేనుంగి శ్రీగోపాలుని మహిమదెలియలేక
మహదైశ్వర్యమదాంధుడు బహుకామాంధుగుకీచకుడూ

వ॥ ఇటులపాండవులు మత్స్యవసుంధరాకాంతుని మందిరంబుననుండి గతిపయదినంబులు కొరతగాసజ్ఞాతవాసం బాచరించుచుండ నొక్కనాడు సింహబలుండగు కీచకుండు తనఅక్కయైన సుదేష్ణచూడదలంచి వెడలె నటయెటువలెను॥

శ్రీరాగం-అటతాళం-మధ్యమావతి.

కీచకుండుచనుదెంచెనూ-తోడబుట్టుయింటికి-కీచకుడు॥ కీచకుండుచనుదెంచెనాజనసేతనంబున కేగితగు సముయోచితముగని అక్కగారినిచూచి వందనమాలించెనూ॥ కీచ॥ సరిగశాలువలమరగ ధరియించి సకలాభరణభూషితుతగ-ధరనుసిరిసౌభాగ్యమును బలసుందరము తనకంటె నధికుండరయగాలేడనుచు-ననిశమునొరులజనమునుపరిహాసించెనూ॥కీ॥ మదనమోహనకారుడై మేల్ముసుకువైచియు- మదగజేంద్రువిహారుడయి- పదములనూబంగారుపాగలుకడియుపి పడినదుకడుబెట్టియునను వర హేమ సొవుధములధరిప్రకిలిధ్వనులూనవుచుండగా॥ కీచ॥ ఖలుడుహాటిబలుడొచ్చెనూవినివీధిజనములుదొలగిమూలలజొచ్చెనూ నలలితంబుయిలనూధేనువచలమురారినితనమనంబు తెలపడొకసారైన వేంకటదాస వరదునిమహిమెరుగని॥ కీచకుండు చనుదెంచెనూ॥

వ॥ అప్పుడు సింహబలుడు గొప్పగా సకలాభరణభూషితుండయితె

ప్పనలేచి యొప్పులకుప్పయగు తనయప్పగారి యుప్పరిగకు జనుదెంచెమా
ర్గంబెటువలెను॥

కథ.

సరగునకీచకుడప్పుడు రాజవిహారంబున జొచ్చి
మరకతమౌక్తిక శాలలు నవమణిమంటపములుగడచి
చిత్రవిచిత్రపు మేడలన్ని ఘనసాత్రములోదాటి
ధాత్రీకాంతునికొలువుకూటము దాటుచు వేగమున
హితమతిసోదరికిని మ్రొక్కెడితన వ్రతమునుగలవాడయి
అతిరయమున తన అక్కగారి సౌధాంతరమున కేగి
చెలువము ఘన పూర్ణేందుని భరగుచంద్రశాలలోను
నెలతను పరివేష్టింపను నిష్టజెలగుచున్న వేళ
అనతిదూరముననుండి సింహబలుడరుగుదెంచు వాడై
తననిజసోదరిదాపున నిలచిన ద్రౌపతి నటుగాంచి
అపరిమితంబగు చక్కదనంబున కాశ్చర్యమునొంది
తపవివిధంబునుండసశ్చత తినుడంయుభ్రమనొంది
వనితనివాసముగనుగొని తానపు డనిమిషలోచనుడై
మనమునవిస్మయమందుచు మూర్ఛిలినరల తెలివొంది
అతివసుందరముజూచి సింహబలుడాత్మగతంబునను
అతులితంబుగా పాంచాలిని నిట్లభివర్ణనచేసి

వ॥ అంతనా సింహబలుం డక్కగారి మేడయు పరిభాగమెక్కి చంద్ర
సాలలోనున్న సహోదరివద్దనున్న ద్రౌపతింగాంచి ఈవిలాసవతి యెవ్వ
తోయని ఆమె సౌందర్యంబుల నేకవిధంబులుగా దలపోయుచు తనమనంబున
నిట్లనియె॥

కథ.

ఎవ్వనిదో యీవనితారత్నము యేపుణ్యాలుగనిరో
యువ్వనిరూపవిలాస విభ్రమము చెప్పనలవిగాగు
కొలకరిమురుపో శంభరాంతకుని చిలకలరథమేమో
కలికినుదేష్టకుకలుములనిచ్చెడి కడలికూతురేమో
భారతిదేవిని దేష్టనుజూడగ పరదెంచినదేమో
నారీమణి శార్వాణి వినోదవిహారముచ్చెనేమొ

బ్రహ్మయోగియగువసిష్ఠమహాముని భార్యయరుంధతియో
ఈమహారూపవతిగౌతమునది రాజేశ్వరయిల్లాలో
ఈసతిరుక్మాంగద వ్రతభంగముచేసినమోహినియో
భానురాంగి యిది రంభ వూర్వశి భామలలో నొకతే
అమరేంద్రునితోఁ దిరిగి సచీదేవయో అరుగుదెంచెనేమో
కమలబాంధవునసతియో చంద్రుని కాంతలలాఁబెఱు
ఇలమనుజులలో యిట్టిరూపవతి గలదా పోలికను
చంద్రబింబమో జలరుహదళమో చెలియుముద్దుమోము
ఇంద్రనీలములో కాదమా తుమ్మెదగియో యింతికుంతలము
పాటలమొ పల్లవమొ పగడమొ భామినికెమ్మోవి
కాముకరేకలు కాముని ధనువులో కాంతకనుబొమలు
హరిణినేత్రములు బరిహాసించగల వతివలోచనములనూ
మెరుగుటద్దముల గేలియొనర్చును నెలతచెక్కిళ్ళు
ముద్దులగుల్కగ సర్ధశశాంకుని గొల్పవచ్చునుదురూ
వద్దులాడగతిలపుష్పమునకు బ్రతియగు నాసికము
ముక్కువొక్కగ నీకశంఖమును ధిక్కరించుగళము
జక్కవపులుగుల నెక్కరించగ చక్కనచనుదోయి
నాగముఖ్యుఁల నపహసించు నెలనాగకునుగారూ
భాగుమీరగా యిసుకదిన్నెలను బరుగుపిరుందులనూ
కాదుమసింహ మధ్యమునకు దీటగుకోమలాంగినడుము
కదళితరపులవంగజాలుని కాంతామణితొడలూ
సలలితంబుగా నొప్పుపాదములు పాదరసములు బాతి
వల్లవారుణ సన్నిభమనదగు పాణిపద్మయుగము
యింతచక్కదనమింత వయ్యారము యింతిమేనికాంతి
యింతవమోదనమింత రాజసము ఇంతగజలయింతి
ఏలోకనంబుననుండివచ్చెనో ఈలోకంబునపూ
బాలామణి సౌందర్యము నెన్నగ పాలాత్మవశమా
ఈనలినాక్షినివర్ణనచేయగ నేనెంతటివాడ
దేనుపకొండము రారెరుంగపలె దీనిసవిస్తరము

వ॥ ఇటుల పాంచాలిననేకగతుల వర్ణింపుచు యిసు దేవశాసుఁడరి

యత్యేనేని మాయక్కగారివద్దనుండుటకు కారణంబేమియని మానవాంగనగా నెంచి సింహబలుండు తనమనంబున।

గీ॥ యింతకీదీనిస్నించుదీనిపోగడ। శక్యమేశంబునకునాకు శేషుకైన। నంగవర్ధిలయినయీనాసతినిజూడ। మన్మథుని బాణవహ్ని చేమగ్గుబరుచే॥

రాగం - కాంభోది - ఏకతాళం

నీవున్నతామేమునందు భామాలావణ్య సీమరాలరామ॥ సీ॥ ఏవూరీసివెవ్వరిదానవే ఈవూరికేయేతెంచినావు ఏణాంకముఖి జవని జనకులేనోమునోంచికనియె త్రిరోమిమ్ము। పాణిగ్రహణమొనరించిన వరమాధన్యుడెవాడో॥ సీ॥ త్రిజగన్మోహిని దేవివనగా సృజియించినాడజుడింతోభాగ॥ సీ॥ గజయానసిసౌందర్య మెన్నభుజగేంద్రునికయినా॥ సీ॥ అవనియందుకల అంగనలయేలనయురా ధనమునగెలటవే॥ సీ॥ దివికాంతాలిటువలె యుందురేమో ధేనువగిరిమురారికే తెలుసు॥ నీవున్నతామేమునందు భామా॥

వ॥ తాటోటుమూర్కొండగు కీచకుండు పాటలాధరియగు ద్రౌపది రూపతిశయంబులకునోటుపడిచూచుచు నజాంతరంబుననిట్లనివితర్కించె॥

గీ॥ మెరుపులో నిగ్గుచంద్రుని మేసి । కరపుతరుణాలో కాంతి వజ్రాల తళుకు । మొల్లవిరులరసము మేలిమి వెట్ట । కలిపిదీని సర్జించెపో బ్రహ్మదేవుడరయ॥

జానలలోపల యీతరుణిచక్కనిదై యుండి
దీనిభావమున నొప్పుచున్నది సుదేష్ణవద్దనిపుడూ
నన్నుతాంగి బహుచిన్నదోయి నటు నున్న హేతువేమో
మన్ననతోయీ యక్కనడిగి దీనిమర్మమెరుగవలెను
సిక్కముగా నా తినగూసుకి సిమిపమొగ్గిగిలనా
చక్కరవిడుమారొక్కన నామది కుక్కగానేసి
రమణిమణితో సాంగత్యమ్ము నిమిషమైనచాలూ
ధరిమతింగ బియారగగాగిట బట్టకున్నచాలు
పాటలగంధిని జేరిదాని నోటిమాటవిన్నచాలు
నీటుగదా నొనరించినకిల్లడ వేడతిన్నచాలూ
అతివనుగూడక కక్కమునానే బ్రతుకజాలనేనూ
రతిమనోహరునభార్యకోర్వగా రాదనికీచకుడూ
ధేనువగిరిగోపాలునగొలిచె మానసద్రావతియయి
మాననిమోహముతో నరుదెంచెను మందగమనమునను

వ॥ అప్పుడు కీచకుండు ద్రౌపతియందలి మోహంబున పరితపించుచు మందగమనంబున తనయక్కగారిని జూచి నవసరంబున॥

కథ.

ఘనభుజబలుడగుసింహబలుడుతా గదలివచ్చువేళా
వనితలుగనుగొని సింహబలుడదెవచ్చెననుచుతాము
పరగునలేచియు చెలికత్తెయ లోకమరుగున కేగగను
హాటిబలుడక్కదునంద పాదాబ్జంబులుకొరగి
మ్రొక్కినీతమ్మునిజూచి సుదేష్ణమోదముతోనెత్తి
గ్రక్కునబంగారుపీటపై వేడ్కలలరగయుంచి
ముద్దులతమ్ముడుజూచి సుదేష్ణమురియుచున్న వేళ
ముద్దియలుంచినగద్దెమీదనుముదముతో గూర్చుండి
అక్కనుగనుగొనక్షేమలాభములు నడిగెకీచకుండు
చక్కమక్కగనక్షేమాతిశయంబులు చాలావినిపించి
మక్కువతోడుతభావగుణంబుల మురిపరిదలచుమను
కొంతసేపులోకానుమతింబగు వింతలన్నిదెల్పి
అంతరంబునద్రుపదాత్మజపై అతిమోహాంధకుడై
అనతిదూరమున నున్న ద్రౌపతిఅక్కనుజూపించి
పనివడికీచకుడక్కగారితో బల్కెనిట్టులనుచు

వ॥ చపలుండగుసింహబలుండు ద్రుపదాత్మజపైనపరిమితమోహంబున స్వామీభాగ్యంబైనన్ను ద్రౌపతిని అక్కగారినిచూడుమని యిట్లనియె॥

క॥ అక్కాయీలలనామణి । ఎక్కడిదోదీని కాంతుడెవ్వడోయిది ముటా । నిక్కడనుగనుపడదెన్నడు। చక్కగదెల్పగదుదీనిచందముదెలియన్ ।

క॥ ఈయరవిందసుగంధికి। వేరపనియేమినిలయ మెయ్యదివర్ణం। బెయ్యదితలిదండ్రులపే । రెయ్యదిచెలినామధేయ మెయ్యదోచెపుము॥

వ॥ నిర్మలమతియగుద్రౌపదింజూపి దీసనన్వయగోత్రనామధేయంబులేమనుచు దుర్మదాంధుండగు కీచకుడిట్లాడిన సుదేష్ణచిత్తంబుకలత్తరపడుచు యమ్మత్తకాశినివృత్తాంతంబు నీడునన్నుయరుగుటకుగతంబేమియుని భయభ్రాంతియై తనమనంబునవనిట్లనియె.

రాగం - దర్బు - ఆదితాళం.

ఏమి చేయదలచినాడో కామాంధుడునాతమ్ముడుయీమానినిసినది

నీవు। డే। నేనేమని చెల్పుదునదానయ్య వానకమనవికనుగాన। నుమానవ
తి। డే। నేనహించడో వీటియింటిముఖలగనిలో సుందరి మందలించె। సి।
డే। కరుణాకర గేహగిరమారానిరతాశిమణినట సద్గుణాధరణి గీ। వెగగేబు
క। డే।

వ। అనియిట్లు మన బుు తిమ్మనృపసోదరుడు నిజాంతర్యంతంబున మరియొక్కతంవగచి చెట్టకేలకు చిత్తంబు మర్లింపరచుకొని తమ్ముడాడిన మాటలకు ప్రత్యుత్తరములివ్వక అపార్థము పనసి చందంబున వేరొకప్రసంగంబు చెప్పదొడంగె.

క థ.

పరతమ్ముడనిన్నుజూచి యిపుడెంత కాలమాయె
కూరిమితో విందువచ్చుటకు దీనదుగా వో బ
తల్లితోడుగనిటు టువలెనుండుదు ధారుణిగోపాలను
పల్లలితంబుగ నెల్లకాలమీ పిల్లతనం బేన
నాలుగుదినములకొకనాడైన నన్ను జూడరావే
చాలుగమనమున ననవరతమును నిమేలుగోరుమందు
అక్కారమ్మనిసంవత్సరమున కొక్కసారియైన
మక్కువతోననుదోడుకొనుచు నీయిందిరయునకేగి
వచ్చువచ్చుగా వనుపుకుంకుముల నిచ్చుకుంట లేవ
ముచ్చటగా నేపుట్టినయిల్లని వచ్చునదెన్నడొకో।

వ। అనియిట్లుపలికిన నిజసోదరుడా నపుడు ... దేయములతో సమయోక్తులు విన్నవించె నెట్లన.

క థ.

ప్రాణవదయుండలిమీ మహాంబున మదితెల్లపెంపు ...
పాపచిత్తుడగుకీచకుడప్పుడు పరగుణాతా లేచి
సారసముఖ నేనడిగినమాటకు నమ ధానమియ్యక
వేరువలుకులనుపలుకుచున్నది వేట్క దక్కనగా
ఇమ్మదిరా తనియడుగ జాలనే నీతుణము బోయి
నమ్మతిగా నీవవ్వరికినియిప్పుడా కొమ్మనడుగ లేనా।

వ। అప్పుడు కీచకుండు నిజసోదరివలన ప్రాంకతి వర్తమానంబు తెలియనేరక కామాంతకారుడై ప్రేమాతిశయంబున యాభామామణి కడ కరుదెంచి సింహాబలుండు యేమనుచున్నాడు.

క థ

అంచితంబుగానిట్లనితల్చుచు నంతకీచకుండు
పాంచాలికదరికరుదెంచియా భామామణిఁజూచి
సాహసమునదరితేఁ మోహమున దేహముదెలియకను
ద్రోహతలంపుననిట్లనిపల్కెను తోయజాక్షితోను
యవ్వనవతులౌయంగనామణుల కీచెలువముగలదా
ఎవ్వరిదానవుతెల్పుము కులమెయ్యదితరజాక్షి
మంచితరుంబానరించినిన్ను ధరగాచినవాఁడెవఁడే
చంచలాక్షినినుపాణిగ్రహణము చేయుపుణ్యుఁడెవఁడే
పడతిరాసిటు నివాసభాగ్యముగు పట్నముపేరెద్ది
కనుమోదంబుననిచ్చటనుండెడి కారణమదియేమి
యున్నదియున్నట్టుదెల్పుమునాతో సన్నుతాంగివేల
యున్నదులేనిచిత్రముగా నిన్నుగంటిననుచు
యుల్లసంభవునియరవిడిశరముల ఝల్లుకోర్వలేక
చల్లగనటుయిటుదిరుగుచుపలికిన చపలునిపోడగాంచి
అప్పుడువానితోనెదురునిచ్చిబసు లాడకభయమొంది
ద్రుపదరాజసుతసిరికార్వియఁయి తోచకతలవంచి
మహిసురదేవగిరిశ్రీగోపాలుని ఘనమునదలచుచును
తహతహఁజెందుచు వానితోఁబలుకక కలమునఁటుచెను।

వ॥ ఇట్లు అనేకవిధంబులనడుగుచున్న కీచకుని పలుకులకు మారు పల్కకుండినను వాడిపాంచాలసుతయెుండు మోహానావేశంబున నయంగనయగితేఁ ప్రాలలపదెరువుమాలిదిని కులగోత్రనామదేయంబులతో పని యేమని తనమానోవాంఛయును తేటబడందెల్పఁదలంచి యిట్లనియె.

రాగం - శుద్ధసావేరి - రూపకతాళం.

పలుకవేమినేజేసిన పాపమేమిటాని నాతోపలుకవేటికెదురుగ నిలచిమాటాడవు మర్మమేమే విడవాడవు కనికరమున ననుగూడవుకనుల జాడల॥ మనపైసిగ్గయి నటుననుగనియానవిరాసజేయుచుపని దానివలెను నాతో॥ పలువుగు మొగమైపజూడఁపలుగనాని నెంతదాకవగచెది మన్మధునిడాక కోర్తునేనీకు తెగువతోననునీకంగిట బిగియారగచేర్పగదేవగ కుల్కగచనగోనటకు॥ ప॥ హరిభీకరుడను నేను దేవుపగిరిపురహరి నైవ

తెనువానుశిరిగలవాడ నేను సింహబలుడను తరలాక్షిరో వినవే మత్స్యధరణీ వరసుందరి సేకరుడనునారో। వ।

కథ

కులుకులాడినిమనము నింతగ కోపమే మొనాపై
పలుక వేమి నే జేయుపూర్వాగ్రత పాపమే మొ చెప్పిరా
అతివా నీను నేనడుగవచ్చి నో రాన వేమి చేసు
పదిలము పట్టుక వచ్చితె చేతులు వణకుచున్న విపుడా
వదలుడినాడు మనంబున బుట్టెను భయము దీన్ప్రమింక
వలపుల వారధి నడుము నన్ను ముంచుగలుగ ధర్మమే నా
చెలియా నీవును నపేక్ష జేసినను చేపట్టక యుంటి
చక్కరవిల్తుడు నన్ను గూల్చుటిదివిక్రమంబని నమ్ము
దిక్కు దోచకను యున్నవాడనన తెల్పి నవిన నేమి
తరుణీమణి నే ధారుణి గూలిన తదనంతరమున నూ
పరితపించినా నా సారథీయుడు దారుక జోమునికు
కావున నన్ను తికరుణతో డని కౌగిట జేర్చి
సమాధానముగ నిష్టము సల్పుము సంతతము లంగిను
నాదు సర్వధనములకు కర్తవై నాగ్రహమున సుఖము
సిదుమత్తర్యులోన మెలగెద నిజముగ సిపిరను
సరసిజాక్షి నే మత్స్య మహీపతి మరదిని దీనుడను
హారిపరాక్రముడా కీచకాగ్రజుడ నిరబలాధిపుడా
దేనువలయిలపురార్కైన నా పేరులంటుభయము
చానరో మోహమునిలుపజాలనని జాగుతేలరమ్ము

వ। అని తన యభిలాషంబు తోడ బడబల్కిన నచ్చోట గలుషించి యూదుర్వారంబయిన పరిభవవికారంబుతో వణుండ తన్నుతానే సుపళ మించుకొని పీడు దురభిమానియుయియున్నవాడు వేగిరపడుట వగవు కాదు నేర్పుతోడ తప్పించుకొనవలయునని తలంచి యతిసకిల్లనయె.

కథ.

అన్నా నిన్నిటు పల్క నేల నేనటిగానుగాను
యున్న గాసీచదువుదాసిదానినా వుయు నేటికి బ్రతుకుసిఖ
చెప్పు నేల నా కరింటను వారికి చేసిన బ్రతుకుదానా

గొప్పవారిపై పరిచారికలను గోరుటమర్యాదా
తలమాసినపలుమాసినచెలిపయి తనమనముప్పతిలునా
పలువలుమాపిన చందమయినమది తలపదింకేమిటికి
నిర్మలాత్ముడవుసజ్జనుండవు నీతికోవిదుడవూ
ధర్మాధర్మము లెరిగినవాడవు ధరయుపోధనుడవూ
కీడుమెలుగురియినటెంచెడి వాడవదియుగాక
ఆపబుట్టువులుగోడలు బుట్టిన వాడవు నీవనఘా
నీమానవవంశభిజాతనుసిజమునపతివ్రతను
నిమహీనవంశబిజాతను సిజమునపతివ్రతను
యిలనుదేరుగిరి శౌరిసమదిపము గొలుచుచున్నదాన
చలమునమాలిపిచెలియలీవనిమదిదల్పుమయ్యనన్ను॥

వ॥ అనినవిని సచ్చాత్ముకుండయిన కిచకుండుయిది ఆచారంబుకాదని యా దింగా నాబట్టు కోతాధీనుల నాగాచపరపరులచేవొచ్చి ఆదానం జూచి కౌగలింపగాయకిపుచు యోగురనిల్చిముదాందుడై యిట్లనియె.

కథ.

తగునీమునిసీ వన్ని చెప్పిన తారసాంగకింక
పగులునిలుపగాతరముగాదు సీమధురాధరమిాయు నె
గబ్బిగుబ్బలను బట్టినియనేకంబు కరింటసను
బరపనాతరముగాదుజడి దబ్బకొట్టుచెలియ
సిద్ధమూంగుసీ చక్కటద్దముంబు ముద్దుబెట్టని
మద్దమనసుగవసిమోసి యొకసూచ్చటాడవేమో
తడవుజేసినసుతల్లడబెట్టక ధర్మమేమిసీకు
గడియయుగముగా నెంతికారమని గడుపునునే చలి కూ
వినబడగోనామునూనసము వెన్నవదనుజేసి
భాసురాంగిసీమనసురాయిగా జేసినాడుబ్రహ్మ
మోహామోర్వకునసుచుకిచకుడు ద్రోహాము తెలియకను
సాహాసమందునచెలు బట్టగరాగ సంసిజముజూచి
మానవాధమాతొదురనికను గావలెరయనుచూ
దేనుశయిలమురారిని దేవరుల మానినియిట్లనియె॥

వ॥ ఇట్లు పలికిన పాపచిత్తునిం జూచి సైరంధ్రి సవరణగా ధిక్కరించి యా కుటిలాత్మునితో నిట్లనియె.

కథ.

ఎంతో మాసినే నెంత చెప్పినను ఇంత మూర్ఖమేలా
యింతులు బన్నుట మేలు కాదు ప్రాణాపాయము గనుక
పరసతికై పూర్వకులు వడినా పాటు గుంగ నటర
పరధారలకయి పరకామురుడీధర నెగ్గాల లేదా
కాలకర్మగతి దెలియక సీతను గైకొని రావణుడు
మూలబలంబులతోడ తోను సర్వాల ముగుటవినవె
సుందరవదనయగు గురుని భార్యతో గూడి సుధాకరుడు
నిందను బొందిన చందము ధరలోన కరువిన లేదా
మానిసేకరుండయినాగ వృతమును మానవతిఁ గూడి
మోసహీనుడయి దేవేంద్రుడవమానము జెందడ లేదా
రాజనుడు దేవేంద్రుడు భార్యకుగ గోరి దాషుహాగుడప్రు
అజగరముయి పడియున్న రీతిగ ప్రజలు నవ్వ లేదా
నరనులయిన మగవారలు కొందరు పరమధర్మపరులు
పగనతి గోరుట పాపహేతువది ప్రాణహానియంగ్రు
పరసతి బొందిన పురుషుండెందరికి పగవాడగునంద్రు
క్రూరకర్మన నవమానమందెనని కొందరు బలుకుదురుగు
ఘోరమయిన యమబాధ గలదనుచు కొందరు బలుకుదురుగు
నిందయు నష్టదరిద్రమని కొందరు బలుకుదురు
మందబుద్ధి సంప్రాప్తమగుచును కొందరు బలుకుదురుగు
ఇన్ని విధంబుల నచమనుచుని విన్నగువిన లేదా॥

శ్రీరాగం - అటతాళం - మధ్యమావతి.

తగదు పోపోరా సీపోగరు మానరా॥ త॥ తగను తగదనక సీవె తేకువతో నంటవచ్చెవు తగవు తప్పి దుర్మార్గము జేయగ ఘనమా మొగతనమా చీచీ॥ త॥ మందబుద్ధి వయిన న్నిలతొందర శేయుట మేలా అందరాని ఫలము గోరివనము గావనదా వురా చీచీ॥ త॥ వన్ను మిన్ను తెలియక సీవు యీమాటలన్ని మాన అన్నా మన్నించుమన్న వినకున్నావు పొదున్నవ రాచిచీ॥ త॥ ధరను దేనుగిరి మురారి కరుణమా నేనను మీరి మరువక వెంకటాచలవరదుని గొల్చె గరితల వంటకురా॥ త॥

కథ.

అంధుడవై ననుగోరినావు నీవంతశ . లేవూ
గంధర్వులునాకేవురుభర్తలు గలరుధాత్రిలోనా
శాపానుబలాధికుల శస్త్రశస్త్రముల నెంతయున్నలు మత్పతులూ
దివిజేంద్రునిసరివారు మేము సనా నీకునంపత్పతులూ
అనిరుద్ధరసికరతమపటలాతు మత్పతులూ
జగతిలోనిసమరదైత్యసరోజగింబుల మత్పతులూ
పరగినైన్యమనుకానకు పావకప్రాయుల మత్పతులూ
ఇట్టివారలు నాభర్తలు ననుచేబట్టియున్నవారు
దిట్టముగా ననుగాచియుందురని తెలియుము నిక్కముగా
తెట్టతెరవుగ వట్టిలేకనే గట్టినుండలేదూ
పొట్టకొవ్వుచే మిట్టిపడుచునను పట్టగవచ్చితివి
గట్టిగానవతు లెట్టులయిననీ గుట్టుదెలిసిగన్నా
నట్టనజంకటనిజమని తెలియుడు వట్టిమాటగాదు
మానముప్రాణముకోనటమొప్పదని మానవము ననమ్ము
మానవాధమా మెచ్చటజొచ్చిన పోనివ్వగునిన్నా
నున్న తెరంగున దెలిపితినింతకు భిన్నమేమిలేదు
నన్నుతాంగుగుడేనుగిరివాటిసాక్షియనుచునమ్ము॥

వ॥ అప్పుడతిరత్నంబు ఝుషియుకలగుకరోరంబుగా పల్కిన మాట్ల లసునాడు పెడచెవిబెట్టియెనవిల్లుని యడిదంపు జడికోర్వలేక విడచిపోకాళ్ళ దకిజడయుతియు కీచకుండు ద్రౌపదితోనిట్లనియె॥

కథ.

నా తరము బాంకినోర్వలేకనే నంతగవేడెదనూ
కాంతామణి కాపంటిపసికిపుడాలిచేసినావె
కలకాలమదనయమనిత్యమని తలచినావె చెలియా
బలవంతులు నాభర్తలను చునను భయపెట్టెదవిపుడు
నన్నుతాంగసదతులుకాదు యీనాకిలలోకములలో
నెన్నదరించిజయించెమొదగా డెన్నదయినగలడా
పురగఘుడాకరవిభుతురాతునున దరిమిజయించితిని
హరిహరాదులకు నష్టదిక్పతులకయిన నెరువబోనూ

సతులేమా చేసెదరని పరితాపమొందెదావు
రావుమానుమిక ప్రదక శిలప్రాప్తులు కేవెలుగుణన బ
నాపరాక్రమును గానకనన్నాక్షేపణ చేసితివి
యేపనికయి నాపరీక్షించిన న్నేలుముతరలాక్షి
కోపముడిగి కారుణ్యంబునకు కొసరి ముద్దుగానవె
యేపుమీరతి కేళికూడియు తాపమీడ్వగదవె
హీనజాతివనినిన్ను గూడియావమాన మోర్వగలను
మానినీమణి నీకయిన ప్రాణహానికోర్వగలను
ఘనసతిధనపరులని యెంచిన పరువుహీనకోర్తు
గురువాళిమానివనిషేవాసించిన వెరుపనేనోర్తు
మందుడుపీడనిలో కులానర్చిన నిందకోర్వగలనూ
బాధుజనంబులుకలుమచిత్తుడని యుంచిత నిన్నుకోర్తు
తాపనులిడితగదనుచునొసంగిన శోకంబునసోర్తు
పాపకర్ముడనిపెట్టదగ్ని యమ భాధలకును నోర్తు
నీకయిన న్నెదిరించిన వారల నిర్వహించనోర్తు
లోకములో నొకపెట్టున బోడగిపభీకరమున కోర్వ
యున్నిటికోర్తును సామర్థుడనుచు నెన్ని వాడె నేను
కన్నులవిల్తుని బారికోర్వలేకున్న వాడనిపుడూ
అనియీవిధమున బలుకుచు కీచకుడాత్రపను వనపుడు
వనజదళాక్షి నిగాఢాలింగన మొనరించగ రాగా
దాపతిగ తెగానితిట్టును బల్కెను కోపాటోపము నా
ప్రాపకర్ముడవు యుందునిమిత్తము దాపగించినావు
పట్టగవచ్చిన బాహుదండములు భగ్నముయినగా నే
ముట్టుమీరినను బట్టదవటరా కట్టిరి పెట్టలకో
ముచ్చటనుండగవలదునీవల కాంక్ష జనదనీవ్వూం
వచ్చినదారి చెమరలిపొమ్మని రచ్చయుదేమిటికి
వచ్చునికల్తుని వారికి చెంత జచ్చెదవని నాకో
పిచ్చితనంబున బట్టవచ్చెదవు తుచ్ఛితా గుడవ్రా
అచ్యుతుడగు దేనువగిరిహారిసీము జపాణాం దమనూరా
హెచ్చుగ వదరక పొమ్ముపొమ్ము రా పేటికినాకోనూ

వ॥ ఇట్లు పాంచాలి కీచకవశ భీషణా కారంబున దూషించినం జూచి దోషాకరశేఖరుండయిన కీచకుండు భాషింపనలవిగాక లజ్జపడి తలవంచుకొని తెప్పున తన అక్కకడకుం జని యప్పాటలాధరి పాదములకు తప్పక మ్రొక్కి కృపకూరి చెప్పు మొత్తిలిన అక్కకుం గొని చెప్పదొడంగె నట యెట్లనవలె॥

కథ

వినవమ్మ నో యక్కగారు నా విన్నపంబు నొకటి
ఘనముగ నింతకుముందుగ వనితను జూపించి
నన్నయభిదానంబుల దగిన నాతి మీద నాకు
మన్మథ ప్రేరేపణమున నగ్గలమయ్యె మోహమిపుడు
అగణితంబుగా హెచ్చుచున్న దా మగువ మీది మమతా
తగిలి మదనాగ్ని జ్వాలల దగ్ధమాయె ననుచు
మిక్కిలి మోహాంధకార చిక్కుపడితిని నేను
దిక్కుదోచదిక నేమి నేతు నో యక్క మ్రొక్కెదను
దానినిప్పుడు నీనేర్పు చేత యెటులయిన గూర్పవమ్మ
అనలినాక్షి నిరతముగ నీ స్వాధీనమయినదమ్మ
పరిచారిక స్వాధీనధర్మము సరథియుందువెపుడు
దారసాక్షి నీ వేడని చెప్పిన తిరుగగ దాసీలు
అతిరహస్యముగ చెప్పితి నిటులందువమ్మ వేగ
హితమతితో నిటు జేయకున్న నా బ్రతుకు నిజము తేగు
తియ్యని విల్తుడు డీకొని నా మది వ్రయ్యలుగా నేసె
అయ్యయ్యో యామరు కెన్న డెరుగనిది యాలగ్గనిపుడు
అనియంబ బలుకుచు సింహబలుడు తా వసుమతి ఖేదమంగను
పనివడ సోదరి పాదపద్మములపై బడి వగవగను
అదరిపడు సుకను గొని సుధేష్ణ తానపుడు ఉత్తరమున
పదములకొరిగిన తమ్ముడ లెమ్మని మంచితనంబునను
యిల దేనువ గిరి శౌరి నిసి వేకలవనితల పోసి
వల వెలపోపుచు తమ్ముని మాటలు తలయాడి॥

గీ॥ రాగరసమగ్నుడయ్యెసై రంధ్రిజూచి। యకట! విని యేమియు పాయమగునె। వలదు తగదన్న వదలడు వాగుకాడు। మాయదైవమా నేమి చేయుదాని॥

వ॥ అయినను తగినతెరంగున వారించి చూచెదనని సుదేష్ణ కీచకుని కిట్లనియె॥

కథ.

అనుజా వినరా దెల్పెదనీకీ యజ్ఞానంబేల
ఘనుడవుసింహాబలుడవుధరలో కలధనవంతుడవు
పురుషార్థాదులకైనసినరి భోగంబులేవు
సిరిగలవాడవు చక్కనివాడవు వగధార్మికుడవు
సుందరాంగి నీభార్యనుయద్వ్యర విందగంధ లేమా
అందెలుమెట్టెలు పదములమ్రోయగ ముందరమగమునసనా
మచ్చికతో నను జేరగవచ్చును మాటల తేటలను
హెచ్చుగ నీపదభక్తినల్పగల మచ్చ్యకంటిగలదు
ముచ్చటలలరగవన్నెవిమముల మెచ్చవచ్చు దాసి
యిచ్చనుదీర్పగనదియెకాక తలరింతున నేకులగా
పొందుగ నీదుపదంబుల గడుగను కొందరు భామినులు
అందముగా తడియొత్తగనుందురు కొందరుభామినులు
కురులుచక్కగాదీర్తురు నీకును కొందరు భామినులు
కోరికతో నీపాదములొత్తురు కొందరు భామినులు
గురుతుగయురవిరిసరులు కట్టుదురు కొందరు భామినులు
కూరిమిమీరగ పంకాయొత్తురు కొందరు భామినులు
చందనమును మైనలదగనుందురు కొందరు భామినులు
మందహాసమునుగనుగొనుచుందురు కొందరు భామినులు
గొప్పగభోజనమజ్జనమిదుదురు కొందరు భామినులు
గుప్పగనయనార్ణవములొనర్తురు కొందరు భామినులు
బ్రమగలయింతుల నేకులునీపద భక్తినలుపువారు
నిక్కముగానీకొలువునవుండ నీరజముఖులంత
చక్కదనంబుననదివిజకాంతలను ధిక్కరింపగలరు
అట్టివారుబహుళమందిసుందరుల కధిపుడవై నీవు
రట్టుకోర్చినయిరంధ్రినిగోరుట రాజధర్మమేనా
అనఘుడనిచపుదానినిగోరుట అప్రదిష్టగాద
వనజాక్షుడు ధేనువగిరివాగియా పలికెనుచ్చుటరిది॥

వ॥ అనుటన అప్పలుకుల దెస ననాదరంబుచేసి పాంచాలిం జూచి కీచకుం డిట్లనియె॥

కథ.

విననమ్మా రాణీలువుననుండే వనితలుగాదిపుడూ
అనిమిషనాథులగొల్చెడి తరుణీ జనములలోనయినా
మానినిమణిసయిరంధ్రికి దీటవగుమానిని లేదమ్మా
దానిపయ్యారము దానిసొగసు అలదాని చక్కదనమూ
దానివేషమును దానివిలాసము దానిమాటమ్పొగుపు
దానిసమానము ధరణిలో లేదనుమాట నిజము
అట్టిదానితో గూడక నేనిపు డెట్టులోర్వగలను
గట్టిగ నాచెలియనునాకడ కిట్టులంపవమ్మా॥

వ॥ కావున నామొలనాగ నేగి యుపాయంబున నయిన నన్నుం జేర్పవయితివేని కందర్ప జ్వరంబున నే మృతిపొందుట నిక్కంబగున విని సుదేష్ణ యిట్లనియె.

గీ॥ ఆయురైశ్వర్య కీర్తుల నపహరించు । పరసతీ సంగమము ధర్మ పథమునందు । బరగువారలు పగహరింపగనియు । దెలియవేయిది దుర్వివేకమగుద॥

కథ.

అదియుగాక యీనెలత ప్రసిద్ధంబైన పతివ్రతరా
పదములమతిసైరంధ్రినాదు ప్రియసఖియు మానవతిరా
గద్దమాటలునాడనేరదు ముద్దురాలుగదరా
ముద్దుగుమ్మనావద్దనుండు నేనుద్దులెరుంగదురా
యీనలినాక్షికినుత్తమగుణములు నెన్నతరముగాదు
పన్నుగానేవురుగంధర్వులు తనభర్తలనుచు దెల్పె
యీపరాక్రమము వారిసాహసము వారిబహుబలము
వారిచరితములు దెల్పగ ప్రాణము లాడుచుండునాకు
వావక్క ళొక్కళ్ళనేకవిధముల నోర్చిననుచు నాతో
వాక్కనాడిటు దెల్పగవిస్మయ మొందితిదోచ
విన్నాడునాకన్నము సయిచదు కన్నుమూతబడదూ
యన్నయినదియీబావగారు నన్నేమనునోయనుచు
వెయ్యివిధంబులసీమనుగాచుక నే మరకుండుతానా

నెయ్యముమీరగయిమ్మదిరాత్రిని నేలుచుంటినిపుడు
యాలలనామణిమీది మోహమిక చాలుచాలునాకు
చాలాదుఃఖము మేలుగాదు యిది సౌఖ్యమేమిలేదు
ధరను ధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మఱవదు సయిరంధ్రి
కరుణతోడ భగవంతుడు యామెను గాంచియుండునటరా॥

వ॥ అనినుధేష్ణ వచనంబులు విని సహింపనోరక మదన తీవ్రతృష్ణా కోపోద్దీపితమానసుండనుబోలె నప్పాపాత్ముండు సుదేష్ణతో నిట్లనియె॥

తరుణీమణినీవన్ని చెప్పినను తిరుగదునామనసూ
గరుమతివై నాతో వెన్నోగురుతులు జెప్పెదవూ
బుద్ధులు చెప్పుటమానుమిక ప్రొద్దుపోయెనాకు
వృద్ధగోరితో నాదు కార్య సంసిద్ధిచేయవమ్మా
వలుకులురోటికీ సయిరంధ్రి నీయిటు బలిమిసంభవమ్మ
అనుచుధయిర్యమునసింహబలుడు తానతిశయమున లేది
జడలుకంటుడుతననిజసోదరి చరణములకునొరగి
యున్నగనుంగొనివిరటుని భామినిచిన్నబుచ్చుకోని
యున్నవిధంబులబోధించిన వినకున్నాడనివగను
భావముతోయిటుబల్కదొడగెను భామివిధగుర్యమున
అరలవొచ్చెడ ఆపదచయముల కన్నిటికినియోర్చి
ఈ వెడమాటవదలకున్నహా దేవిధమునయినా
చావునికమని తోచుచున్నది చపలాత్మునికిపుడూ
అతిమనోహరు నేవిధమయినా హతముచేతురాసి
అతిశీఘ్రముగా మన్మథువేదన కైనబుచ్చువాడే
బుద్ధికర్మానుసారణమనుసామ్యము సిద్ధమాయెనిపుడు
బుద్ధిహీనునకు యెన్నిజెప్పినా సార్థకమేలేదు
అనియావిధమున తలచుచునప్పుడు తనగమ్మునియొక్క
వనితారత్నము నిజసహోదరిని కనుగొనిభేదమునా
కన్నులబాష్పకణంబులురాలగ నన్నుతాంగిబలికె
మన్ననతోనేనెంతచెప్పిన మానవైతినివూ
నెప్పటికయ్యాదాప్రాప్తమగునోమన కేమిదెలియనగుచు
తప్పకనీనిజమందిరమునకూ తర్లిపొమ్మనీవూ

సంతసమలరగనత్యుత్సవము యేమిటోరంత లేదు
యింతినీకొనగూర్చిబంపుటది యెంతటిపనిగనుకా
జల్లరినంబుభామకుయేదో నదుపాయముజెప్పి
కల్లునెపంబుననంపెదనింతె వల్లమంచిదికనూ
సుఖముగల్గ నీకోర్కెలన్నియు సఫలమాయనికను
అభిమతకేళియొనర్చుమియికనే యనుమానము లేదు
విహితమొనర్చుమసైరంధ్రికిబహు వేడుకలలరగనా
మహినిధేనుగిరిశ్రీగోపాలుని మహిమయట్లుగలదో।

వ॥ అనియిట్లుకీచకసుదేష్ణపలుకులువినిపరమానందహృదయుండై నిజమందిరంబునకుజని సింహబలుండిట్లనియె।

ప్రమదమునొందుచుసర్వజనంబులు గమనించకుండాను
రమణీయంబగుమందిరమొక్కటి రమ్యముగావించి
చెన్నుమీరగనంతరాళమున చిత్రరువ్రాయించి
వన్నెటనుఅలికించిమంచి పంచవన్నెముగ్గుదీర్చి
ద్వారశాఖలనరంగుబంగరు పీరునినదుదిపించి
శ్రీరంజిల్లగగృహమునచ్చల తోరణములుగట్టి
అంచితంబుగా చవికలచాందిరి మంచము వేయించి
కాంచనమయమగుకటుదుకూలపు పచ్చడమువరచి
తరుణినిభంబగుహంసతూలిక తల్పముబరిపించి
మేల్ శాల్వాబరిపించియుతలగడ మెత్తనవేయించి
మల్లెలుమొల్లలుసన్నజాజులు కొల్లగదెప్పించి
సలలితంబుగాపానుపుమీదను చక్కగబరిపించి
హేమనిర్మితంబైనగుల్కెడు దోమతెరలుదాల్చి
కామతంత్రముపైకీచకుడప్పుడు ప్రేమమీరగాను
తియ్యనివిల్తునిబారికోర్వనని తయ్యనపూదవేరి
అయ్యలనాగనుమనమునదలచుచు నారాటంబునను
చిత్తిలకలుడాకతక్కనుకుండక చపలతపొందుచును
వత్తుద్వారమునందుజూచుచును తత్తరపడలేదురపడలేచి
యుచటనిలచిసైరంధ్రియువచ్చు బాటలుజూచుచును
పాటలగంధిని గానలేకతడ భాటునతిరుగుచును

అంగనమణినాకమప్రదేవతగ నాత్మను దలచుచును
దాంగచందనమునద్రౌపతిరాకకు తొంగితొంగిచూచి
పాపచిత్తుడగుహరిబాలుడప్పుడు కలిపించదొడగ
తాపమగ్గలంబాయధేనుగిరి గోపాలునిమహిమ॥

వ॥ అంతకీచకుండు ప్వాంతజన్ముని విరహగదుంక్తుండు నొంటిబడినగా లాడియగు సయిరంధ్రి తనచెంతకురాకున్న గని చింతాక్రాంతుడయి స్వాంతర్గంబున నిట్లని వితర్కించె

రాగం - హిందుస్తాని - ఆదితాళం

సైరంధ్రిరాదేమిసేతు - కోరిదాని నెట్లడుగుదాతు॥ సై॥ సాగసాకి తడవు సేయకారణమె తెలియకున్నది - మారుడుచలమె త్రిసను, తారుపాగు జేసెనయ్యో॥ సై॥ తల్పగకుంపించునని వొల్వ స్వదాయకూయక్కగా రుదాసిబిలచి చెప్పెనో లేదో యేమన్నదో॥ సై॥ ప్రాకటముగనన్నునిరాకరించి మోదమున రాకయున్న నేనుదానిచేరికచేయకమానను॥ నాముదండోపాయమున భామను సాధింతుగాని ధీయున యిగదేవుకైల భామకోర్ద వగిననిను॥ సైరంధ్రి॥

వ॥ మరియు నాకీచకాధాముండు మోహాంధకారముగ్నుండై నుగలపద్దను జేరి యిట్లని వితర్కించె॥

కథ.

ఇందువదనయిపుడిందుదోచిన నందమవును నాకు
సుందరధననుమందలించితే కోర్కెదీరు నాకు
కనులుయిచ్చియిదిజూదనమ్మిక కలిమిబుబ్బు నాకు
తనుపితరగాగలించిజే తాపమూరు నాకు
గబ్బిగుబ్బలనుబట్టుటనంపద లబ్బినట్టు నాకు
గొబ్బనకిల్లడదెబ్బది నురంచేయుబ్బునమదినాకు
బాలికామణికినాపై మోహంబు చాలగలదుకలుగ
యేలరాకతానుండును యీకణ మే తెంచుట తెలియ
కున్నదిగానన్నుప్పుడు సైమాటన్నదితెరలాకి
వన్నెగనాపై ప్రేమసియున్నదని యెన్నవచ్చు దానికి
చక్కనివాడనటంచు దానిమది చక్కదలచియుండు
నిక్కముగాసయిరంధ్రికినాపై మక్కువగలదపుడు

అంగనామణికి యోగ్యురాలవను సంగ తెరుంగనటు
పరువు లేదు నీవరికి వేగమున సుంగొనిరమ్మిపుడు
ధరను ధేనువగిరివారి యొకలడిక వరవ నేలకమ్మ॥

వ॥ అనిమత్స్యయు పెద్ద భంగుల ప్రార్థించినంగని పాంచాలరాజనం దనతనచిత్తంబున యింకాయీయిమ్మతోడ పెదసేవ్యపెనగండనదని కాంచ నకీమగంబుగైకొని రాజమందిరంబు వెలువడియెనప్పుడు॥

కథ.

పనిబడిబంగరుకలసము జేకొని పాంచాలతనయా
వినయముతోడను రాజమార్గము జేటుపడినజను వేల
అప్పశకునంబులు దోచెను మనమునకెను మానంబుగను
కువలయనేత్రికి ధీతినించెను గుండెగుభిల్లనగా
వడతికి దువడి దేహము గడగడ వడకసాగునపుడు
నడువలో తెకాళ్ళాడక జడమతి నడుగులు తడబడియె
వలదుచన్నుగవకన్నులతోయపు వరదనుదడవగను
హరిణీవాలక దుఃఖమొందెనపు డార్భిగతంబునను
కమలసొంపునదలచియువానువ్వున తర్జనితగజేర్చి
తనలోతాదలపోయును ద్రౌపతి తలనుము
అదరోష్టంబునునొక్కుచు అకసమీక్షించి
విధికృతమేమో దెలియదనుచుమది వెలవెలపోవుచును
ధర్మజభీమార్జునమాద్రేయుల తప్పక ధ్యాసించి
దుర్మదాంధుడగుకీచకుడాడిన దుర్వార్తలు దలచి
మచ్చమహీపతిరాణివాసి కెడమదిరము దెమ్మనుట
మచ్చకంటియగుపాంచాలాసుత మనమునచింతింగ
కల్లనుగాతనతమ్ముసిమాటకు దేవిసమ్మతించి
కల్లునిపంబునబంపుచున్నదని కంపమొందినిలచి
గోరివల్లభుని భారతీశ్వరునికమలమనోహరుని
వేరువేరుగనుతించి వేరుగనికమీరేకలరటంచూ
మున్నుకాచితివినన్ను ధేనుగిరి మురారియందునిలచి
మున్నారిగినసతి ద్రౌపతితానపుడున్న తెరగుమాని

వ॥ యిట్లు పాంచాలిని మందపడం బిధైర్యం [illegible] వసూ [illegible] నియాహ వలయునని యొకనిమిషమాత్రం బచ్చటనిలిచి యా [illegible] వలయ [illegible] నవరత్నకంకణాలంకృతంబులయి కెంకేళిస్వానంబు లెగియ ముక్తా [illegible] తాంకర హిరణ్మయ [illegible] లశ [illegible] బంబు [illegible] పాలభాగంబు [illegible] ధరించిన [illegible] భాగంబువుసల [illegible] సంభాషణ [illegible] చరించె [illegible] నతెనూ॥

మత్తకోకిల॥ [illegible] తాం [illegible] త్రిలోకములకు ప్రసన్న దైవశిఖాను [illegible] బ్రోవరాదె [illegible] జనచింతా [illegible] । [illegible] టకెం [illegible] కన్యాహరాగ్రి [illegible] । వన్నె [illegible] వల [illegible] నభోను [illegible]॥

మ॥ [illegible] జేయు ప్రభావముం [illegible] దివ్యసుందర గాత్రమా । [illegible] వల [illegible] యమహీయ్యాముస [illegible] యనయ్యాపవిత్రమా । తవిలి [illegible] సెంతటి దానలోకపవిత్రమా । అవని దేవగిరి నీవెలయు మురారి [illegible] త్రమా॥

వ॥ యిట్లు మందగజయాన తదేకనిష్ఠత [illegible] చదలు [illegible] కంబుపహ్రా దయంబు వ [illegible] లక [illegible] నియా [illegible] సింహబలునిస [illegible] ంబు [illegible] ధరింను నేన [illegible] సమయంబునా॥

[illegible]

[illegible] చేయ [illegible] దైవ [illegible] సమా [illegible] డవు
అభయ [illegible] చ్చి [illegible] లేయుకు [illegible] బడి [illegible] చుదాని
అతిబలా [illegible] డగి [illegible] యా [illegible] చి
అతి [illegible] రక్షగొనుచర్బిరమ్మ [illegible] మూర్ఖగొను [illegible] నూ
[illegible] రాక్షస [illegible] దెంచి [illegible] ముదా [illegible]
అంతరిక్ష మూర్గంబు [illegible] జలముల [illegible]
పాంచాలసుత వెంటనంటిచ [illegible] దెంచిరక్కసుడు
చంచలా [illegible] హరింబంచిన దైత్యుని [illegible]
యివ్విధమున ధృతధాత్మజ [illegible] దకునింటికిజను వేళ
నవ్వుచు వాడతిరయమున [illegible] నరిగెలిట్టులనియె
[illegible] మ్మారమ్మికనాదు కేళికాగృహముగ [illegible] నుము
యిమ్మహిలో [illegible] ముంచిన [illegible] ము నెవరికై [illegible] దా
గోడల కేనిన [illegible] టద్దముల [illegible]
చిత్రమైన [illegible] బంధవముల [illegible] వాల [illegible]
నేత్రోత్సవమై [illegible] చుచున్నది నెలతిరో నాగృహము

మృగమదగంధపుతావి ఘుమ్మరని ముంచుకొన్నదనుచు
చిగురు విల్తునడిదంబున బారిక వగగొని హరిబలుడు
ఇందిర పాటువ లోపలరమ్మని మంవలించదొడగ
అందుకు ద్రౌపతినిబ్బరించి కామాంధుని సోడరించి
మహినిధేనుగిరి శ్రీగోపాలుని మహిమునధ్యానించి
తహతహ జెందుచు పాంచాలవల తనయయిట్టులనియె

వ॥ ఓయన్నా నానంట కీచకమాలిన దానికెం శృంగారభవనంబు లచిన్నెలన్నియుజూపించిన ఘంటి మేమియొక్క మనవిగలదా కర్ణంపునామ న్నా సర్వలక్షణసంపన్నా॥

[illegible] - మధ్యమావతి - ఆదితాళం

కల్లు దెమ్మనిబంపెను - వనినీసహోదరి - కల్లు దెమ్మనిబంపెను। కల్లుదెమ్మనినన్ను బంపెన కల్లుగాదీమాటవినుమా - సల్లవాఘరిమచ్చుధరనే వల్లభునియిల్లానీకట॥ క॥ భూపనపత్న్యని బెవంత్రుమ తీర్చసురగొనిపోవలెన దానికిరాపూయక మదిరగోయుము నాపనికేనేవెల్లవలెనిక నాపడతితడువైన నాపయిగోపగించునుగు శీఘ్రముగజని॥క॥ న్యాయముగ వర్తనమున ధేనుగిరి శౌరిని బాయనొల్ల విమామనా శాయగిన పనులను సుదేష్ణజేసి మేలగుచు నున్నదానను - మాయ తంత్రము నెరుగ వెంకట రాయవరదునిసాక్షి గారక॥ క॥

వ॥ అని కీచకుం జిట్లనియె

కథ

కప్పురగంధిరో చాపుల నగలు గెలిగినాడనూ
మెప్పుగమందిర సుదేష్ణకుబంపెను గంతె పనిపుడు
మెల్లసుగంధిరానింపొంగి నీవుల్లూద్రానగిపవె
యుక్కు సంభవుని కేళి చమత్కృతులెల్ల గ్రహింపుటకు
మించి యుపారగిల్లు లేయు సెరయు రలాత్కి
ంచ భల్లునడిడ లప్పుడల్లువారించు వన్నె సరి
ంచితము గనాకీ ంటలను దేలించు రా న న
ప్రాకటంబుగా నన్నువిండనిభావించినీవే
నాకులకాంతులు నీవనజేయు బో డపం ం
కోకిలవాణిరో యస్వరయంబునమారొక్కన్న జయింపెడు
నీక్షై ధేనువగిరిహరినయిన పిలిచియారగలనూ

వ. అప్పుడు సింధురవైరి విక్రముండు గిండగిజగమునపై నెగడిన మోహాంధకారంబునం బడి రందెత్తినగతి విలపించుచు మారునివిరుల నారాచపరంపరలు తాకిమూర్ఛిలె దేహస్మారకంబు దప్పి హంసతూలికా తల్పంబుమీఁదికి పాంచాలినిఁ బట్టుకొనిరం జూచి సూర్యుం డంగ రాక్షసుం దన్మృత్యుకాలుండై సింహబలుం డ్రెత్తన్నన పదనైచె సొన్నమ యంబున

ి ఫ

అట్టిసమయమున పాంచాలికల్ యంగడులు దాటి
రట్టుకూడని రాజమార్గమున బట్టిపోవుచుండ
నెట్టనయిలబడి లేచికీచకుండు మట్టిదు పదుక నుదు
దిట్టరితనమున కగ్గమందిమది నెట్టున సమయలిక
బట్టుగనన్ను బడతన్నినై చిలగు బుట్టునన్ను సిడిగో
వట్టిదిగాదిఁ యిట్టియాడదికి నుట్టబోదుద్దీక
తేటతెరవుగా నకలిపట్టరా దెట్లైనగాని
లెట్టికొట్టి సాధించి కాలకైగట్టి దానిదెచ్చి
రట్టుకూర్చి చేరబట్టకన్న నేజెట్టివిగ నమను
మిట్టిపాటున్ సింహవిక్రముడు రెట్టింపునను
సరభసమున హరి మసకరిమీఁదక చెంగలించి యల్లా
పరగిభీముడా భారకీలమును బట్టు నముప నిది
కూరపక్షి నాకాశాననొడయగ తారసిల్లుభాతి
ఘోరఖుల్ల పుగిసూపు సేయగి వేరుమెత్తుకిరా
భూచరుడై మనదైత్యుడు నిరసతి గొదునపోవుగనని
కీచకాధముడు కృష్ణవేణుని గనిసి నగుగుపట్టి
సొంతముతో పురరాజవీథిలో బట్టరాగజూచి
అంతట ద్రౌపది శోకనవనుచు నమితభయంబున
అంతరంగమున ధైనవరి హరి నభినుతి జేయుచును
సంతిగమనపాంచాలి కీచకుని తగనని పెట్టుచును॥

వ. ఇట్లు నీచాత్మకుండైన కీచకుండు రాజవీథిజనంబులు చూచెద రని సిగ్గులేక యొడసిపట్టవచ్చిన పాంచాలి దిగ్గున నిట్లనియె.

రాగం - హిందుస్థాని - మేరా - ఆదితాళం

ఛీ-ఛీపో రాఓరి పోరా - మేపుండరకోరారా-క్రూరా- అహంకార॥ ఛీ॥ తెగువానాతో యేమివాడు - వెంటతగులూటమరియాదకాదు - నీవు మగువాతో - జగడామాడగచూచి మొగవాడు నగరా తగురా సగరా కీరారా॥ ఛీ॥ ధేయవసైలముదారి సింహామానినాడా ననుజేరి నీవుమానాభి మానము గానాడికనుగొనగ నాతోవాదా॥ ఛీఛీ॥

ఎ ఇట్లు - ట్టన - చకుం కీ ట్లనియె

కథ

ఇట్లుమానక పెల్లిశపించిన వృట్ల కేమి భారమూ
యిట్లుపాల సన జేసినావు నిన్నొట్లువిడుతు నిపుడు
రంతులేల నాగొంతుపోయిన పంతమిడువనింకా
ఎంతమాత్రమిక భయములేదు నిన్నెత్తిబోయెదా
అంతరిక్షమున కేగిన నీవిపు పబినిజొచ్చినను
కాంతరంబున కేగిన నిన్నొక ఘడియబట్టెదనూ
బలవంతంబున నిన్ను నేను పరబట్టవిడుతునట్టె
అరియించుదునే సింహవిక్రముడు నాటెపంగివటవ
యితడేమ సహవయునుచు మగ నెంచినావుతగున
యాతి నను విడిచి పట్టతె నామూతిమీసమేనా
కటామన్మథబాణజాలముల కెట్లువోర్తునవచూ
నిట్టూర్పులు సడించుచు హారిబలు డట్టహాసముననూ
ప్రజ్ఞలు పలుకుచు సంహవిక్రముడు పరాక్రమంబునను
ఆజ్ఞజేసి నతడాడసిపట్ట జననట్టసమయముననా
దంపిగ మనదుఃఖంపగ కనుగొని తత్సమయంబునను
అంతరిక్షగోచ పడగు రాక్షసు డద్భుతకోపమున
రొమ్ములు గలతన్ని కీచకుడు యమ్ములపడవైచె
మమ్మునయంబడి లేచి కీచకుడు దిమ్మముంగగ
అప్పుడు ద్రౌపద విప్రలాభమున నమితభయంబునను
యిప్పుడెక్కడ వుండరాదనుచు తెప్పున దా వెడలె
తడయగ నీసభామంటపము దాపుచేరరాగ
కడువేగంబున లేచి కీచకుడు గ్రక్కున చనుదెంచి
సభామంటపము గదియగ నేగు పాంచాలివెంటనంట
సచివులు గనగ నుచుండవాడలి నావాసమునడాసి

పంకజముఖి తలబట్టితిగిచి తా బట్టు రౌద్రమునను
కొంకుడొంకు కొనరించక లేకను కూల ద్రోచి యిలను
ద్రుపదాత్మజ సంరక్షకుండునగు తపనునికంకితొడు
కుపదాత్మజగు కీచకాధముని కుంభినిబడనై చె
గ్గోచరింపగ దానివెంటబడి వాచిహారి బలుడు
విచిత్రదేశియురు నొంగగాముందే లేచి నిలచి ఖలుడు
పాంచాలసుత చలమూని భంగిపా వన కలపో స్త్రీ
ఉంచితముగ తనకిమరి ఎక్కున్నల నెచ్చిరువందుచును
మనమునవిస్మయమంది కీచకుడు పనలోనిట్లనియె
వనితనన్నుప పెన్నుచున్నదని మనమున నెంచితెని
భామునికృత్య మటంచునిజముగ భావింపరాదు
యేమిచోద్యము యేమహత్త్వము యేమిఆనాగిరొము
యేమిమంత్రపుది యేమంత్రము యెమి తెలియరాదు
యేమరుపాటున తగులుంతెన్నలకు కరిగినశల్యములు
క్షితిలోము న్న యనేక యుద్ధములు చేసిజయించితిని
అతిబలాఢ్యులను మార్కొనియు హావమంది జయించితిని
నయెన్నడైననిటువంటిపాటినే నెరుగనదియుగాక
సన్నిల సాలగి ద్రోయువాడు నాకి నిలబడెనేని
హానిడుప్రమదగణంబుల తో నెదిరింపనతనిజయించు
శరణుధేనుగరిహారిమార్గాన్న సరకు సెయనిపుడు

వ॥ యిట్లుకీచకుండు నపుకుతప్పిన మహాభుజగింబు చందంబున నిట్టూర్పులునిగుడనిట్టలంబగుకోపంబు పెల్లుసమల్లగొనుచుండె నయ్యవసరంబున॥

కథ

అనిలనందనుడు ధర్మతనూభవు డాస్థానంబునను
జననాధులకి పుండి కీచకుని సాహసంబు జూచి
పాంచాలాపరిభవంబునకు భావంబుగలిగి
మంచిసమయమిదిగాదనిమనమున మగ్నతనొందుచును
విశితనొందుచుకొంత సేపునకువీరావేశమునా
పవనతనుభవుడొప్పుచుండెనా ప్రళయరుద్రుడసగ
అవనిఆకాశము తాళముగొట్టగ నప్పళించుపగిది

తవికిలదిషలబట్టి బంతులను తారసిల్లినట్టు
ఎక్కుగ వేషంబుదులోకా గ్రుక్కగ ద్రావమూనినట్లు
దిక్కులు నాలుగు లక్క నొటికలు తెచ్చి వేగమునను
ఉక్కజంబుగ పసికంపమ్ములు చక్కజేయుపగిది
జగములన్నియురచేతనల్పిగు నగుపనచంకము
అగనిగాన బ్రహ్మాండ బాండము గులవేయు
నిలయింబు తెతాగుల్లొక్కనై నెలపినచంకము
జలజసంభవు ప్రయమ్ముల్యవ కొల్వతీరి
నెపటీనా దివసంబున శంభునికి ఎమంట పగిది
నిడమునెలగ్నగతింబు మం విజృంభించి
మోహనన నగాభయంకరా గారమూర్తి దాల్చి
ధీరతనొంటే సభలో తేఁరిల్లనట్లు
లమితభీకారుఁడగుచు తా నిలతనూ థవుడు
రమణిమణిపాంచాలద్రోయు నరాధమును సమునాచ
క్రమ్మవికారముగ సుగని గనుగని కోపాటోపమును
నమ్మరాంతకిండప్రుమికొచకుని గిటపంపడలచె
మత్స్యమహీపతి మునలోవాడన మనమునతలపోసి
ఆచెగుపులో నున్న భూరుహాము నప్పుడు వీక్షించి
యూసనంబుపల్లటిల్ల వృకోదరు డన్ననుగనుగొనకి
మానసకథర్మజడనిలనంకన నీమహిమలన్ని దెలసి
కనులసౌ వారించుచు మనకిది కాలము కాదనుచు
పన్నగకోలకు ఒలియునుండుక నగితుల దెలుపుచును
కలవరమెల్లగ ఒలియనిట్లని పలికెధర్మజుండు
నలలుడరెయటకవృక్షము చూచెనవింటకట్టియలకు
ఫలభూజంబులనయిన నీవిక బ్రతుకనియ్యవటుర
బలియుడవతిఈవృక్షములన్ని పాడుజేతువటరా
కట్టియలకుఫలశాఖలుకల్గిన చెట్టునువిరచెదవా
ఇలువంటివాడుంబెదరలో బుట్టువుభూజములు
అనియూవిధమునగూడి వచనములనయ్యజాతవైరి
వినిపంపుచు ధేనునగరిశౌరిని మనమునధ్యానించి

వ॥ ఇట్లు ద్రౌపతిభంగపాటునకు కోపోద్దీపితమానసుండై పాపచిత్తుండగు కీచకుని యేవుమాపం గిలంచుట గనిపించి ధర్మతనయుండు మర్మంబుగావారించిన ధర్మంబునకుఁ బట్టునడి అజ్ఞాతవాసంబునకు వెరచి నిట్టూర్పులునిగుడించుచు దారుణ చిత్తుండై మారుతి సూనుం డూరకుం డె. నాసమయంబునా॥

[illegible]

పాండుభూవిభుని కోడలు భోగిని విలగనుచు తేటి
అండజగామినివీడి వెండ్రుకలంతగ చుట్టుముగా
లలితపరాగముగప్పిననవ్వుదు లధికవిధంబున నా
కలికి దేహమునధరణిపరాగము గప్పగ కట్టముగా
చంపకమునన సౌరభమొసగ నా సొంపునకాస్పదమే
చంపకగంధికిముక్కు గోస్పల శిరాలుపొగిలవీచె
తోయజములకడమంచుబిందువు లదొరిగి జారిన దోప
ఆయమలనాగికుకన్నులబాష్పకణంబులు దొరగ
అంచముగునపూర్ణేందునిపై గల కందుచందమున నా
యిందునిచేరెడుసుందరి నెమ్మొగముందు నెరిసెకుగుంలు
సర్వలోకజనవంద్యమైన పాంచాలికీచకునిచే
దుర్వారంబగుభంగపాటునకు దుఃఖమునొందుచు గా
ఆవిరాటుపతిసభకుజేరగ నచ్చుదెంచినిలచి
యివ్విధమంతయు దెల్పదిననితాగి నిట్టులనుచుబల్కె—
ఒకటనాడు పూర్వాకృతకర్మము శోదునంచు నన్ను
సకలధర్మముల నేర్చిబహుబల సాహసముగల్గ
శ్రేష్ఠమైన యఖిలశాస్త్ర శస్త్రములు జయంబులుగల్గ
శిష్టరక్షణముదుష్టనిగ్రహము చేయ నేర్పుగల్గ
పన్నగదుర్గమ ప్రతిభటమర్దను ప్రభువులనగారు గ
యన్నిటగల్గియుల ధర్మాగిపు లేవురునుత్సాహులు
తోడగక నాదుతలంపులలోపర మొలగుచున్నవారు
పొలపుమీరగనన్నాకయొకని గోరియకుండగాంచి
నేడుసింహబలుడగుచేయు నాజాడతెలపరైరి
చూచిచూడనటులూరక మింటనా గోచరులై నాకు

నీచుడు కీచకుండ దెదుబడ ద్రోసినాడు నిన్ను
పరిభవమొందికి నెట్లునటించెదు బ్రతుకుదురిలలోను
పతివ్రతధర్మము లేమిచిక్కినది ప్రాపకాలమునకు
గదియింపను నిదానగణచేయును క్షితినాథోత్తముడు
వోసపాలరాజసభలో పెక్కైనగాని
పాపపుణ్యా మెరిగని మాలెక్క లెల్లరయిరి
కుచ్చితుడి నాతని భటుని పెట్టగానిచ్చి విడిచినాడు
అచ్చెరువందుచు నీసభవారలు మెచ్చుచున్నవారు
యేమిరాజ్యమిది యేమిధర్మమిది యేమిదౌరతనంబు
యేముజనులుయితడేమి రాజవరుడేమి కీర్తిపెంపు
నా మొరలిపుడే పీరాలకింతురా నరపతిరాజ్యము
యమరనాథుడు ధేనుకారి హరి తానేకలుగ కలడు॥

వ॥ అనినదాక్షిణించి మత్స్యపతిని గాంచి చింతింపుచుమరియిట్లనియె॥

రాగం-జంఝూటి - ఆదితాళము

ధర్మమిదేనా ధారుణవల్లభ దుర్మదుడిలా దోమిన్నరాగా॥ ద॥ ఖలుడు జేసినవని కలికి వేబిల్వగ పలుకవ దేమిభళిభళిగాక॥ న॥ రంభాపుత్రోనల రాజబజారులోనింతగ నన్నివాడించెరుయార్యగ॥ వ॥ క్రూరులు సన్నిలకులారగ ద్రోచినావారకవానినడుగకనవేమి॥ ద॥ దెసవాగేశునుదీనుల బ్రోచుట మానిని వెంకటాచల మాన్యనిగావగ॥ ॥

॥ పాతకుడు కీచకుండును సభలోంగి పెట్టు॥ రిసి బాంధవుడని నీవాత్మ నెంచి॥ అప్రమత్తుని నాపరాంగ నమర। సకుప దండింతుని జేయువైపు విచార కినాథా॥

వ॥ యిట్లుపలికి పాంచాలితనంబున మహికాంతున బల్కుటకుచితం బుగాదుచపలచిత్తుండగు కీచకుండు మత్స్యరాజ్యంబున కగ్రశేష్టుండు కా బోలు నతడసాధ్యుండని యెవ్వరునాచియూరకున్న వారనెంచి ప్రాపగి పలుకకుండె నట్టిరాడ॥

కథ.

పాంచాలసుత పరకుండమని పరగవిరటుడపుడు
పంచాననబలనంతుని గనుకొని పటురాగంబునను
దీనసమున దండింపగసత్వము రేమిజేసియతడు

ఏమిటిదోచక మనమునచింతిల యింతొగిపుచూచి
చల్లనిమాటలకోపంముడిపి యికచనుమనిచెప్పగనూ
సాలికంబుగా సింహాసనమున తనస్థానంబున కేగె
ఆసమయంబున సభికులూరజనులద్భుతమొందుచును
దోషకారియగు కీచకాధముని దూషింపజేయుచును
పాతివ్రత్యసైరంధ్రినింతగ బాధ పెట్టినాడు
పాతకునకు యిక బాధలిక్కనుచు పల్కిరిసమయమ్మున
యింతసుగుణవతి దాసియగుటకే హేతువదియు గావాసు
యింతిసుకుమారి యిట్టిజగదేకసుందరిగావారు
అతివకల్పిపిరినిచ్చిచాల విదితముగ మనుగువారు
దేవియపేక్ష నింతవచ్చెనని బావించెటివారు
గుజగుజలాడుచు కీచకుడింతో కూడ పడుదురనువారు
నిజముగానేనెపంబు గనబట్టి కీచకుడీల్గు ననెడువారు
ద్రుపదరాజసుతభంగపాటుగని దుఃఖమందెప్రజలు
యిప్పుడచలపతి దేవనగిరిహరి కృపగలేకపోవారు॥

వ॥ అని యిట్లుఅనేకానేకవిధంబుల కీచకునినిందింపుచు పాంచాల నాథుభావంబునకు విస్మయమందున్న సమయంబున ధర్మజుండాజ్ఞ చేసుకొ నిట్లనియె

రాగం - కాంభోజి - అటతాళ -

చాల్ చాలుపోపో నే సైరంధ్రినినుజూచిచాలసంతోషించిరి॥గాల్చా శాపింమచు రాజసభికులు విరగనలచనసంభున నాగావచ్చివింకు॥ చా॥ కలవాడు కీచకుడాని తలపట్టిదిగి చీవడిపుడమి బహకోయగికలకంటియిపుడిం దు కలవారంపసిగాచి నెలతానిట్లలయించనీతగానినా రె॥చా॥ రమణిరా నీమనోరమణులీగతిజూచి యామితక్రోధేశులై సమయముగాదని సందేహిం చిరి యేమొకమలాక్షివారికికటినో కులాడక। చా॥ తరలాక్షికులకాంత పురుషులలో చేరిగుచుమాట్లాడునో మర్యాదకాదునీ దారసానింటికిపోవే ధరగ దేవగిరి మురహరుడైన మెచ్చునా॥ చాలు॥

వ॥ అనియిట్లుపలికిన ధర్మనందనునిపల్కులు విని సైరంధ్రియచ్చట కలకయెద్దియనియుం బలుకకంపలంచిచూచి మరియు నతండిట్లనియె

క॥ అధికప్రసంగవైనీ। వదిపునిక డనటన సల్పునటుదిరిగెదనా॥పృథి వీపాతివ్రతవై । సదనమునకు లఘువకజనవనజదలాక్షి॥

వ॥ అనినసాభిప్రాయంబుగా పాంచాలి యిట్లనియె॥

కథ

భూదేవోత్తమనీగ్రహించిన బుద్ధిశాలివయ్యా
నాదుమనోహరులధిక ప్రసంగులు నాట్యమాడువారు
నటులభార్యనయియాటపాటలతో నటనసల్పవలెనా
దిటవుగ నానాలోకహారులు దేవినైతినేను
పదుగురున్నయెడకేగుదెంచక భయములేదునాకు
మహదైత్యాదులమానినమనకి మంచిచెడ్డలేవు
నిక్కముదెల్పెదనాహృదయేశులు మిక్కిలిజూదకులు
పెక్కుజూదకులసతికి గనుకన మెక్కుడ గలకనము
పెద్దవారలెటులాచరించిరో పిన్నలారిలల్లె
కద్దనిచేతురుకాకననేటికి కంకుభొట్లగారు
అనియాలోచించు పాండవేయసతి యచ్చటనుగాసి
జనపతి సతిజకగు వేళలన మనముననిట్లనిగాను
పనికిమాలినేనింత వగచినఫలితమేమిగలదు
బనిబడియావిధమంతమత్స్య భార్యయొనర్చినది
మాయలాడితనతమ్మునింతనప్పు మధిరముదానివలెను
మాయజేసిపోపొమ్మనిబంపెను మంచిదానివలెను
యెంతనీచురాలెంతవృద్ధురాలెంతకఠినరాలు
యెంతక్రూరాలెంతద్రోహులురాలెంతమూర్ఖరాలు
యెంతచెప్పినాదెంతనూడవే దెంతతంత్రవాది
యెంతగట్టిదిది యెంతదిట్టదిది యెంత[illegible]ంగారు
యెంతకపటిదిది యెంతలోభియిది యెంతదుష్టురాలు
యెంతకైనది సాహసురాలవె యెంతకైనజాల
నిట్టనగోముఖవ్యాఘ్రమటందురు యిట్టిదికాబోలు
మంచమహాకలుషాత్మురాలుయిది పాపమనకనన్ను
మంచితనంబున నింతజేసినని మించినఖేదముతో
పాంచాలిపైనయుచేకన్నుల భాష్పములొత్తుచును
అంచితముగా నలినాక్షితొట్రిల్లుచు నంగముదూలగను
ప్రాణతప్పి తడమాటునయుల్లము తల్లడమొందగను

రాణివాసముస జేరిమహీపతి రాణిపాలుకరిగె
చింతమిక్కుటంబయినతన యాపదిచెప్పజాలకున్న
యింతినిగినుచువిరటునిసలతో యేమియుదోచక న
పరువుచక్కదనియెంచి లేచి సంభ్రమము పుగ్సుకొ యమ
గరునచందిముసనొప్పుచు తానేగలయెుగినిగి
కలువకంటిసయిరంధ్రినిగిని శ్లాఘ్యముగి నుప్సులంచె
వెలుగువెరయక బంగను ధేష్ణ యిుసల ుగను బల్కె
బాలికామణియెుల నీదేహము దూలుగున్న దెటు
కలికరొ మనథరనిపరాము గిప్పియున్నదము
నన్నదరిగి నెరుకులు చిక్కవడి వున్న హంతువేటు
కలవరమికయిది యేమికారణము తెలియ ల్క వమ్మా
కలుహాత్ములునీ కేమపకారము లుగ జేసినా ా
దిట్టతనంబుననట్టిదీ ల ట్టి వేముబనులు
పొట్టకొవ్వ ణగించివధించెగ నట్టిదురాత్ములవ
సాహసులయినా చంపుదునొప్పుదు సంశయింబు లెదు
బాహుబలాధిపులయిన గానన భంగిపరతునమ్మ
అకటాధేనునాగెసునాజ్ఞ యేమనగివచ్చునమ్మా॥

వ ఇ త్తెరంగెల్ల నాకెపగిం జెప్పుమనిస సుదేష్ణయడిచి పాంచాలి యిట్లనియె

తరునిరో యేమియిదిసకలము నెరిగియు యెరుగనిచందమున
అరమర లేటిక నన్ను దల్పుమని యడుగుచున్నావు
అన్నిదెలిసి నన్నడన మ చువిన్నవింతు
నన్నుతాంగి వి మయినాదెల్పె సావధానముగి వ
మదవతివనునీవప్పుడుకీచకుని మందిరమున కేగి
మందిరము దమ్మునిజెప్పగి నేజని మద్యంబో యుమనగా
మదముననను జేరబట్టివచ్చిన మనగజారిబలుడు
కదసిపట్టగా వచ్చిన నేనీ కపలకోపమునను
పాపచిత్తునటు దూలగి ద్రోచియిక వరువుదక్కదినుచు
రావుకోర్వనని విరాట్రాజసభ దాపుజేరబోగి
అన్నచూడనా వెంటనంటితా నతిరయమునదాక

నన్నువీధిలో నన్నుబట్టుకొని తన్నినాడుఖలుఁడు
యేమిసేతునిక నాదుపరిభవము నెంతనివివరింతు
సామజయానరో మాటలికనిక సార్థకమేమమ్మ
కాలముకొలదియె ధేనువగిరివారి కరుణయేమిజేసె
బాలకిమనిరో యింతటియిడుములపాలదానవైతి

వ॥ అనినవిని సుధేష్ణ యిట్లనియె.

ఉ॥ ఖేదముగక్కుమీ తుణము కీచకుఁ ఖండితుజేసి నీకుసా। హ్లాదమొన ర్తునేననినయంబున కేకయరాజపుత్రియు। త్యాదరవృత్తితో సమనయం బొనరించిన నయ్యసంభసం। వాదినిపూన్కిపాండు [illegible] కల్పభయాలయ ముచేసి యిట్లనున్॥

వ॥ ఓభూపాలసుందరి నీవు కోపద్రుపితమానసురాలవై పరితాప మొందనేల వనాశ్రయ మొందించిన పాపాత్ముండగు కీచకుని సంహారముగావి టకునాపతులగు గంధర్వులేవ్వరు గలరు నీవు వేగర పడవలదని వీనిభయ ఖండింపగానపు సుధేష్ణ యిట్లనియె.

అఠాణా రాగం - ఆదితాళం.

మానినిమణిరో నామనవి నైకొనవమ్మా సైరంధ్రి - మానసమున చింతామానివ మన్నించుము సైరంధ్రి॥మా॥ఘనులు సీమనోహరులు గంధర్వ రాజులు సైరంధ్రికి అలఘాత్ములదిక పరాక్రమ వంతులు సైరంధ్రిఅట్టివా రితో నీదు రెట్టెల్లవివ పెంచు సైరంధ్రి॥మా॥దిట్టతనమునమాపట్టముంచకు మమ్మా సైరంధ్రి గట్టిచేనీపతులరభసమంతయు వింటె సైరంధ్రి॥సింహబలు బట్టి చీల్చివేసెదరమ్మా సైరంధ్రి పడతిరో మత్స్యభూపతికేమి మోసము సైరంధ్రి॥ పిడుగువాకామ ఘ్నము యిడుముల పడుదురో సైరంధ్రి పురజన ములనేమి పరిభావపరతురో సైరంధ్రి యిక మీరింక ధేనుసై తేసెను సాక్షి గ సైరంధ్రి॥సకలవిధములనిష్ట సంరక్షణము సేతు సైరంధ్రి॥ మనువకనీప తులకుగ దల్పితివేని సైరంధ్రి తరుణిరో వెంకటదాసు వరదునితోడ॥ సైరంధ్రి॥

క॥ కొమ్మనామనస్వనైకొని కోపముడిగి। తెచ్చిభుజియింపనికమ్మ లెమ్మ వేగ। వనితరో నేటసి బల్లివంటిదాన। ఇంతపంతమాధేనువాదిశునాజ్ఞ॥

వ॥ అని యివ్విధంబు సుధేష్ణయు నెలతనుదామున సుదాకరముఖ యగు సయిరంధ్రి అనేకవిధంబులనాదరించియు వగపుదీర్చనలవిగాకవిచ్చ లవిడికుచ్చితాత్ముడగు కీచకునిదిట్టుచు సైరంధ్రి భంగపాటునకు విచ్చలిం చి ఆచెలియలూరకుండిరంతా॥

క థ

అంతరంగమున తదుపరిభవము లంతయు దలపోసి
యెంత జేసెనని దుఃఖము నొందుచు కుంతికొడుకు పవమా
తనయక లేచిన తడచాటులను పడకయిల్లు జేరి
పడిచెడి తల్పము పై బడి ద్రౌపది గడగడ వడకుచును
శంకతో కన్నులు జలములు చెవుల పంకిలనిండగను
పంకజపాణియు రంబు మోదుకొనుచు సింహరోషమున
మత్స్యమహీపతి మరిదియున్నడి మహినిగూల్చుచును
మత్స్యకంఠి విలపించుచునపుడా నిశ్చయంబు జెప్పి
పావకసుతగు కీచకాధముని పట్టివధించుటకు
ఈ పదునాలుగు భువనంబులలో నెవ్వ నెదురు లేరు
భీమసేనుడతి భీమబలుండని భీకరుడని విందు
అనుమానత్వడు కీచకాధముని హతము చేయగలడా
తామసమేటికి తడయక రాజసి భీముని పురికొల్పి
కామాంధుండగు సింహవిక్రముని భూమినిపడగూల్చి
రమ్ము మారుత నూజునిబంపగ రంతులేలననుచు
కింబుకంట పాంచాలరాజసుత తనమదినిటుదల్చి
ఆ సమయంబున ద్రౌపతీపరిభవ మంతయు దలచి వగచి
ఈ సరసీరుహనేత్రి భంగపాటెల్ల జూతుననుచు
సరసిజమిత్రుండు పశ్చిమధరణీధరమున కుంగుజేరు
పరగగ చీకటి వెలుగోనియైనత బంధురంబుగాను
ధాత్రీతలమున జారచోరనిశి రాత్రిసమయమాయె
అట్టివేళ కవుంతేయుకు శంబిపి యాతిరయమున లేచి
గట్టుగతమమై ధూళికిపికోని కురులుచక్క జేసి
ధౌతవస్త్రమున కట్టుకొంచుకము ధాతుమెలయుదోడగ
హేతువగలకుచు వచ్చుట బాసియు యితగ లెగుగకుండ
కంటకుడగుమృగ రాజవిక్రముని కాలునిపురికనుప
నొంటిగ్గైయెననప రాత్రివేళ తాను వంటయిల్లు శేరి
తరుణిరత్నము ద్రౌపతిభీముని తల్పమునానిలిచి
గుసుతవముగ నిదురించెటికగువడి కొడుకునుపాడగాంచి

వేసటనొందిమయి వంచిమోముపై ముసుకుదీసివైచి
జలరుహనేత్ర సమీరనందనుని బిలచిలెమ్మంటంచు
యేదిత్రివనే నెట్టుబోదునని యిట్టులనుచుబలికె
నాదుభంగపా టెల్లగనుంగొని మోనముతోనీవు
నిద్దురబోవుచున్నవాడవిక యేమిచేయుదాన
ఆదురాత్మకుడు నన్నుసన్నితా నంతటఁబనుపుదుంచె
తప్పకతననిజ సదనమునకుఁజని నొప్పుగ సౌఖ్యమున
అట్టిరాజసుతి నిట్టులయితనని అవమానముకొంత
నాగతిజూపగ ఎదుగురిలోపల నీవుబాటగుకొంత
ఆగడముగినను యీడ్చితెన్ననని యాదరమదికొంత
దిట్టతనంబు కొట్టినతీపులు తప్పకొనులకొంత
ఎప్పటివలె నన్నువాడు అతిపహాయెనగబోడు
అఖిలదుఃఖముల బరలుడనేనిప్పు డగుడుజెందుచుండ
సుఖముగనీవును శయ్యనఁబొరలుచు సఖుడవై నాపు
సన్నుసభలో సకీచకుడు దన్నిననమయిమునా
ఖన్నుడవగుచునీ వతిరౌద్రంబున గునిసినసమయమునా
అన్నగారికను సన్నఁజేసి వలదన్నమాత్రమునను
అన్నరాదముని దండింతుఁజేయుట లన్నిమరచినీవు
అంతటనన్ను నిరాదరంబుగా నాత్మనెంచినావు
వంతగంచిదయ చూలిరెక్కట యింతగుట్టుతనము
ఇంతకునాదు పరాకృతకర్మము ఇట్టులగుటజేసి
అంతరాత్ముడగు ధేవనాగేసుని కయినకరుణలేదు

వ॥ అని యిప్విధంబున మందసంభాషణముల సంబోధింపుచున్న పాంచాలపాని స్పర్శనంబున వృకోదరుమేల్కొని నీ వెవ్వరనపుడు నేనన్న నమ్మానిని ఘోరంగెఱింగ యాజ్ఞసేనికాఁగలంచి కుంతిసుతుమధ్యమందు తన మనంబునా

క॥ నీచుడగు కీచకాధముడు । డీడ్చెతెలంబట్టిదిగిచి యిలమీదబడ ।
ద్రోచిన రిభవముఁగని । జెప్పగవచ్చెనిపుడు తోయజవదనా॥

కథ.

మానినీమణిరో వినవేయెన్నడు రానిదాననీవు

యీనిశీథిసమయంబున నిచ్చట కేలవచ్చినావు
పల్లటిలుచు నిమబాడగనామది గల్లడించచునె
తెల్లముగ నీనచ్చిన కార్యము దెలియబల్కుమబల
అని ఈవిధమున నడిగినమారుత తనయుని వీక్షించి
వినుమని జెప్పదొడంగెను ద్రౌపది వినయవిధేయముగా
అనిలతనయనీవన్ని దెలిసి నన్నడిగిన ఫలమేమి
ననిబడినాచే విననుయుకని భార్యంతెగలిగినా
తేజపడంగ వున్నగున్నయిలు చెప్పెనువినుమనగా
పాటలగంధికినుత్స్యమహీపతి భార్యనొక్కటకు
అపుడమత్స్యభోగావకని మరిదితానచ్చేసి కేతెంచి
చపలాత్ముడునను చు నేడదిట్టగాతలయెత్తుకవాడు
చిగురువిల్తునడిపంబులబారికిచిక్కి యోర్వలేక
కీచకుడప్పుడు యక్కగారితో యోచి నూసేసి
వాచవి సెపము సన్నుబంపునని నా ఇనిన పిసవ
మదవతి మత్స్యమహీపతి సనిమధిరము తెమ్మనగా
అదియేనిజంబని కీచకునింటికి ఎరిగిన గాంచి
బలపంతంబున నన్నువాడు చేరబట్టగరాగజూచి
తొలగిచోచి నేమరకమత్స్యపతికొలువు జేరగాగ
వెంటనెకీచకుడగుదెంచి పనునంటగించితన్ని
మట్టిలోనపొర్లించిఈడ్చేనది గంటివనిలనయా
సంకోచింపక కీచకుండిటు వనుసంటమొనరించి
యింకయేమిగల యిట్టిదురాత్ముని యేకృత్యమునైనా
పాతము జేసినాకభయమొసంగుము క్షితినాథునితనయా
ప్రతినదీర్చగ నిన్నుజేసిని ప్రస్తుతించినాను
సభలోనాదుబరాభవమంతము బాలగనుంగొనుచు
ఇభరిపు బలుడవు కీచకాధము యేబణగించుటకు
వెరవుదీర్చగ నాకయినా కరుణలేకపోయె
తరుణిభంగపాటంతయు కనుగొని ధర్మతనూభవుడు
యెట్లుసహించెను వీధిలోకులనతి రట్టుపాలుగాగా
చుట్టుచున్న ప్రజలంకరదేమని మాట్లాడరయిరి

కౌంతేయాగ్రజు యింద్రనందనుడు నకులసహదేవులున్న
పంతముతో రక్షింపలేరనుచు బల్కకనే యిటికి
కాలముగాదని దాగియుండరిది నేనెట్టిదురాత్ముకుని
క్రూరకర్మునపకారిని ద్రోహినికుటిలినిదుర్మదుని
ధారుణిలోనసక్తి గలవాని నవాంగనకామకుని
పరసతి పరధనమపహరించగల పాపినికుత్సితుని
పరులనునిందలొనర్చుచు బ్రతికెడిపరశుకిరాతకుని
చూచుచు నేనికనిర్వహింపనని తోచెనునామదికి
కీచకాధముహతము చేయుముయిక యోచనలేమిటికి
చక్కగవినుమిక సింహానిక్రిముని జంపనైతివేని
నిక్కముగా నురిబెట్టుకనయినా నీళ్ళబడియైనా
వత్సనాభి విషముతినైనా వహ్నిచేరయినా
పసపడిగారజముచేతనైనా నేయౌషధమునయినా
నిజముగనేనికముందొరగుదు నీపాదముపైనా
గంబిజగా కలంపాత్ములు నన్నియుంచిచీకాకుపరచినారు
ఎంతవేడినాగాని పల్కదియేలుభీమసేనా
ఇంతపరిభవము నొందింపగను నేనెట్లునిర్వహింతు
ఇకనీనగరజనంబులు నవ్వక నేకృతమున నుందు
అకటా ధేనువగిరిగోపాలుని కయినకథగాదా

వ॥ అనియిట్లు విలపించుచున్న ద్రౌపదిగాంచిమనంబునకరుణయు క్రోధావేశంబు ముప్పిరిగొనుచుండి వెలవెలబోవుచు చిరునవ్వునవ్వి భీమసేనుండిట్లనియె

రాగం-ఝంఝూటి-ఆదితాళం

తరుణీమనకదితరుణముగాదని యోచనచెయియాలత్వరపడుటది మేలా॥
త॥ లంపటకోర్కెనని లావువాడవని తెంపుకీచకుని జంపమంటివిగాని॥త॥పా
టిగాదురాయని పాండవాగ్రజుని మాటవచ్చినా వానగీటడగించనే॥ త॥
కువలయనేత్రివి కనూడగారణముచు వివశితనొందునొందుచునూ వేరవునూ॥
త॥ ధరను ధేనుగిరి ధాముడైహరికరుణ లేకసరిభోదిగానారాదెమది॥తరు॥

వ॥ హోమవానిన్నడుగడుపరటనవిగతపుణ్యుండగు మృగరాజవిక్రముం
డు తెగుటకుమిగులవగల బొగలవలదుమాటలుచాటింపకవిద్యువుమనిగంధవ

పాత్నుఁబొందయి యిందువదన దండంబునకుం బువ్వారుందలంచి మంథసంభాషణంబుల నిట్లనియె. కథ.

విపరమ వృత్తాంతగ చెప్పెదవినునే విన్నతెరంగొకటి
చపనుసీవాంచను లోబడియును సైరంధ్ర్యాతియు నెదుకన్యా
కామునియిడుముల బడ్డవిధంబును ధారునికే తెలుసు
రామునితోడ నరణ్యవాసమున రాక్షసకృత్యమున
యేమియుదోచగ పరితపించెనండి భూమిజనయమున్నా
గొనకొనికుంభకు వలలోచిక్కియు యారదుర్దనములో
పనిబడిలోపమాద్రయునలజాదు పాగుగారెనున్నా
నలరాజేంద్రుని వెంకానలకు నగుగుచెందియుందు
యిలనుచుపాద్భుత దుర్దశవారధి యీనలేదెదమయంతి
అట్టివారు పడరానికష్టములు ననుభవించి యోర్చి
పట్టుగధరలో కీర్తినొందె సౌభాగ్యవతులుగారె
ద్రౌపతివినుసీ పటులసాహసముల తొందరింతమూని
ఆపదనోర్చిన నిజముగసంపద లనుభవించగలరూ
యిలగలధేనునగేశుని నల్కృప గలిగినప్పుడు బాగా
ఖలులుదుర్మధులనంగరినపుడు కాలునిపురమునకూ

వ॥ ఓచంద్రవదనా మున్ను నిన్ను వ్యభిచారివిధంబున సభామంటపంబునకీడ్చి అభాసుచేసిన దుర్యోధనదుశ్శాసన కర్ణశకుని సైంధవ ప్రముఖంబుగ దుష్టలోకంబును స్పష్టంబుగా కాలాదిష్టాతయగు అంతకుని పురభేదనంబుకనుపును నంతకు మదీయాంతరంగంబు చింతాభరభంగంబున నవమానమందమగ్నంబును నయి వేగిరపడుచున్నయది ధృతరాష్ట్రులకు కారణంబజ్ఞాతవాసంబది భంగంబగునని తాళిబలుని బరిమార్పుటకు సంశయించితి కాలోచితంబగు నొక్కసదుపాయంబుగలదు చెలిచెపవినుమని పాంచాలితో భీమసేనుండు మరియు నిట్లనియె.

రాగం - ముఖారి - అటతాళము

కూలదన్నెద చూడవేకీచకాధముని॥ప॥ జాలగనేనిన్ను కొలువేళ ముదాల్చి కూలిపానపు కోరుదూ పాలతిరోనీవు యేలయీచలమింక నేసి పాలదాననటంబిలిచియు బాలికామణివాని నాటకశాలలో కట్టుకోడితెచ్చిన॥కూ॥ అంగనమణివినవె సంగరములవాని పొంగానిగించెదను సంగతి గాను రంగునగసజ్ఞాతమునకె భంగమును లేకుండ నరుంబునరుంగబడితిని తను తెల్పురుపినంగ జేసినదయిట్లుకేసెదొ॥ప॥ యింక॥ సంశయములనిపుడా

సింహబలునిమర్కా నగించెదను మగువరసీవుజంకనూ ధరధేనుగిరిపురిశౌరి
నే నేనమ్మియుండవల వెఱకట చలమూర్త్యకవితనంకిలముగానియా శిక్షు)
మొ॥కూల॥

వ. కరువలికొమరుం డిట్లుపలుకఁగ విని తరుణీమణియగు పాంచాలి ధరణీవరనందనడెందంబున పరమానందమునొందుచు మందస్మితసుందర వదనారవిందయై సందేహించక తొందరపడి మాదభాగ్యుండగు గంధగజవైరి విక్రమునిరండెడంచిన సుందరాంతలంబున బడగూల్చుమని వదిమిడి యడుగులు కొరగినపడిన తలమ్మని తడయక భీమసేనుం డిట్లనియె॥

గీ॥ పాటలాడఁగవినవలెంగ మాటలేల। దిక్కులంబునని నేర్పు తేటపడఁగ। దర్పధాందనిశ్చకు తోడితెమ్ము। ధేనుగిరిశౌరికరుణచే నేను ద్రుంతు॥

వ॥ ఇట్లు కలికిన నవసరంబున ద్రుపదరాజసుతపరిభవంబునకుదుః ఖమునకుఁగలిగి అపరిమితంబుగా వేడినిట్టూర్పులు ఉబ్బిబాడమెనఁగ పాంచాలసుతనాదరించగా ప్రాక్సతిమోదమున అంచితంబుగాకుండుమనుచు నవధరించెననఁగ తరుణివగపుగని నిగరపోవుగని తారలస్నవిరసె కథ.

గరితకన్నులమ్ముస్నోబగసంగెననికమలము చెల్వారె॰ కొమ్మనుమీర పరిహాస్యముచేయుటకోర్వజాలమనుచు। తమ్ములమీదికి తుమ్మెదమూక లుజమ్మరేగెననఁగ । యింతిద్రవుపతికిచింతదీర్పజని ధ్వాంతమునడుకన్య । కాంతుకొచ్చిననికేచిగురాతతమంతటజేసినవగ। ద్రుపిమతులగు చక్రవాకములభాగ్యరాసియునఁగ। శ్రీభూనలక్ష్మీకితసగ్రహములఁగలదీపకళ్లయన గ। ప్రభుడనంతుడెపుడెగరవేయు పూలబంతిమేమునఁగ । భువివెలుంగన వసారమిత్రుడు పూర్వమహీధ్రముపయి। నవరాగాంబడయించి ధవళకుచులప్రకాశించె । అసమయంబున భీముడుద్రౌపతి యచ్చోటబాసి। వాసిగతనుపకిరిగిధేనువాగేశునిమదిదలచి॥

వ॥ ఇట్లు సూర్యోదయంబగుట సమయకరిణీయంబులు వేగిరంబు ననదపి చిడిముడిపాటున సింహబలుండెప్పుడు॥ కథ

పట్టుదట్టూలాలంబితములు నీటుగఁగట్టిసింహబలుడు । నట్టనక లకిరీటముశిరమున బెట్టిమోదమునను । తోలకరిమెరుపును బోలఁగ దొడిగెను కల్కితురాయొకటి । బలుపుతాళములఁగట్టి బిగించెను ములులప్రబలగను । తారిచంద్రహారాదులు శిరమునధీరతతోవంచి । బాలించునవరత్నడాకాలపు నాదుకలనుదొడగి । కడువడినిట్లుఘలంకృతుడునై కంఠీరవబలుడు । తడయక లేచియు దుర్పదాత్మజవైదగి లిపద్రిత్తమున। చక్కరవిల్లుసుశరపంజరదిక్కుల్లడీలుచు అక్కగారసౌధాం

తరంబునకు చక్కఁగఁ జనుదెంచి। అక్కడనక్కడఁ జూచుచు ద్రౌపది నొక్కడ
చూడఁగాంచి। టక్కులాడియిది యొక్కతె వాచ్చైజిక్కినట్టులైతె। నిక్కముగా
నాయీనుధిరవాగ లెక్కడదని తెరచు। మక్కువతో దాని మోహాని కాటువడ
నొక్కివిడచెననుచు। చక్కరబొమ్మనుబట్టఁగ సమయమునుదెక్కడానటంచు।
గ్రుక్కలుమింగుచు సింహవిక్రముడు మిక్కిలి మోహానమున। యక్కడనుండి
యునరోత్తరాయునివలు దిక్కులుజూచుచును। దిక్కులవానికి తోడ కీచకుడ
క్కడుండువేలా। తన్వీమణి పాంచాలభూపరుని దన యువానిజూచి। కోరు
ణమిదేలని భీముని మాటలు దలచి యుంచుపదన। కుచ్చితాత్ముడగు కీచ
కాధముని గోరిన టులడోచ। అచ్చట తానని చేయువిధంబున అటుయిటు
దిరుగుచును, విచ్చలవిడిగా దనుగోకీచకు డచ్చెరువాడుచున। పచ్చవి
ల్తునదిదంబున వారికి పిచ్చలించగాను। పచ్చదమీదను ఇన్నతో యేమో
ముచ్చటాడననగా। ఎచ్చుగగుల్పుచు లేని నయ్యారము దెచ్చుగ తరళాత్మ
మచ్చికతో నలుగత్తియొకరు... మాటాడనిదాతి। ఉప్పరయొంగిలి వ
ల్కుబల్కె కీచకుందానిఁగనుచు। హేలావతికననడక చన్నొడారు లెరుగ
సట్టి కొమ్మ। కాలిమెట్టెలొం డాంటిదగినియు ఘల్లున మ్రోగించె। నాతి
పదంబులు తద్ధిమిధియున నటన కూడదాడగ। గీతముప లె మాటాడుచుద
ట్టైను చేతులు తాళము గ। పదతిరియొడలును విరుచుకొనుచు వేదపాటలు
పాడుచును। కడుపడి దొడ్డకుచంబుల భరమైననడుముచు ద్రిప్పుచును।
మానినిమణివాం సోత్తరీయముచు మానకతొలగించి। లేనివికారముదె
చ్చుటకుల్కుచులే నవ్వునవ్వుచూను। నాటిచెంతకింతంత జేరదని వాసికన్ను
లార్చి। చానవాసికో తెల్ల చిన్నగనినరగుచ కీచకుడు। తద్దయుమునమున
ద్రుపదరాజసుతి తరణ నూహించి। ముద్దుగున్న నాయుంమునచాలా మో
హామొందుననుచు। కమ్మవిల్తునిశరము లవారికి సొమ్మసిల్లువాడు। దిందు
రమంతయు దెలిసిమనంబు యుమ్మలికముగదరా। ద్రుపదరాజసుత నపుడు
కనుంగొని తొందరపడు పాటునను। చపల చిత్తుడగు కీచకాధముడు దాని
కనిట్లనియె। కాంతామణి మునుగాప నెంగిటి కలహానూ రెమునకు। పంత
గించి కొనరింతకీనవమారంతులు శేసితివి। దంతిగమనసీపాదాబ్జంబులు ని
రంతరమును దెలిసి। అంతరంగమున నంతసమలర ననంతసౌఖ్య ముల
తో। స్వాంతజకేళిలో భ్రాంతిదీరనిను గాంచుననుచుయుంటి। యుంత
మాత్రమినుమంతకరుణలేదేమి సీయువాడ। వింతలాడి సీవింతటైనవా లం
తు బాగదెలిసి। పంతమాసమది భ్రాంతిగలిగినను కాంతునిగా తేలి। కంతు
నిపంత మడంచినన్ను దయగాంచితె సీకిపుడు। అంతులేని సౌభాగ్య మిచ్చ
గల దెంతని దెల్పెదనూ। ఈనగరంబున మానసులెల్లను సీనివ దాసీలు।

చానరో యీధరయానవవతి సుతులేనిను గొలిచెదరు । అట్టిమానసమున నీ
వుసన్నుచే పట్టినట్టులైతే।పట్టపురాణిగనిన్ను గొలుతురిదిగట్టిమాటనమ్ము।
ధారుణీదవులకెల్ల ధవుడనై వరనువరిగినాను। కూరవర్యాదను మేరుధీరుడ
ను కూరుడనే కొమ్మ।నారీమణియీరాష్ట్రమునాయది కారముగాదటనె ।
కూరిమితోదుల విరటుడు రాజని పేరు పేరుమాత్రమేను । యెల్లరాజ్యభా
రంబు నాదగుట తెల్లమయుంగవలె।పల్లవపాణిరో నిన్నటికృత్యము వల్లదె
లియలేదా। ఇందునిబానసభలో నినుసీడ్చి తన్నునపుడు। అందరుంతియు
దిసీతిగాదనుచు మదలించిరటవే । మందగమన నామాట కెదురులేదెందు
కు యీభ్రమలూ । మలయుచు నందరు తమలోతాము మన్ననుయిదిగా
ని। తలలూపెత్తి ననుజూడగ వెరచితి తలిరుబోణివినదె । పతియులునీకు
లేవురుగలరని భయమెవడితివినన్ను । కలభగమన నాచారికిమాకొనిగలగ
రేనిప్రియులు। యెంతటివారో నీమనోహరులేమోవనియుంటి। యింతగన
ను నెదిరించినందు కాయంతు బాగదెలిసి । కర్పూరగంధిరో వతులచాడక
ద గంటనింకమీద। చొప్పుగనన్నిటు గూడకున్ననీ గొప్పదర్పదికను। చె
ప్పినట్టువిని వచ్చితివట్టపు కుప్పగనేలెదను। తప్పనిమాటకు బలాత్కార
ముగ కొప్పుబట్టియీడ్చి। తిప్పలుబెట్టగ మానసింకనా నిప్పాదద్ధముగను ।
తప్పదనుచు మృగరాజవిక్రముడు దర్పమొప్ప లేచి । తనిబడిజంకకవచ్చి
నగనుగొని పాండుసుతుల భార్య।మనమున మారుతనూనుడు బల్కిన మా
ర్గమునూహించి। యిందువదన చిరునవ్వునవ్వుచును మందహాసముననూ ।
నందియు మెమో ద్రోచినటుల భ్రమజెందిన చందమున । అంతరంగము
న సింహబలునకిది యంత్యకాలమనుచు। అంతరాత్ముడగు ధేనునాగేశుని
ఆత్మను దలపోసి।

వ। అప్పుడాచపలచిత్తుండా క్రామితమోహావేశంబున ద్రుపదరాజ
నందనం గాగలింపవచ్చినం గని కపటంబున కిట్లనియె।

రాగం - యదుకులకాంభోజి - ఆదితాళము.

ఆటాడించేనీ వటులానే ఈరాత్రినాటకశాలకు రారానమ్మకోరా।
వీధిలోజనమంత పాటుకూరకున్నపూటనూగనుకొంచి। పొద్దుపోయినవేళ।
రారా। నమ్ము। వుత్తరమొదలగు నుత్తమకన్యలు నృత్తగీతములభ్యసించి
పాకేతెంచి। అంగనారియిండ్లలో నత్తుగాభుజించి నిత్తునిదురపోయి గాత్తా
రుచనికేగిరా। నమ్ము। ముందుగా నేనాట్యమందరమునకేగి యందురాన
తించుతొందారపడకానీవందామగానీతీయందుమోదామునకందర్పకే
ళి।రా।నమ్ము।సంకోచములనేనింకానిదాననయితిరామిచటసల్పకింకామానీ
భేషైకేతుగానియాడిపెంకటాచలమాత్యవినుతిని సాక్షిగా। రా।నమ్ము।

వ॥ ముద్దియలకు నాట్యంబు గఱపునట్టి మిద్దియు కేనే తెంచియున్నదాని మురియునట్టి పూలపాన్పునందవుదలదీర్చి కొంతసేపు అచ్చటయుండెను ప్రొద్దుపోయి జనులంతా నిదురసలుపు సమయంబున గ్రక్కున లేచి సద్దుగా యుకచనుదెంచిన మధురపానంబు జేసి మదనకదనంబున హృదయాసురం జనంబాదవ సంతాపంబు తీర్చుకొని సంతుష్టాంత రంగుడవయి సంతసంబున చెలంగువాడయివగుదు నిమ్మాట వదలక నీవొక్కరుండవా చక్కటి జరుగుజేరమని గ్రక్కున నవ్వినచక్కర బొమ్మయగనియుదినీకుదక్కగదా యని మిక్కుటంబగు సంతోషంబున గ్రక్కున కీచకుండట్లనియె॥

గీ॥ సంతసంబాయె నీమాటననసిజాత్మ॥ యింత ప్రొద్దుకుదయవచ్చు యింతినీకు॥ యిష్టమగునట్టి నీకయ్యా కేమవచ్చు । మరునిబారిజయించెద మధుర వాణి॥

వ॥ వొగడరాజవదన నేడురజనీసమయంబున ప్రజలు తృప్తి జెందిన పిదప నిజముగావచ్చెద నచ్చటమచ్చికతోయుండు వెచ్చరిక చేయుచుయిది నిశ్చయంబైనదా యని కుచ్చితాత్ముండగు కీచకుండు తన నిజమందిరం బునకుం జని తదనంతరంబా.

కథ.

బామామణిపాంచాల రాజసుత భీముని రాకదకరిగి॥ ప్రేమతోయి ట్లనిపల్కె దొడంగను సామిరారినిజాడి । పీకవర్యనిను నాదుకొరతను తీర్చ వచ్చినాను । వారసీదు కొరతదీర్చుమిక మాదితవగతనయా । తప్పక నీవిక నూతుసౌంద్యము లేదవు శాయకవినా॥ అబలు డిట్లనిపల్కె దొడంగెను అని లతనాథపుదూ॥ పాటలాడరి కనుమాట లేమిటికి పాపని కీచకుని॥ పాటింప గ నిలగూల్చె దనికనేవేటుగనుం గొనుము॥ నన్నుయిదుగ వలదన్నిటికి నే నన్న ప్రతినదీతుణా॥ అనిచుదునేడాడిన ముచ్చట లన్ని దెల్పుమబలా॥ అచ్చా రువందుచునన్ను నీవునని మెచ్చునట్లు జేతు । దెచ్చెర దెల్పుమటన్న జూచి పాంచాలి యిట్టులనియె॥ పవనతనూభవ నేను సుధేష్ణకు పనులు శేయుచో శ । నవరణగానరు దెంచి కీచకుడు చక్కగ ననుపిలిచి । మక్కువతోతా మటంచనగావిని మబ్బుతనంబున నూ । చుక్కములోపల పులుగు చందమున గ జిక్కితినే నీకు । యుక్కడదాన నుపాయము లేదిక దక్కనవదనేలా । చక్కగ యిష్టముదీర్చుకొనుమునను సంగనమునగూడి॥ రాత్రికి నాట్యశా లకురమ్మని రాజసమునబలుక॥ అత్రపడుచు వాడటులన వచ్చెద నముచు నన్ను మెచ్చి । నిక్కముగదాయని పలువిధములనిలచినిలచియడిగి॥ గ్రక్కు నన పరిగెను రాత్రికిని జముకంటీరవబలుడూ॥ వాడుమాటలు నాటకశాలకు

వచ్చెదనని పలికి। వేడుకగా జనుదెంచినవిప్పుడు వేగముతా లేచి । మనము నధేనువ గొందము రాతిని మరువక దలచుచునూ। నినుచేరగ వచ్చితి నింతయు నిక్కముని లలనయా॥

వ॥ అనిన భీమసేనుం డిట్లనియె॥

సీ॥ రామ్మరో నేమాటనమ్మి కీచకుడు తా జనుదెంచు మాటలు నత్యమైతె పులివాతబడిపీను బోవు సాశాని నేవిడిపించి పుచ్చగా వింతలాడి। చలగపహ్నాని బమశీలభంగము చందమే పదపడి వానునా బారిబడితె । పిల్లి॥ జిక్కిన పికిము సాహ్యముగదా అక్కటిలుడు నాకు జిక్కనేని॥

గీ॥ కట్టరయి వాడు నా చేత గట్టుబడిన। ఘనముకట్టిన మందుకంట గదిగా దామారమున వాడునాకంటబడోచనే। కాకమును బట్టుపాళువ కరణిగాదా॥

వ॥ ఓనారీమణి ఆక్రూరాత్ముండు నా బారిబడెనే పిదాయిసిరజంభయి హాత్యాదుల ద్ధగించిన పురహామనోహరుండు ప్రమథగణాంబులు సన్ననిఅలలు పారావారంబు లింకిననుపురహామనోహరుండు ప్రమథగణంబులు చన్న అమరేంద్రాదిదివిజులు మూర్ఛిన్ననుని లువరింపికలుపాత్ముదగుకలభారివిక్రములిలయిభంబొలియించెదనుగాని విడునాదతియని సమీరనందన్ను పల్కిన ప్రమోదంబునొందుచు పాంచాలిసంచలిసిజ స్వాంతయై యిట్లనియె॥

కథ.

ఓపగల్గితే యాయాపని జేయుము భూపాలునిలలనయా। యేపు మీరి ముసిచూపులుచూచితె యాపదగల్గినను। ద్రౌపది యింతకు దెచ్చెననుచు ననితప్పగ బలుకుదురూ। బాకరాని యాగూడవర్తనకు భంగముగల్గిననూ। నిక్కముగానీయున్నయుత్తములు నిందెయొనర్చెదరూ। చిక్కియు తాలలిగించుటకంటే చని యొక్కరించినమేలూ। ముందు వెనుక రోచించి చేయుమటు తొందరరపడవలదూ। మందరధరుడగు ధేనునాగేశు మహిమ మెట్లుగలదో॥

వ॥ అనిపలికిన ద్రుపదాత్మజ గనుంగొనుచుండ పవరి మితంబుగా రొదలు పిత్యంభించి విపులంబగు వల్లనరచితుపిలస్వాంతుడగు కీచకాధముం డిప్పుడు నాచారి నిల్పనేని నిమిష మాత్రంబున సముఖంపజేసిన మరియు భంగంబెగాకుండు నటుచంపునోపుదు నయినను యారాత్రికి వానిం గూల్చుట నిశ్చయంబని చెల్పి మారుతాత్మజుండు మహానసగృహంబున కేతెంచె తదనంతరంబా॥

కథ.

హారిబలుడప్పుడా పాండునుకోదలి యుందలిమోహముని। పరితాపంబు నబాగలుచుమనము దరుగనిదుఃఖమున। పరితాపంబులను వంచన చేయుటకు గునజనుదెంచి। యొరులెరుగని యే కాంతస్థలమున నొంటిగ గూర్చుండి। వారుగు

పడుచు కందర్పజ్వరగోచరుడై కీచకుఁడూ। తెరుగు దోచకమతనమదిని ట్లనిపరిత పించదొడఁగె। వదలక ద్రౌపదిమేని రుచిరలావణ్యము నొందుచును। పదముల మణిమయ భూషణములు పగచక్కఁగదలపోసి। మొత్తవయి నరిస్వాంగిమాటకు చిత్తంబునదలచి। చిత్తజాశరములనాతి చూపులనుచెప్పి చెప్పివలచి। మదతి పయ్యారము సహజతిభ్రియించుచద లోకగిలించి। మదగజ గామినీదర నవ్వునదు కల్పవృక్షమంబున దలచి। పలువిధములఁ యిటుదలచితదేచినే బ్రతుక జాలననుచు। అలయును సొలయుచు నెగడబడుచు నాకష్టముగ మతుచు। పొలుపగ రాత్రి నయినాదానిని నేపొందకుండునేని। చలమున మారుని శరముల శాలిచూపుబిజము,నాకు। అబలా నదయింతగ రమ్మని రాకయుండునేమో। ప్రాకటబలులగు దానిపతులున్న కట్టిపధించెదరో।ఈ దలి నన్నిటు మానుపటివలెనే త్రోచివల్లునేమో। తోచలేదు ననురమ్మని నూతిలో ద్రోయుచున్నదేమో। సరసిజాక్షి నన్నించివసంబడిదలప నున్నదేమో। మరియుచుమొల్లఁగ రమ్మనినన్నిటు మోసగించునేమో।హేతువ దెలియదిదేమియాటలిలపోతలు యేమిటివి-భ్రాంతిగ దన్నువరింపనున్న నాళితభానువదన- పాటలగందికినాపై మక్కువ పట్టలరముగాదు - నాటకశాలలోవచ్చి యుంతరి పాటుగననుగూడి - వొప్పగయున్నది యాడిన మాటలు దప్పకుతెరలాక్షి - యిప్పటికినే ప్రాణ్ము గ్రుంకుదాక నెవ్వాదుజూచెదను- గడియయు గండయి తోచుయుంతని గడుపునుకాలమును-కడు మోదముతోసింధురగామిని టటక చేరుటెపుడో - కలువకంటిదానిసకిగియారగ కవుగలింపు టెపుడో-అలరుజోణితోమదశాస్త్రమరియాడ బెనగుటెపుడో- అలవిల్తుపి హుంకారమడచునుగెలుచు టెపుడోయునను - పలువిధములదలపోయుచుకీచకుడలమాట జెందుచును। నిలచిన చోటును స్థిరముగ లినశాల్ నిలువకదిరుగుచుచు-ఖలుడు కీచకుడు వంటశాలకు గ్రక్కన జనుదెంచి- ధరవాళిడి యుమునమనోవికారము మరిమరిదాచనను - సరగునతా భుజియింపనన్నమునై నగాయొసపుడు। మంచినీరుదానింద వాయునపుంచశరుని మహిమ - చంచలాక్షిపై మోహా వేశమునచాలగ సిభుడించి- చాలగలేచి మదన జ్వరంబు దూలుచు కీచకుడు- బాలామణి ననువరవుల వార్థి నేలద్రోచ నను చు - మానిని పదము నంతకంతకతి యాత్రగదోచగను- తానటు నిల్వక వేగను దీర్ఘోద్వాస్యవసముజేర సరసీతటంబున చేరెను దేహము చల్లిపడునటంచు - విరుల పరాగము తరువలిలీవగ వివశత నొందుచును- మరువిరి శరముల ఛల్లువల గొనిమరిమరి వగచుచును-హరిలలుడిచ్చట నిల్వ రాదనుచునతిరయమునలే

చ- వేడికోర్వఁజని గొప్పభూజము నీడల నిలుచుచును - వాడి చదగావఁగ చుచు చిల్కల దారిఁగనుంగొనుచు- తుమ్మెద గుంపులు జమ్మికేఁగి తలఁ మ్మని గూయఁగను- కమ్మని విల్తుఁడు పూవుమ్మ శరములు గ్రుమ్మఁగ జొఁగడిన నూఁదా వ్యాకూలమొందుచు కోకిల మూకలకూతలాలకించి - గాఁడుపరచ సిరులు గులవనముకు రాకయుండఁదనుచు- పరగున తన శృంగార కేళికా భావనంబున కేగి- పరమ్మృదుతల్పము మీఁద కీచకుఁడు వారకగుయి లేచి - అ టుయిటు చూచుచు కీచకాధముఁడు అరాటంబునను - కుటిలకుంతలిటు రమ్మని పిలుచుచు కౌఁగిటి ముద్దీయుమనుచును - ఓయబాల యిటు పవ్వళిం చు మని పొలఁగి నడిగికొనుచు - కాయ బాజవలు మాన్పరమ్మనును కవు గలించమనుచు - కత్తళంబు నదలించుక వాదటు కవుఁగలించిపోఁగ।

చిత్తభయములుగానుండియు ద్రౌపతిపత్తరిగానక నూ
కన్నులవిల్తుని వికారమువినయుని మనమునదలచుచును
వనజనేత్రి సైరంధ్రియేలయిటువచ్చునునాకడను
యిలుదునిశ్చిమహేంద్రము మరుగునకేసమయమునాను
కమ్మనివిల్తునినేజయింతునని నెమ్మదిమరియుగనూ
యిమ్మెయిపడకటరంబున పరితాపంబునకీచకుడు
అమ్మకెల్ల నేనిర్వహించనని విడలుసమయమునను
తమ్మికోలంకులసారసమ్ములొక్కక్కమాటిముకులించె
ఘుమ్మఘుమ్మనుచుఅళుల మొత్తములు గుహాల్ ప్రవేశించె
దిమ్మరిజకువలంతటలేవగ దివసకరుడుగ్రుంకె
రాశిరిగ్స్ంకగానంధ్యారాగము దోచెనులోకమున
కేదరిమార్గంనానసమయంబును కెంపుమెరసియుండ
చుక్కలన్నియునుతోదతోదతలజూప దోడగెనపుడు
అక్కజంబుగామనుపుదించు విలు యెక్కు బెట్టినిలచి
చక్రవాకములయిక్కలు రోయగసాగునట్టి వేళ
చొక్కముగభూభాగమెల్ల పెంపెక్కనట్టి వేళ
కుక్కుటంబులును గూళ్ళకేగెను కోకిలలరగను
వెలదులంతతమయిండ్లలో దివిటులు వెలతిజేసిరపుడు
లోలుపుగధేనువాగేకుంపాడుచు భుజయించినజనులు

వ॥ అంత కదంబడిబంధురంబగువంధకారంబున వెడలురటపౌరజనంబుల మనంబులలరసమయంబగుచుండునట్టి మొదవ్వ కోదరియగు పాంచాలిప్పుడో

ధరునికడకుంజని సమయంబాయ నాట్యశాలకునరుగుమనినవ్వుచూ

గీ॥ అతడు పెండ్లికి పిలచినయట్లు। వివేకహృదయుండై తలచకే హితముచేసి।
ద్రుపదనందనజూచినాతో ననీవు। నల్ల నంతంత నరుగు మన్ననిన॥

కథ.

అప్పుడుభీముడు వెడలె సుజనముల కగుపడరాకుండా
వాప్పినముగాసహా కేర్పగపదుగులు చప్పుడుచేయగనూ
మెల్ల మెల్లగానడకలువగుచుచు కల్లరితనమునను
సలలితంబుగా పాండునికోడలు సాగివెంటరాగ
పవనతనూజుడు నాట్యమంటపము పరగ జేరబోయి
అవిరళమగునొక తావునతల్పము నమరిసించియుంచె
ద్వాంతగారిగుడ్యకుట్టిమా స్తంభరూపమైన
అంతరాళము నందుభీముడు నుయాజ్ఞ సేయనపుడు
వసవడివిరటుని నంపనలాడెడి నాట్యరంగమునను
ముసముతో నిసువురు కొంగసేవచ్చట ముప్పేటాగను ం
అనిలనందనుడు బల్కె నవ్వరి ా వగుగుదెంచునింక
వనితనీవునా బాహుబలంబు ... టకునీవు
అనతిదూరమునను ఉండుమటంచని యాజ్ఞయొసంగినంత
ద్రుపదతనయయు కమాటునదారయు ... ంగిచూచుచున్న
అప్పుడు వృకోదరుతల్పంబున మసగుసకీచకుడు
జవ్వాదియు పన్నీరుగంధముల చాలకమైనాది
సకలాభరణ విభూషితాంగుడై సంతసమలరగను
వికచహృదయుడై కీచకాధముడు వేగిరపాటునను
చాలగమధ్యము ద్రావిసొక్కుచును సోలుచు నిలువెడలె
కాలకర్ణగతి గానలేక ... ంటీరవబలుడు
సింగముగుహజొచ్చునట్టు మాతంగిమిచందమున
సంగతెలియంగక నాడటనాటక శాలజొచ్చియును
శాంతధైర్యము బాహుగర్వఘన సంగమసాంద్రముడై
సంతసమలరగ నాట్యమంటపాభ్యంతరమున జొచ్చి
శంకలేకవలలాంకుడున్న పర్యంకమనిలకేగి
సంకోచింపక సెచ్చరింపుచు సామజారిబలుడు

చాలగనుబ్బుచు గేలను చిరిపాలివాడననుచు
బాలామణి యరుదెంచినాడ నన్నేలుకోవె యనుచు
నంతిగమనరో నిద్దురలెమ్మిక తాళలేనటంచు
చెంతవసింపగ నోయులేదువినుమంతజనగుమనుచు
భుజముపట్టి కదలింపుచులెమ్మిక ప్రొద్దుబోయెననగ
గజిబిజిపాటునిటు వట్టినగనుగొని కనువలినంత
దిట్టమైనకోపానవచ్చిడగతా నేసిమించుకొని
గుట్టుగవినగ లెవినిపాటు యిట్టిదోయనినిలచి
అట్టిటుకనలక యున్నమహాబల సట్టునెగించి కను
యెట్టకేలకా సింహాబలుడుచను బట్టగనిమ్మనుచు
తట్టిలేపివరితాపమింకనే సట్టచాలననుచు
మట్టుమీరధరధేనుగిరిహరి మహిమతెలియలేక॥

వ॥ మఱియునమ్మిత భ్రాంతకవిక్రముండు చిత్తజన్నని నేతమ్మివిరి గోలలమొత్తంపుజల్లుల పెల్లున చిత్తంబుపరియత్తరపాటునఅమ్మత్త కాశినినాత్తిలెమ్మనుచు మెత్తనిమాటల నిట్లనియె

రాగం - యదుకులకాంభోది - యేకతాళము

పలుకవేటికే బల్కులాడినాకో పలుకవేటికే- అలుకలు నినాపై కలికినన్ను బ్రోవ॥ పల॥ తామసించిదాని తప్పుగాయెంచుట ప్రేమవేదాని బింకమేమొకాని॥ పల॥ సుదతులతనిజూచి వగలనన్ను బ్రోచి కదలి నచ్చిడాచి తిరుగోతప్పుగాచి॥ పలు॥ యిలపదేనుశైల నిలయునిట్లుబాల నలచుచున్నచాల నగవుగాదుయాల। పలు॥

వ॥ ఇట్లు వినయమున బతిమాలుచు కులలేని తమకంబునదించ అది నాప్రతిపలుకు లేమనమగనియెగంగక చినకాధముండు మరియు నిట్లనియె

కథ.

దయతోచన్నగ నలువమూసికొని తడయకసైరంధ్రీ
నయముకీచక తెచ్చితినిదిగో ప్రియమగువస్తువులు
గుమగుమతావులు గ్రుమ్మనుకల్పము కొరియలదుకొమ్మ
రమణీయంబగు కస్తురితిలకము నలదిదీర్చగదే

నన్ను వరించిన సుందరులందరు నదరులిచ్చినట్టి
బన్నసరంబులు పండుఫలాదులు సరగున గయికొనుమా
పచ్చిపోకలను పండుటాకులును పరిమళ ద్రవ్యములు
పచ్చకర్పూరము జాజికాయ జాపత్రి యాలకులును
పచ్చికొబ్బరయు చల్వపురశ్యవాసలు అచ్చమయిన కాచు
దెచ్చితినిదిగో గయికొని నిసన్ని మెచ్చుము తరళాక్షి
తరుణిరో వినునా రూపము జూచిన తరలాక్షులు ధరలో
యెరులను జూడగ నొల్లరు నాపై మరిగిన చిత్తమున
నావివేకము నాదుసాహసము నరుకని మెచ్చుచును
యెవిధమునను విడచి తరంతురు యింతులు విరహాగ్ని
వారుసుందరము నాదువిలాసమును భ్రమసి చెలులు
కాదని వలపుల వారిదిబడియు [illegible] తేయుదురబలా
కరముగుదుగ నాకౌగిట మెలగను సాంత్రాముఖులను
తరిగినన్ను విడనాడుము నిని శరముల బట్టుగునా
సింధురగమనా నామృదుభాషలు చిత్రములరిపించా
పొందుమాని నీజనులాలకల్ల గంధము లేకున్నా
నాదుపరాక్రమ నాదయ ధేనము నాదుబాహుబలము
నాదుదర్పమును నాదగుధయిర్యము నాదుభాగ్యమహిమ
నాదుప్రలష్టయు నాదువున్నతము నాదుకీర్తిధనము
నాదుసుందరము నాదుగాంభీర్యము నాదుయలంకృతియు
నాదుభూషణాల్ నాదువస్త్రములు నాదగుభాగ్యములు
నాదు వేషమును నాదుభాషలును నాదుభషణమును
మగువరో నాతగు లక్షణములు యే మగవారికిగలవే
జగతిలోన సుపొడగాంచిన యింతులు చెలగివరించెదరు
ఇంతతడవు మాటాడక ; మన సెట్లు సల్పినావె
యింతకు తన మతనివుకానియే యింతులో ర్వగలరా
కంబుకంటిరో మాటలేమిటకి కాలహరణమాయె
బింబాధరమటు నొక్కనియ్యవె బిసరుహదళనయన
అని యీవిధమున బల్కుచు కీచకుడనిల జుపైకొనుచు
స్థనముల బట్టగ భీముని వత్తు స్తలమట్టుబునుకుచును

కుంభినివగిదిగనున్న దివతు విజృంభణ మేమనుచు
అంభోరుహాముఖి వల్కవునీకుచ కుంభము లేదనుచూ
ప్రౌఢసుందరికి సిగ్గుయేలనే పలుకవనుచు బాహా
గాఢంబుగ నిట్లు కౌగలించుటకు గమకించినజూచి
పారవారగ విభీరఘోరతర వీరావేశమున
మారుతనూజుడు క్రూరాత్మునితో మాటలాడెనపుడు
అనలెదూరమున నున్నద్రుపద రాజాత్మజవినుచుండా
ననిబకిభీముడు కీచకాధముని వినుమని యిట్లనియె
నిన్ను నీవుకొనియాడుచుండినది నీకెకాదనీకు
తన్నుతానె భూషించి మెచ్చుకొని యున్నఫలం బేమి
పన్నగినాపరి యూరదానినెటు ఒకయానచ్చునీకు
మన్మథయుమంబున దెలియగోరుచును మాటలాడినావు
నాయుంకలిప్పుడు నీవశాత్వెనే నీయాడుదియైట్లగునో
బాయకకౌగిట జిక్కితె యేమి యుపాయముగునోనీకు
నాతో పొందిన వెంటియునికోక నా గోరిలెవ్వు
ఆ దిటున నీమోహతాపము చేని జూడలే
అనుమానింపగ నేటకినాకడ అనుభవింతురమ్మ
వనరుహబాణుని కేళీలోపునమునను నిపుణయిరమ్మూ
మానక ఝరాగల బల్కుచు మారుతి సూనుడప్పుడు లేచి
ధేనువకొండెము రారిసితన మానసమునదలచి॥

వ॥ అప్పుడు పాండుభూపాలనందనుడు కోపాటోపంబున జూపట్టుచు లేచి పాపచిత్తుడైన కీచకాధముని తలపట్టివంచి ఎప్పున పెనంగుచుండ వాడు ననుమానింపక చిట్టతలచి కెట్టించి కరువలిపట్టిబట్టిన బదలించుకొని రోషావేశ భీషణాకారుండై యితండు గంధర్వుండను తలంపున సిపాబలుం డప్పుడు.

రథ

వడిముడి బాహువులు పాణియుగంబున నొడిచిపట్టిదిగిచీ
కడువడిజవము నటుయిటు పెనగుచు పుడమినిబడవైచీ
పడినవానిపై మందిజేయగ కడగుచున్నజూచీ
ఒడుపునప్పుడు తప్పించుక భీముడు కడురయమున లేచీ

నడుములువిరుగ పిడికిటఁబొడుచుచు మెడనుజిక్కఁబట్టి
జడమతిలప్పుడు యిలఁబడఁద్రోచియు యొడలువిజృంభించి
నడుముపట్టిధర విసరికొట్టగా నొడిచినట్టితఱిన
అడుగువదక్కయు నొడిగప్పించుక నడచిసింహబలుడూ
దిట్టతనంబున కగునలిపట్టిని నెట్టనబడవైచీ
జుట్టుపట్టుకొని యీడ్వగభీము పట్టొదలించుకొని
చండతాడితగ బయినభుజగము చాల్పునపవనజుడు
గండధరుండగు బోరికోపమున మండిపడుచునపుడు
గ్రద్దనవారి యురమునమీసము తోకగ్రుద్దుగుద్దెనపుడు
అద్దురాత్మకుడు పవనజునకుతగు గ్రుద్దునిచ్చెనపుడు
ఫెల్లునసిద్దుర మల్లయుద్ధమటు చెల్లచికలపడిరి
మల్లసరసిబాప్పలించి రంజిల్లు చుకీచకుడు
నొగులభీముకు వెంటియునాసె తగిలెనద్భుతముగా
తగిచినడుగుల దరలకయుండా తిరుగుచు మొరయుచు
పొడిచినవ్వాన నొకరొకనిపడను పొడుచుచు కొనుచునలసి
పుడమినబడవయి చదిమినబెగరక పడవైచుచుమగలా
నొకరినొకనుఇలగూలగడలచుచు నొంచి లార్చుచునూ
కరియును బాయుచుపట్టు మనొండొరు వదలించుచునిలుచు
బొడసవెదుకి నుకనగడియుచుగుండియనదరగదాగుచునూ
వడిముడిగ్రుద్దులు హరిబలునబలు పిడుగలగిలెదొచె
కడపటిరాతిరి దేననితలచె ను జలయుచుకీచకుడు
తద్దయునిద్దుర దలపడియుద్ధతి పెద్దపొద్దుబోరి
మర్ద్దియలో గాఢాంధకారమున గర్జింపులతోనా
చెలగిపోరగా కీచకాధముని జవముతగ్గసాగె
బలమంతటనె హెచ్చగసాగెను పవననందనునకు
హరిపరాక్రముడు షణాసత్త్వుడగు తిరిగభీముడపుడు
సరగునబట్టి కీచకాధముని ధరపైబడవయిచి
విక్రమమొప్పగ ద్రొక్కమహోగ్రత నాక్రమించిమించి
చక్రమునందు గూల్పబడినయా చక్రముచందమున
పంచాననబల వంతునిబొదువగ బట్టిగదిలనీక

పంచానన మొనబు న్ము దవిన పగిదిపవనసుతుడు
రొదలువిరుగ నగా ద్రొక్కి వాడటు లడరి వేనబోగ
మొడనుబట్టిభూ మధ్యభాగిమున పిడికిటపొడవగినూ
పొడునగి కీచక శ్యేష్టుని గుప్పున ముడిచి నేలబడియె
నాలుకవెడలగి బెట్టిభూమిపై గూలతన్నుకొనుచు
సొలుచుముక్కున వాతనెత్తురు జాలుగబారగినూ
రొదలువడంకగ నెడుగరచుచును వడచెడి వేగమున
కడకుచేష్టలును యుడిగకీచకుడు విడిచెను ప్రాణముల
తదుపరిభీముడు ధైనా గేశుని గలచిన వ్వంచి
నుదతిద్రౌపతి కీచకాధముని జూడుమని దుబల్కె॥

వ పల్లవపూల ఫలభరితంబగు వృక్షంబున వసుంధరా తలంబున
గూలద్రోయుగంధ సింధురంబు చందంబున వివిధరత్నభూషణ భూషి
తుండైన సూతుని భూతలంబున గూల్చిన కాళ్ళును హస్తంబులును కర
ఖరంబున కదిమి నా సమయంబునా

చ॥ వికృతివు చావుచంపమది నేలకపుట్టిన గుట్టిపట్టిమ। న్తకము
బెనదీర్ఘభుజశాఖ వానియుతంబు సేసిలో। నీదారన గా దురితునిం
చినకందులలత్త్రియునకీ। చకుధరణి స్తలిగ నలిపె దంకటమ్ముగ జే సనిష్టుడై

ఇట్లానరించి పాంచాలరాజనందన నచ్చటకుబిలచి అన్నచే నచ్చట
వెల్తురు జేసి కీచకాధముని పాటుగనుంగొను మనియె నప్పుడు

కథ

వనరుహలోచన ద్రుపదరాజసుత వారకచనుగాంచి
మనముభయమున ప్రియమునచ్చగ బెనగొనుచుండగినూ
ప్రేతమగనగని క్రీలిలద్రౌపది భీముని దాయుచునూ
గోపముదీరెగ జసినభీముకు ద్రౌపతిమెచ్చుచునూ
అచ్చెరువందుచు నాసికంబుపయి నందులమాటుజేర్చి
మచ్చకంటిల సిట్లనిపల్కెను మారుతిసూనుని
ముచ్చటలలరగ సకలసౌఖ్యములు నిచ్చికొలదియుండి
తుచ్ఛాత్ముకుడు పిచ్చితనంబున తుచ్ఛసుఖముగోరి
రచ్చలోనన్నిటు తన్నినకతమున జచ్చెనుకీచకుడు
యింతటదుర్మదు డంతమునొందగ చింతదీరెనాకు

సంతోషించితి వీడిటనుండిన శత్రువులు బ్రతుకుటకు
బంతము జెల్లెను పవనతనయునీ వెంతటిధీరుడవు
అంతరంగకోపానలమడచియు శాంతిపొందుమనగా
యిట్టిమహాబలు నంతుడౌవుంటక యేమిభయము నాకు
గట్టిగ ధేనువగిరిహారికృపచే ఖలునిజయించితివి॥

సీ॥ కౌరవులకోపలనిగ్గు కోపమిూరెట్టిన కలకలనిలుచిన ధైర్యమహిమ। వేదాద్రుజగుదెంచినిర్వికారికి సజ్జకస్నానకస్పినకవుకవంబు। మనవారి లోనకౌశ్య టిన్నానపెల్లుకుత్సాహంబుశేసిన సాహసంబు। లోకదుర్జనుడగునీ కీచకునిపట్టికలుగి సాహసచినకలుమిసొంపు॥

వ॥ అని ద్రౌపది భీమసేనునితో మరియునిట్లనియె॥

గీ॥ సూక లలనోయ మచ్చసంస్థితిగాయునర్ప। నాశకరంశోనియు త్రిమ నాయకత్వ। మెరిశాగగకొని యూరు నేనెంతదాన। వసిహితగుణాపూర్వసం తోషమగ్నినైతి॥

మంగళమవపాంచాలరాజసు। మధురవచనముల
మందహాసములభీముడు పరమానందహృదయుడగుచు
పంకజాసవినవచ్చట మనమున్ శంకించకకారూ
శంకలేరెనిక నాగనలయునని సరగున లేచి
ధర్మజానుజునంటశాలలకు నడయాకజనెంచి
దుర్మదాంధుడగుకీచకాగ్రజుడు యిమ్మహిమ గూలుటకు
పరిమితము కొందుచు ద్రుపదరాజసుతులనరగునజనెంచి
రమణీమణిశయననన్న చేరికడ రయముయెబనలించి
దురితాత్మునిబరిమూర్ఛచేసితా నెసగవించందము
ధరను ధేనువగిరినిదలంచుచు శోణియుదెనెంతా॥

క॥ అసనవినికీచకుడుచచ్చినపిమ్ముటబుట్టినవ్వి శేషములెల్ల। విదువే ద్యకుమనమలకెడు। నన యేర్పడగ జెప్పుమకటయు ప్రీతిగా॥

చ॥ పరమనయాంబ్ధిరాముగుణ। భక్తచకోరకతారకాధిపా। దురితగ దాంధకారహారిమన్మథదైత్యజనాపహారక। గరసుతచిత్తచోరయురగప్రియతల్పక మేరుధీరసు। స్థిరమతినేలరారధర ధేనువశౌరివిహారశ్రీధరా॥

మాలినీ వృత్తము

నరపతిజభనమిత్రా సర్వలోకైకస్తోత్రా । హరిహిమకరనేత్రా అంబుజాద్భుతసుగాత్రా । పరమగుణభద్రా భార్గసత్యసువిత్రా । ధరణిసరణిగోత్రా ధామగోగోపిచత్రా॥

గద్య॥ ఇది శ్రీగోపాలకృష్ణ కరుణాకటాక్ష వీక్షణా లంకృత
కవితాకవితా విచిత్ర సకలకవిజనమిత్ర ధేనువకొండ
వెచ్చయామాత్య పుత్ర సహజ పాండిత్య
ప్రణీతంబైయున్న శ్రీమహాభారత
విరాటపర్వమునందు
ద్వితీయాశ్వాసము
సంపూర్ణము

ఆనంద ముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి. 1920.